

Mehmet Emin YILMAZ

Peçuy'da Osmanlı Mimarîsi

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI (YTB)

PEÇUY'DA OSMANLI MİMARİSİ

YTB Yayınları: 74
ISBN: 978-975-17-6208-5

Yazar
Mehmet Emin YILMAZ
mimaremin@gmail.com

Metin Editörü
Ümmühan Kevser KIPRAMAZ

Yayıma Hazırlayan
Yeliz ÖZ

İngilizce Özet
M. Enes KONDO

Kapak ve Grafik Tasarım
Mehmet Emin YILMAZ

Baskı ve Cilt
Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No:77 Bağcılar İstanbul
Matbaa Sertifika Numarası: 44903

Yayın Yeri ve Tarihi
Ankara, 2025

Baskı Miktarı
1.Baskı, 500 adet

© Tüm yayın hakları Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na aittir.
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından desteklenen bu yayındaki metin
ile ilgili sorumluluk yazara aittir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Peçuy'da Osmanlı Mimarîsi
Mehmet Emin YILMAZ

Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No:77 Bağcılar İstanbul
1.Kültür Tarihi, 2. Sanat Tarihi, 3. İslam eserleri

YTB Yayınları
Oğuzlar Mah. Mevlana Bulvarı No: 145 P.K: 06520 Balgat - Ankara
Tel: 0(312) 218-40-00 Faks:0(312) 218-40-49
info@ytb.gov.tr kep adresi: ytb@hs01.kep.tr
Sertifika Numarası: 67797

Mehmet Emin YILMAZ

**PEÇUY'DA
OSMANLI MİMARÎSİ**

Ankara - 2025

*Ekrem Hakkı Ayverdi, Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii'ni incelerken
(İstanbul Fetih Cemiyeti Arşivi - 1976)*

Üstâd
Ekrem Hakki Ayverdi'nin
aziz hâtırasına rahmet ve saygıyla
ithaf olunur.

T a k d i m

*M*imari eserler, bir milletin geçmişini, değerlerini ve geleceğe yönelik bakış açısını en somut şekilde yansıtan önemli kültürel miraslardır. Her yapı, halkın kültürel kimliğini ve toplumsal düzenini temsil ederek o milletin tarihini ve yaşam anlayışını gözler önüne koyar. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu yalnızca askeri ve siyasi zaferleriyle değil, inşa ettiği mimari eserlerle de kalici izler bırakmış bir medeniyet olarak öne çıkmaktadır.

Bir toplum, kültürel kodları ve toplumsal değerleriyle yaşadığı meknlarda bütünleşir ve bu süreç mekânların şekillenmesinde belirleyici olur. Osmanlı İmparatorluğu gibi geniş bir coğrafyada hüküm süren bir medeniyetin mimari mirası, bu anlayışın somut bir örneğini teşkil etmektedir. Osmanlı mimarisi, sadece estetik bir değer taşımakla kalmaz, aynı zamanda o toplumun sosyal yapısını, kültürel düzenini ve günlük yaşamını da günümüze aktarmaktadır. Câmiler, köprüler, çeşmeler ve kervansaraylar gibi yapılar, Osmanlı toplumunun inancını, sosyal yapısını, ticaret ağlarını ve kültürel zenginliğini gözler önüne serer. Bu yapılar, halkın ruhsal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmış ve günlük yaşamı kolaylaştıran işlevsel mekânlar olarak inşa edilmiştir.

Macaristan'ın önemli şehirlerinden olan Peçuy'da, Osmanlı yönetimi altındaki 143 yıl boyunca pek çok mimari eser inşa edilmiştir. Sanat ve mimari yalnızca bir estetik ifade biçimi değil, aynı zamanda da toplum-

sal kimliğin dışa vurumudur. Peçuy'daki Osmanlı yapıları da bu anlayışla inşâ edilmiş olup dönemin sanatsal, toplumsal ve kültürel bağlamına ışık tutmaktadır. Her bir yapı, Osmanlı dönemini anlatan birer sanat eseridir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun izlediği estetik yolu, inşâ ettiği mekânlar aracılığıyla anlamak, sadece mimarinin değil, aynı zamanda bir medeniyetin sanatını, kültürünü ve tarihini de kavrayabilmek için büyük bir öneme sahiptir. Bu kapsamlı çalışma, Peçuy'daki Osmanlı mîrasının bir envanterini çıkarmayı hedeflerken geçmişle bugünü yeniden birleştirerek milletimize yeni bir perspektif kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu değerli çalışmada emeği geçen tüm katkı sahiplerine şükranlarımı sunuyor, çalışmaların toplumumuza faydalı ve ilham verici olmasını diliyorum.

Mehmet Nuri ERSOY

T.C. Kültür ve Turizm Bakanı

S u n u §

Osmanlı mimarî anlayışı gerek teknik ve estetik ustalığıyla gerek işlevselliğiyle yüzyıllar boyunca çeşitli coğrafyalarda eşsiz yapılar inşâ ederek zarâfet ve derinliği yüksek olan mîraslar bırakmıştır. Bu mimarî anlayış; eserlerin sadece görkemli olmasıyla değil aynı zamanda toplumsal hayata düzen getiren ve halkın ihtiyaçlarına cevap veren özellikleri hâiz olmasıyla da dikkatleri celbeder. Macaristan'ın güneybatısında bulunan Peçuy şehri de bu sebeple Osmanlı mimarîsi için önem arz eden bir kenttir. Zengin kültürel mîrası ve târih boyunca farklı medeniyetlerin izlerini taşımasından dolayı öne çıkan bu belde, Roma İmparatorluğu'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar pek çok uygarlığın etkisiyle şekillenmiş ve Osmanlı yönetimi altındaki 143 yıllık sürecinde büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Uzun yıllar Türk hâkimiyetinde kalan Peçuy; Osmanlı idâresinde câmi, mescit, tekke, türbe, medrese, mektep, muallimhâne, hamam, çeşme, sebil, köprü, su kemeri, han, bedesten, debbağhane, değirmen, kale, kışla, hisarpeçe ve saat kulesi gibi yapılar inşâ edildiği ve önemli bir imar faaliyeti gerçekleştiğinden mimarî bir yeniden doğuşun merkezi hâline gelmiştir.

Elinizdeki bu kitap, titiz bir araştırmanın ürünü olarak, Macaristan'ın kültür şehri olan Peçuy'da, Osmanlı döneminde inşâ edilen, günümüze ulaşmış veya ulaşmamış tüm mimarî eserlerin tespit ve incelenmesini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Macaristan'da Osmanlı dönemine ait en büyük câmilerden biri Gazî

Kâsım Paşa Câmii'nden günümüze kadar özgün hâlini koruyabilen tek eser olan Yakovalı Hasan Paşa Câmii'ne kadar birçok yapıt belirlenerek ayakta kalanlar, dönüştürülenler yerinde incelenmiş ve yok olan eserler eski harita, gravür, vakfiye vb. kaynaklar sayesinde literatüre kazandırılmıştır. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 1976 yılında, *Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri* külliyyatının birinci cildinde incelediği Peçuy'da 104 eser yer almaktadır. Bu çalışmada ise yeni belgeler ve tespit edilen yapıtlar eklenerek toplam 129 eser incelenmiştir. Peçuy'daki Osmanlı mîrasını keşfe çıkarken, her bir taşın, her bir minârenin ve her bir kubbenin sadece birer yapısal öge olmadığını, aynı zamanda uzun bir tarihî sürecin, kültürel etkileşimin ve toplumsal dönüşümün sembollerini taşıdığını unutmamak gerekir.

Kitabı, vefâtının 40. yılı olması münasebetiyle Ekrem Hakkı Ayverdi'ye ithaf eder, titiz bir çalışmanın ürünü olan bu kıymetli eserin husûle gelmesinde emeği geçen herkesi tebrik eder ve bu çalışmanın alana ilişkin araştırmalar gerçekleştiren kişi ve kurumlar için önemli bir başvuru kaynağı olmasını dilerim.

Abdullah EREN

YTB Başkanı

T a k d i m

Elinizdeki bu *Peçuy'da Osmanlı Mimarîsi* eseri için, muhteşem bir devletin bakiyelerinden süzülüp gelen sanat ve beşerî değerlerin günümüze aktarılan damlalarından biridir, denebilir.

Muhterem müellif Yüksek Mimar Mehmet Emin Yılmaz'la 2014'te Budapeşte'deki Gül Baba Türbesi'nin ihyâsı ve yeniden düzenlenmesi vesilesiyle tanıştık. Aslına bakarsanız bu tanışlığın bir fikir ve kültür dünyası birliği ve bir *ezel tanışıklığı* olduğu aradan zaman geçince daha iyi anlaşıldı.

1976 ve 1977'de üstad merhûm Ekrem Hakkı Ayverdi riyâsetinde, Prof. Dr. Mimar İbrahim Numan ve Mimar Gürbüz Ertürk Beylerle Balkanlar'da bir araştırma yapmak üzere gidişimizin üzerinden neredeyse 48 yıl geçmiş bulunuyor. *Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Macaristan, Arnavutluk ve Yugoslavya*'da Devlet-i Aliyye-i Osmânî'nin medeniyet ve kültür varlığının bakiyesini araştırmak ve tesbit etmek niyeti ile çıkılan o seferler iki yıl sürmüştür. 1976'daki ilk seferimiz Bulgaristan'ın ancak bir kısmı ile Romanya ve Macaristan'da gerçekleşebildi. Ertesi sene biz üç arkadaş sadece Yugoslavya'da çalışma imkânını bulabildik. Devletin bu yolda bizleri maddî ve mânevî desteklemesi olmasaydı belki de bu seyahatler hiç gerçekleşemeyebilirdi. Zirâ, bu çalışma o zamanın Türkiye'si için dahi ilklerden di, denebilir. Fakat, o günün zor şartlarında, ekibimiz için, bu seyahat bir hizmet olduğu kadar, Hakk'ın bir lütfu olarak görülmekteydi dersek, isâbetli olur kanaatindeyim. Şimdi şükrederek söyleyebilirim ki, bu seyahatler ve yayınlar, daha sonraki araştırmacılar için bir ilk örnek oldu. Böylece, edinilen bilgi birikiminin, bizden sonra birçok araştırmaya ve belgesellere fikir verdiği ve bir yol açmış olduğu görüldü.

Fakat bu seferlerin bitmediğini ve hattâ daha da güçlendiğini elinizdeki *Peçuy'da Osmanlı Mimarîsi* eserinin müellifi muhterem Mimar Mehmet Emin Yılmaz Bey isbat etmiş olmaktadır. Zîra kendisi, bilgisi, fikr-i tâkîbi, müşâhade kabiliyeti, çalışkanlığı ve gösterdiği dirâyet ile Avrupa'daki Osmanlı mimârî eserleri hakkında -burada sayamayacağımız kadar- büyüklü küçüklü birçok makale ve çalışmaya imza atmış ve hattâ Gül Baba Türbesi'nin düzenlenme ve ihyâsını da bizzat yürütmüş ve bunu müstakil bir eser olarak kaleme almıştır.

Elinizdeki *Peçuy'da Osmanlı Mimarîsi* kitabı için de, hem mimarlık târihi, hem bir şehir ve sanat târihi ve hem de bir edebiyat târihi dense, yerinde bir teşhis yapmış oluruz. Ayverdi'nin Romanya - Macaristan kitabının içinde bir hayli kısa olan *Peçuy* bahsi, Mehmet Emin Bey tarafından yeni resimler ve çizimlerle, yeni değerlendirmeler ve yeni harita ve vesikalarla zenginleşmiştir. Müdekkik yazarın şimdiye kadar telif ettiği diğer eserlerinde de tebrike şâyân aynı tutum müşâhade edilmektedir.

Buna ilâve ve son söz olarak, Mehmet Emin Bey'i tebrik ve meşhur büyük târihçimiz Peçevî İbrâhim Efendi'nin yurdu olan *Peçuy*'dan sonra diğer kadîm Osmanlı şehirlerinin monografilerini de ele almasını ve çıktığı bu uzun yolda kıymetli yeni eserler vermesini te'yîden ve tekrâren temennî ediyoruz.

Dr. Y. Mim. İbrahim Aydın YÜKSEL
İstanbul Fetih Cemiyeti

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
BOA	Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi
d.	Doğum târihi
Ev.K.K.	Evkâf Kuyûd-ı Kadîme Arşivi
H.	Hicrî
M.	Milâdî
MD	Mühimme Defteri
No	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TT.d.	Tapu Tahrir Defteri
TTK	Türk Tarih Kurumu
v.	Vefat târihi
vd.	ve diğerleri
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ > 21

GÖNÜL ÇEKEN ŞEHİR: PEÇUY-I DİLCÛY > 23

PEÇUY KALESİ > 31

Budin Kapısı > 33

Şikloş Kapısı / Battal Kapı > 33

Sigetvar Kapısı > 34

Demir Kapı / Dağ Kapısı / Kapoşvar Kapısı / Yeni Kapı > 34

İç Kale > 34

Hisarpeçe (Barbakan) > 35

KÜLLİYELER VE BÂNÎLERİ > 40

Gâzi Kâsım Paşa Külliyesi > 40

Ferhad Bey Külliyesi > 40

Memi Paşa Külliyesi > 42

Yakovalı Hasan Paşa Külliyesi > 42

CÂMİLER ve MESCİDLER > 43

Sultan Süleyman Câmii > 43

İç Kale Câmii > 48

Gâzi Kâsım Paşa Câmii > 48

Yakovalı Hasan Paşa Câmii > 74

Memi Paşa Câmii > 98

Ferhad Bey Câmii > 99

Küçük Câmi > 104

İsmi ve Bânisi Bilinmeyen Bir Câmi (Mária Sokağı'nda) > 104

İsmi ve Bânisi Bilinmeyen Bir Câmi (Megye Sokağı'nda) > 104

Hacı Hüseyin Câmii > 105

Tabakhâne (Debbaghâne) Câmii > 107

Çardaklı Mescid > 111
Mehmed Reis Mescidi > 112
Kâsım Paşa Mescidi > 112

TEKKELER VE TÜRBELER > 113

Bektaşî Tekkesi > 113
Ferhad Bey Halvetî Tekkesi ve Türbesi > 116
İdris Baba Türbesi > 116
Kadirî Tekkesi > 128
Kâsım Paşa Tekkesi > 128
Mevlevîhâne > 128
Nişancı Mehmed Paşa Türbesi > 130
Tiryâki Hasan Paşa Türbesi > 130
Uşşâkî Tekkesi > 130
Türk Mezarlığı > 131

MEKTEPLER ve MEDRESELER > 132

Kâsım Paşa Medresesi > 132
Memi Paşa Medresesi > 132
Şaban Kethüdâ Mektebi ve Muallimhânesi > 132
Tiryâki Hasan Paşa Medresesi > 132
Yakovalı Hasan Paşa Medresesi > 133

HAMAMLAR > 134

Ferhad Bey Hamamı > 134
Memi Paşa Hamamı > 138
Kâsım Paşa Hamamı > 146
Âyan Hamamları > 147

ÇEŞMELER ve SU YOLLARI > 148

Kâsım Paşa Çeşmesi > 150

Kadı Çeşmesi > 151

Memi Paşa Çeşmesi > 151

Ferhad Bey Çeşmesi ve Şadırvanı > 152

Türk Çeşmesi > 152

Çeşme Kalıntısı > 156

İç Kale Çeşmesi > 156

İdris Baba (Kerkélia) Çeşmesi > 156

Kızıltaş Çeşmesi > 160

Tekke Çeşmesi > 160

Maydanoz Çeşmesi > 161

Kővágószőlős'te Türk Çeşmesi > 162

Aranyosgadány'de Türk Çeşmesi > 162

KÖPRÜLER > 164

Su Kemerı > 164

DİĞER YAPILAR > 165

Saat Kuleleri > 165

Hanlar > 165

Bedesten ve Çarşı > 165

Kışla > 165

Kadı Konağı > 165

Debbağhâne > 166

Baruthâne > 167

Değirmenler > 167

EK-I

PEÇUY'DAKİ OSMANLI VAKIFLARI > 171

EK-II

PEÇUY KALESİ'NİN TÂMİRİ > 175

EK-III

PEÇUY'DA TELİF VEYA

İSTİNSÂH EDİLEN TASAVVUF ESERLERİ > 176

EK-IV

PEÇUY MEDHİYELERİ > 177

EK-V

PEÇUY'UN ESKİ HARİTA VE GRAVÜRLERİ > 180

OTTOMAN ARCHITECTURE IN PÉCS > 199

KAYNAKÇA > 207

ÖNSÖZ

Üstâd Ekrem Hakkı Ayverdi'nin *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* külliyyatı ile *Seyyâh-ı Âlem* Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnâmesi* olmasaydı elinizdeki kitap yazılamazdı, yazılsa bile bu hacimde bir çalışma ortaya çıkmazdı. Defalarca eserlerini incelediğim ve her incelememde yeni bir bilgi öğrendiğim müellifler Evliyâ Çelebi ile Ayverdi; sadece kitaplarını okuduğum kişiler olmanın ötesinde birlikte vakit geçirmişçesine feyz aldığım kadim dostlarım oldu desem herhalde mübâlağa etmiş sayılmam. Kendilerini rahmet ve minnetle yâd ediyorum.

Peçuy'da Osmanlı döneminde Sultan Süleyman Câmii olarak kullanılan Katedral'in duvarlarına “*Şefaat Yâ Muhammed [Evliyâ] Sene 1074*” hatıra yazısını yazan Evliyâ Çelebi'nin bu izi günümüze ulaşmasa da kendine has üslûbu ile gördüklerini ayrıntılı bir şekilde kaleme alması ile saat kulesinden baruthâneye, Hacı Hüseyin Câmii'nden bedestene kadar günümüze ulaşmamış pek çok eseri onun sâyesinde öğreniyoruz.

Bu kitap ile merhûm Ekrem Bey'in çalışmasının üzerinden geçen 45 yılda; yeni tasnife giren arşiv belgelerinden belirlenen eserler, arkeolojik kazılarla ortaya çıkartılan yapılar ve Macar uzmanların yayınları sayesinde Ekrem Bey'in tespit ettiği 105 olan eser sayısı 129'a çıkmış, bir bakıma Ayverdi külliyyatının birinci cildindeki Peçuy bahsi yeniden yazılmıştır.

Tespit ettiğimiz eserleri; yapı türlerine göre, kale, külliyeler, câmiler, mescidler, tekkeler, türbeler, mektepler, medreseler, hamamlar, çeşmeler, su yolları, köprüler ve diğer yapılar başlıklarıyla tasnif ederek sıraladık.

Kitabın içinde ilgili yerlerde ayrıntılarını vererek kullandığımız gravürlerin ve haritaların tam hallerini şehrin bütününe göstermesi bakımından önemli olduğu düşünerek ek olarak verdik. Peçuy'da tespit ettiğimiz Osmanlı vakıflarına dair kayıtlar ile Peçuy Kalesi'nin tamiriyle ilgili belgeyi de ilave ettik. Doğrudan çalışmamızla ilgili olmasa da şehrin Osmanlı dönemine

ait sözlü tasvirlerini içermesi bakımından tamamlayıcı olacağını düşünerek 16. yüzyıla ait iki şehir medhiyesi ile Peçuy'daki tekkelerde kaleme alınan eserlerin listesini de ekledik. Kitabın ekindeki haritada ise şehrin günümüzdeki planının üzerinde, yerleri bilinen mimarî eserleri göstererek Peçuy'un Osmanlı dönemindeki planını oluşturmaya çalıştık.

İstanbul Fetih Cemiyeti'nden muhterem hocam Dr. İ. Aydın Yüksel, Türk mimarisiyle ilgili araştırmalarımızda bizi her zaman teşvik etmiş, eserleriyle yol göstermiştir. Meslek hayatımda ve araştırmalarımda her zaman örnek aldığım hocamın bu çalışmamızı titizlikle inceleyip takdim yazma lütfunda bulunması da bizim için çok kıymetli hatıralardan biri olmuştur, kendisine cân-ı gönülden teşekkür ederim.

Arşiv belgelerinin okunmasındaki katkılarından dolayı Dr. Murat Hanılçe Bey'e de ayrıca teşekkür ederim.

Macaristan'daki araştırmalarımızı dizi kitaplar hâlinde yayınlayan başta YTB Başkanı Sn. Abdullah Eren Bey olmak üzere, Başkan Yardımcısı Sn. Murat Kazancı Bey'e, Daire Başkanı Sn. Zülgaip Akkuş Bey'e ve kitabın her aşamasını titizlikle kontrol eden Sn. Yeliz Öz Hanım'a müteşekkirim.

Kitapta adı geçen eserleri Macaristan'a 2014'ten beri yaptığımız muhtelif seyahatlerde görüp inceleme fırsatımız oldu. Budapeşte ve Esterгон seyahatlerini birlikte yaptığımız sevgili eşim Burcu Hanım'a ve oğlum Ömer Fârûk'a da manevî desteklerinden dolayı müteşekkirim.

Osmanlı serhaddindeki ecdâd yâdigârlarını tedkik edip bu çalışmayı tamamlamayı nasip eden Cenâb-ı Allah'a şükrediyorum.

Mehmet Emin YILMAZ

Ankara, 2025

GÖNÜL ÇEKEN ŞEHİR: PEÇUY-I DİLCÛY

Macarca *Pécs*, Almanca *Fünfkirchen* (Beş Kilise), Latince *Quinque Ecclesiae* adlarıyla bilinen şehir, Osmanlı kaynaklarında Hırvatça söylenişine uygun olarak *Peçuy* şeklinde geçmektedir. Macaristan'ın güneybatısında bulunan Mecsek Dağları'nın eteklerinde kurulmuştur.¹ Mohaç'ın 30 km kuzeybatısındaki Peçuy'un geçmişi Roma dönemine uzanmaktadır. Macar Kralı I. István tarafından 1009'da piskoposluk tesis edilen şehirde I. Lajos tarafından 1367 yılında Macaristan'ın ilk üniversitesi kurulmuştu. 1529'da Kânûnî Sultan Süleyman tarafından fethedildi ancak Macaristan Kralı János Zápolya'ya bırakıldı. Ösek Sancakbeyi Murad Bey ve Mohaç Sancakbeyi Kâsım Bey'in 20 Temmuz 1543'te kesin olarak fethettiği kale, Mohaç Sancağı'na bağlandı. Budin'den sonra Osmanlı Macaristan'ındaki en büyük şehir olan Peçuy, 22 Ekim 1686'da Ludwig von Baden komutasındaki İmparatorluk ordusunca işgal edilene kadar Kanije Eyâleti'nin sancağı oldu.²

143 yıl Türk hâkimiyetinde kalan Peçuy'da, Osmanlı idâresi şehir hayatında büyük değişikliklere yol açmıştı. Şehrin surları tâmir edilip yeni surlar yapılmış ve kaleye kuvvetli bir askerî garnizon yerleştirilmiş, fetihten sonraki yaklaşık 30 yıl içinde şehirdeki Müslüman nüfus çoğunluk hâline gelmişti.³

Osmanlı Peçuy'u, Macaristan'ın diğer şehirlerinden farklı olarak Rumeli beldeleri gibi Türklerin kültürel olarak da kalıcı olduğu, mimarî dokusuyla da ön plana çıkan bir şehir olmuştur. Balkanlardaki en büyük kubbeli câmî olan Gâzi Kâsım Paşa Câmîi şehirde inşâ edilen ilk binâlardandır. Câmînin etrâfındaki hamam, medrese, çeşme ve hazîreyle birlikte burası şehrin kalbini oluşturan bir külliye hâline gelmişti. Memi Paşa, Ferhad Bey ve Yakovalı Hasan Paşa'lar da şehirdeki diğer külliyelerin bânîleriydi.⁴

1663'te şehirdeki Müslüman nüfus 17 mahallede yaşıyordu. Nüfusun artmasıyla birlikte kale dışında da Müslüman mahalleleri oluşmuştu. İhtidâ eden nüfus günümüzde de adı *Potur-*

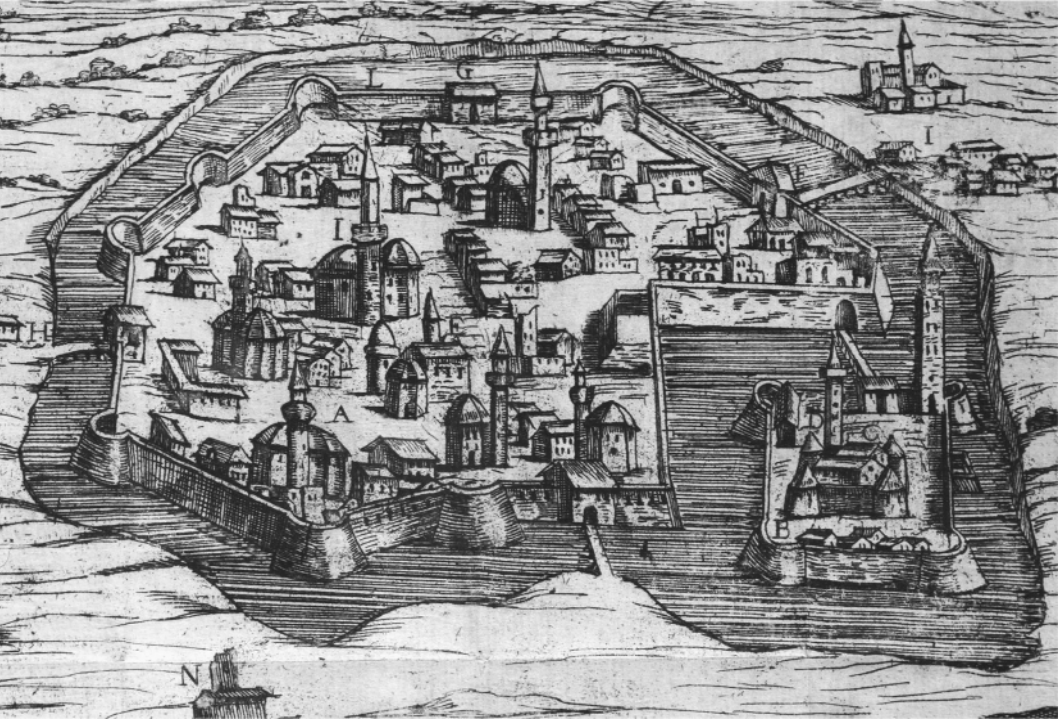
1. Papp 2007: 214

2. Bilge 2010: 202, 311

3. Papp 2007: 214

4. Ayverdi 1/199-228

5. Papp 2007: 214

1686 yılında Peçuy
(G. A. Panceri)

luk olan mahallede yaşıyordu. Şehrin başlıca ekonomik uğraşısı Tekke Deresi'nin su gücüne dayanıyordu.⁵ Derenin etrafındaki değirmenler ve debbağhane ile burada üretilen deri ve tüccarların getirdiği tekstil ürünleri Peçuy çarşısının ana unsurlarını oluşturuyordu. Bedesten çarşı ile birlikte ticaret için gelenlerin kullandığı üç han bulunuyordu.

Peçuy, Macaristan'da tarikat çeşitliliğinin en yoğun olduğu yerd. Halvetî, Uşşâkî, Kadirî ve Bektaşî tekkelerinin yanı sıra Macaristan'daki tek Mevlevî dergâhı da burada tesis edilmişti. Mevlevîhânenen günümüze yalnızca semâhâne olarak kullanılan Yakovalı Hasan Paşa Câmii kalmıştır. Bu câmi, Macaristan'da Osmanlı döneminden kalan câmiler arasında günümüze kadar özgün hâliyle kalabilen tek eserdir.

Şehrin hemen hemen tüm sokaklarına su yollarıyla temiz su getirilen Peçuy'da, kale içindeki külliyelerde yer alan üç hamam ile halkın temizlik ihtiyacı karşılanıyordu. Ayrıca 47 çeşme - sebil de faaldi.

Osmanlı döneminde inşâ edilen 19 câmi, 11 mektep, 5 medrese ve 6 tekke ile canlı bir kültür hayatı olan şehirde İbrâhim Peçevî ve Câfer İyânî Bey gibi târih yazarları yetişmiştir. Osmanlı târihinin meşhur simâlarından Nişancı Mehmed Paşa ve Tiryâki Hasan Paşa'nın medfûn olduğu Peçuy'da türbesi günümüze ulaşan Bektaşî İdris Baba ile Mevlevî şeyhi Ârifî Ahmed Dede burada yetişmiş tasavvuf büyükleridir. Peçuy'da Müftüzâde Abdülkerim Şeyh Sâlih, İbni Arabî, Mollâ Gürânî, Şemseddin Sivâsî gibi sûfîlerin 12 eserini istinsah etmiştir. Mevlevîhâne şeyhlerinden Peçevî Mustafa Efendi ile oğlu Ârifî Ahmed Dede'nin de müellif olduğu Peçuy'daki tekkelerde tespit edebildiğimiz 17 tasavvufî eser telif veya istinsah edilmiştir. Evliyâ Çelebi'nin *"şehrin yaşlı ve genç tüm halkı abdâl-meşrep Farsça bilen adamlardır"* diyerek anlattığı Peçuy'da, mevlevîhânenin tesiriyle *Mesnevî-i Şerîf*, Hafız'ın *Divan'ı*, Sadî'nin *Gülîstan ve Bostan'ı*, Ömer Hayyam ile Nizami'nin *Divan'ları* en çok okunan eserlerdendi.

Mecsek Dağı'nın eteğinde hafif meyilli arazide kurulmuş Peçuy'un hem tabii güzelliği hem de şehrin mimarî vasfı olan

*Peçuy'da Poturluk Mahallesi
(Régi Pécs'ten)*

binâları, İbrâhim Peçevî, Evliyâ Çelebi, Filibeli Vecdî ve Câfer İyânî gibi meşhurların kaleme aldığı 16-17. yüzyıl metinlerine de yansımış; Osmanlı dönemi kaynaklarında *gönül çeken şehir* manâsında *Peçuy-ı dîlcûy* ifâdesi sıklıkla kullanılmıştır.

Türk idâresinde geçen bir buçuk asırda, serhad kalesi olmasına rağmen Peçuy'un tam anlamıyla Osmanlı şehri hüviyeti kazandığı anlaşılmaktadır.

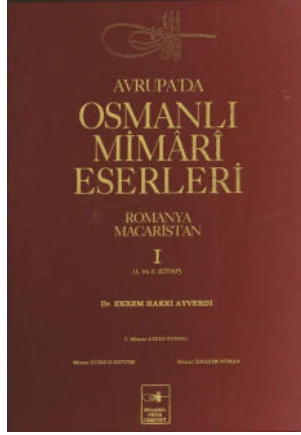
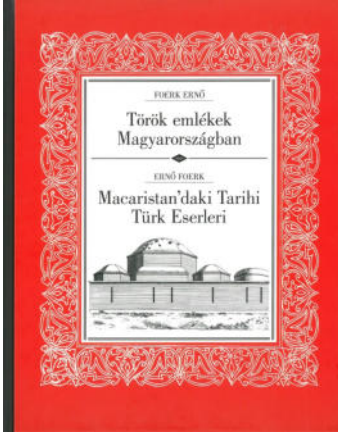
Kaynaklar

Bu çalışmadaki temel kaynaklarımız Evliyâ Çelebi'nin meşhur *Seyahatnâme*'si ile Ekrem Hakkı Ayverdi'nin külliyatıdır. Ayverdi'nin İ. Aydın Yüksel, Gürbüz Ertürk ve İbrahim Numan ile birlikte hazırladığı *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* isimli dört ciltlik başucu eserinin ilk cildi Macaristan ve Romanya'dır. Bu eserin önemi ehline mâlumdur. Merhûm Ayverdi'nin eserinde ana kaynağı Evliyâ Çelebi ve vakfiyeler olmuştur. Yakın zamanda *Seyahatnâme*'nin tıpkıbasımı ve transkripsiyonu yapıldığında; Ayverdi külliyatı yazılırken kullanılan *Seyahatnâme*'nin (Ahmed Cevdet'in eski harflerle matbû 1314 İstanbul nüshası) ana metinden eksiltiyle basıldığı anlaşılmıştır. Bu sebeple *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'ni yeni baştan inceleyerek; *Seyahatnâme*'nin Ahmet Cevdet nüshasında yer almadığı için Ayverdi külliyatında olmayan Peçuy'daki debbağhâne, bedesten, han ve saat kulesi gibi yapıları bu çalışmaya dâhil ettik.

Ayverdi'nin "*Vakıf eserleri için en emin kaynak vakfiyeler ve vakıf kayıtlarıdır. Maalesef Macaristan'daki eserleri ihtiva eden hiç vakfiye yok dense sezâdır.*"⁶ cümlesini vasiyet kabul edip araştırdığımızda Macaristan'a ait 160 civarında kayda ulaştık. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yer alan 1197 ve 1223 numaralı Rumeli Mahlût Hurûfât Defterleri ile daha önce tetkik ettiğimiz Sokollu Mustafa Paşa Vakfiyesi ve Macar Türkologların yayınları sayesinde haberdâr olduğumuz Peçuy'da kurulan 12 vakıf tespit ettik.⁷ Bu vakıf kayıtlarında, Peçuy'da daha önce bilinmeyen bazı türbe, mektep ve medrese ile hayır sahiplerinin isimleri ortaya çıktı.

6. Ayverdi 1/76

7. Bu vakıfları çalışmanın sonunda ayrı başlık hâlinde listeledik.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin ekibi ile birlikte gerçekleştirdiği Peçuy'daki çalışması 1975'tedir. O târihten bugüne kadar eserlerde meydana gelen onarımları, işlev değişikliklerini ve yenilemeleri bu çalışmaya ekledik. Memi Paşa Hamamı ve Meydan Çeşmesi gibi 1975'ten sonraki arkeolojik çalışmalarda tespit edilip koruma altına alınan eserler ile İdris Baba Çeşmesi gibi ayağa kaldırılan yapılar târihçeleriyle birlikte ele alınmıştır.

Çalışmamızdaki bir diğer kaynağımız da Macar arşivlerinde yer alan haritalar ve rölöveler olmuştur. Arşivden tespit ettiğimiz Ferhad Bey Câmii ile Hamamı'nın rölöve çizimleri sayesinde eserlerin restitüsyon denemelerini yaptık. Fransız mühendis Joseph de Haüy'ün 1687'de çizdiği kale planı, şehrin Osmanlı dönemindeki hâlini ve bazı yapıların yerinin belirlenmesi için son derece önemlidir. Çalışmada ilgili bölümlerde bu haritadan detayları ekledik. Anton Salomon Schmidtmayr ve Lucas Schnitzer'in 1664'teki kuşatma gravürleri ile Giovanni Antonio Panceri'nin 1686 târihli gravürleri şehrin Osmanlı dönemi silüetini göstermesi bakımından önemli kaynaklardır.

Mimar Foerk Ernő, 1917'de Budapeşte Üniversitesi mimarlık bölümü öğrencileriyle beraber Macaristan'daki Türk eserlerini incelemiş ve rölöve çizimlerini 1918'de *Török Emlékek Magyarországbán* adıyla neşretmiştir. Ernő'nün rölöve albümünde, Peçuy'daki eserlerden Gâzi Kâsım Paşa Câmii, Yakovalı Hasan Paşa Câmii, İdris Baba Türbesi ve Ferhad Bey Câmii'nin rölöve çizimleri ile şehir müzesinde yer alan kurna ve sütun başlıkları ve kaidelerinin detay çizimleri yer almaktadır. Ernő'nün yayın-

Macaristan'daki Tarihi Türk Eserleri, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri ve Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi

ladığı rölöveler, eserlerin geçtiğimiz yüzyıllardaki durumlarını anlatması bakımından son derece kıymetlidir.

Macar uzmanların yayınları da çalışmamızın zenginleşmesine ve Türkçe literatüre girmemiş bilgileri öğrenmemize vesile olmuştur. Macaristan'daki Türk eserlerinin çoğunun onarımında bulunmuş arkeolog Győző Gerö'nün hem toplu yayını hem de monografik makalelerinden, fotoğraflarından ve çizimlerinden çok istifade ettik. Türkolog Balázs Sudár'ın Yakovalı Hasan Paşa Câmii ve İdris Baba Türbesi'yle ilgili kitaplarından arşivlerde yer alan eski rölöve çizimlerini inceledik. Aynı yazının Macaristan'daki câmi ve mescitleri konu alan *Dzsámik És Mecsetek A Hódolt Magyarországon* adlı kitabından daha önceden bilmediğimiz Çardaklı Mescid ve Mehmed Reis Mescidi'ni çalışmamıza ekledik.

Yukarıda aşağıda zikrettiğimiz kaynakları kullanarak yaptığımız araştırmada; Peçuy'da Osmanlı döneminde inşa edilen ve ya onarılarak kullanılan 129 mimarî eser tespit ettik.

Türk idâresinde geçen bir buçuk asırda, Peçuy'un hem kültürel hem de mimarî bakımından zengin bir şehir olduğu görülmektedir. Peçuy, serhadde olmasına rağmen Osmanlı devrinde Saraybosna ve Belgrad gibi Türk-İslâm şehri çehresine bürünmüş, önemli bir kültür merkezi hâline gelmiştir.

PEÇUY'DAKİ TÜRK MİMARİ ESERLERİNİN ADETLERİ

YAPI GRUPLARI	YAPI ÇEŞİTLERİ	EVLYÂ ÇELEBİ'NİN BİLDİRDİĞİ ADETLER	EKREM HAKKI AYVERDİ'NİN BİLDİRDİĞİ ADETLER	BU ÇALIŞMADA TESPİT EDİLEN ADETLER
Dinî Yapılar	Câmi ve Mescid	17	17	19
	Tekke	6	6	6
	Türbe	2	2	4
Eğitim Yapıları	Medrese	5	5	5
	Mekteb	11	11	11
	Muallimhâne	-	-	1
Su Yapıları	Hamam	3	3	3
	Çeşme ve Sebil	47	47	49
	Köprü	-	-	8
	Su Kemerî	-	-	1
Ticarî Yapılar	Han	3	-	3
	Bedesten	1	-	1
	Debbaghâne	-	-	1
	Değirmen	-	-	7
Askerî Yapılar	Kale	2	1	2
	Kışla	1	-	1
	Hisarpeçe	1	-	1
	Baruthâne	1	-	1
Sosyal Yapılar	Saat Kulesi	5	-	5
TOPLAM		105	92	129

PEÇUY KALESİ

Peçuy Kalesi, Mecsek Dağı'nın eteğinde, düz sayılabilecek bir arazide doğu-batı yönünde uzunlamasına kurulmuş dikdörtgen planlı bir şekilde olup iç kalesi kuzeybatı tarafındadır. Şehrin dış surlarının kuzeyde kalan bölümleri ile iç kalenin çift katmanlı duvarları, köşe burçları ve hendeği büyük oranda günümüze ulaşmıştır.

1663'te Peçuy'a gelen Evliyâ Çelebi, kale hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Seyyahın verdiği bilgiye göre; Peçuy Kalesi iri taşlardan yapılmış dörtgen şekilli ve sağlam bir kaledir. 2.000 askerin bulunduğu kalenin duvarları tek kat olup boyu 20 arşındır (yaklaşık 15 metre). Kalenin çevresi 5.000 germe adım (yaklaşık 3.500 metre) uzunluğundaydı. Kale surlarının etrafı çepeçevre mimar arşınıyla 80 arşın (yaklaşık 55 m) eninde, derin bir hendekle çevriliydi. Kuşatma sırasında hendeğin önüne dizilen *şarampo* (ahşap siper) ile savunma hattı kurularak kale korunurdu. Kalede her biri sanatlı ve süslü 87 adet burç bulunup surlar üzerinde 5.500 adet dendan⁸ yer alıyordu. Kalenin doğu tarafında Budin Kapısı, batı tarafında da Sigetvar Kapısı bulunuyordu. İki kapının birbirine uzaklığı 1.500 adım (yaklaşık 1.100 metre) olup kible tarafında Şikloş Kapısı yer alıyordu. Bu kapının diğer tarafında da Yeni Kapı bulunuyordu. Frengi Kule Kapısı da güneydeydi.⁹

Evliyâ Çelebi'nin bu tarifi ve verdiği ölçüler, 17. yüzyılda çizilen harita ve gravürlerde de görülmektedir. Gravürlerle birlikte, ölçekli haritaları ve günümüze ulaşan izleri de dikkate aldığımızda seyyahın verdiği uzunluk ölçülerinin doğru olduğu görülmektedir. Kalenin çevresi ve iki kapı arasındaki mesafe doğru olduğu hâlde Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği 87 burç adedi fazladır.

17. yüzyılda bütün sokakları planlı ve düzgün bir şehir olan Peçuy'da yollar iri taşlarla döşenmiş eski tarz kaldırım olup 2.200 adet tek katlı ve iki katlı kiremitle örtülü kârgir evler

8. Dendan: Kale surları ve burçları üzerinde, aralarında boşluklar bulunan çıkıntılar şeklindeki atış yerleri ve bu çıkıntılardan her biri. Kubbealtı Lugatı, lugatim.com/s/dendan
9. Evliyâ Çelebi 6/247-248

Király sokağında Budin Kapısı'nın yeri (2024)

vardı. Bunların 40 tanesi ayan sarayı gibi konaklar, diğerleri ise orta hâlli evlerdi.¹⁰

Evliyâ Çelebi, kale içinde Yahudilerle birlikte 17 Müslüman mahallesinin bulunduğunu, Macar, Bulgar, Sırp, Rum, Ermeni ve Frenklerin ise Budin kapısı dışındaki mahallede yaşadıklarını bildirmiştir.¹¹

Osmanlı dönemi arşiv belgelerinden, Peçuy'un fethedildiği 1543'ten yüzyılın sonuna kadar sürekli olarak kalenin onarımının ve bakımının yapıldığı anlaşılmaktadır. Kaleyle ilgili tutulan ilk defterde 12 marangozun bulunduğu yazılıdır.¹² 1559 târîhli mühimme defterinde Mohaç Beyi Mehmed Bey'e yazılan bir hüküm, kalenin tâmiriyle ilgilidir. Belgede; daha önce Peçuy'un dış surlarının harap olduğu, surların iç kısmının toprakla doldurulup palanka hâline getirildiği sırada bu defa iç kalenin kuzeydeki sur duvarlarından 35 zirâlık (yaklaşık 26 metre) kısmının yıkıldığı, yıkılan yerlerin acilen ahşap çatma duvarla tamamlandığı ve tâmirinin mühim olduğu bildirilmiştir. Mehmed Bey'e hem iç kalede hem de dış surlardaki yıkılan yerlerin yeniden yapılması ve kalenin korunması emri gönderilmiştir.¹³ Peçuy sancağına ait icmal defterinde, 1570'de tâmirleri yapan 2 mimar ve 5 marangoz bulunuyordu. Kaledeki görevliler mimar Mustafa (yıllık 4.000 akçe) ve sipahi-

10. Evliyâ Çelebi 6/248-249

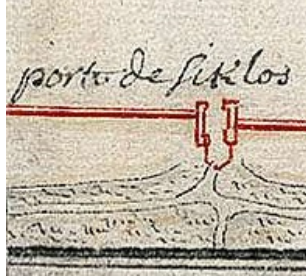
11. Evliyâ Çelebi 6/248

12. Hegyi 2007: 1253

13. BOA MD. 3/585, 06.03.967, 06.12.1559. Bkz. Ekler

*Schnitzer'in Peçuy gravüründe
Budin Kapısı (1664)
ve
Joseph de Haüy'un haritasında
Budin Kapısı (1687)*

*Schnitzer'in Peçuy gravüründe Şikloş
Kapısı (1664)
ve
Joseph de Haüy'un haritasında
Şikloş Kapısı (1687)*

mimar Hasan b. Murad'ın (yıllık 3.000 akçe) adı kayıtlıdır.¹⁴ 1579 târîhli mühimme defterinde, Peçuy'daki köprüyle beraber kalenin de tâmirinin yapıldığı ve bu masraflar için dört köyün vergiden muaf tutulduğuna dâir kayıt bulunmaktadır.¹⁵

Budin Kapısı

Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği, kalenin doğusunda yer alan Budin Kapısı¹⁶, Joseph de Haüy'un haritasında ve gravürlerde de görülmektedir. Haritada kare planlı olarak çizilen bu kapının üzerinde saat kulesi bulunuyordu.¹⁷

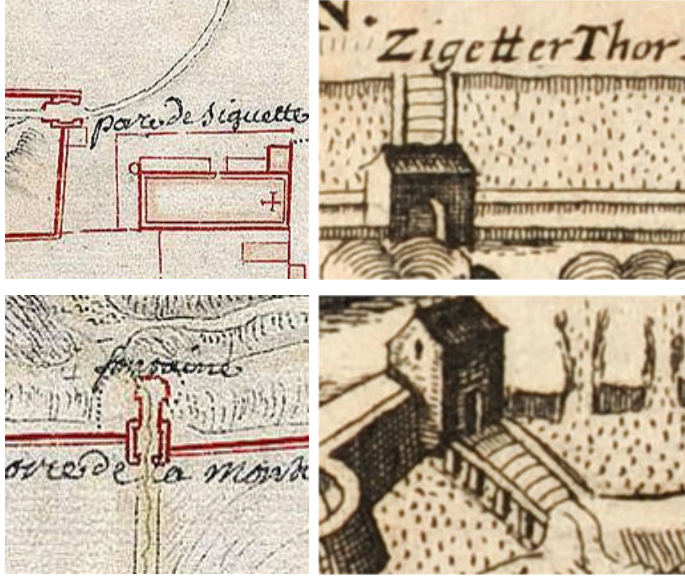
Budin Kapısı'nın dışındaki hendekten ahşap bir asma köprü ile kale dışına çıkılıyordu. Budin Kapısı ve Saat Kulesi 1786'da yıktırılmıştır.¹⁸ Budin Kapısı'nın yeri günümüzde Király Sokağı 46 numaralı binânın önüne zeminde yapılan taş döşeme ve bilgi levhasıyla bellidir.

Şikloş Kapısı / Battal Kapı

Kalenin güneyinde, Şikloş'a giden yolun başında yer aldığı için bu adla anılıyordu. Eski gravür ve haritalarda ismiyle birlikte işaretlenen Şikloş Kapısı'nda da diğer kapılardaki gibi hendek üzerinde ahşap asma köprü bulunuyordu. Bu köprü'nün 1555'te onarımına ait bir kayıt bulunmaktadır. 1786'da yıkılan bu kapının konumu günümüzdeki Rákóczi ve Irgalmasok Sokakları'nın köşesine denk gelmektedir.¹⁹

14. Hegyi 2007: 1261, BOA TT.d. 480, s.66.
adatbазisоnline.mnl.gov.hu'dan
15. BOA MD. 42/2033, H. 06.08.987, M. 28.09.1579.
16. Evliyâ Çelebi 6/250
17. Bkz. Saat Kulesi
18. Pécs Atlas 2021: 96
19. Pécs Atlas 2021: 96

Joseph de Haüy'un haritasında
Sigetvar Kapısı (1687) ve
Schnitzer'in Peçuy gravüründe
Sigetvar Kapısı (1664)

Joseph de Haüy'un haritasında
Demir Kapı (1687) ve Schnitzer'in
Peçuy gravüründe Demir Kapı
(1664)

Sigetvar Kapısı

Kalenin batısında, Sigetvar'a giden yolun başında yer alıyordu. Memi Paşa Câmii (Fransiskan Kilisesi), hamamı ve diğer binâları da bu kapının hemen iç tarafındaydı.²⁰ Eski harita ve gravürlerde de görülen bu kapı kare planlı olup, bir ön odası, asma köprüsü ve yanında bekçi için küçük bir evi yer alıyordu. 1818'de yıktırılan Sigetvar Kapısı'nın bulunduğu yerde günümüzde bir bilgi levhası asılıdır.²¹

Demir Kapı / Dağ Kapısı / Kapoşvar Kapısı / Yeni Kapı

Kalenin kuzey yönüne açılan kapısıdır. Diğer kapılar gibi kare planlı olup önünde hendeği ve asma köprüsü bulunuyordu. Kapının iki yanındaki sur duvarları kısmen ayakta olup kapı günümüze ulaşmamıştır. Günümüzde Hünyadi Yanoş (Hunyadi János) ve Kálvária Sokakları'nın kesişiminde yer alan kapının yerinde bilgi levhası bulunmaktadır. Eski haritada da işaretli olan Kızıldağ Çeşmesi kapının dışındadır.

İç Kale

Şehir yerleşiminin kuzeybatısında dörtgen şekilli bir kale olup etrafı hendekle çevriliydi. Köşelerinde kule ve tabyaların yer aldığı iç kalenin şehirle tek bağlantısı güneydeki kapıdan sağlanıyordu.

20. Evliyâ Çelebi 6/249

21. Pécs Atlas 2021: 96

Evliyâ Çelebi, iç kalenin güvenli ve sağlam olduğunu, bu nedenle Peçuy halkının bütün değerli mallarını burada sakladığını belirtmiş ve kale kapısından ayrıntılı bahsetmiştir. Seyyah, kale kapısını, dört köşe yüksek bir kulenin eteğinde başka tarz yapılmış sanatlı bir kapı olarak niteler. Evliyâ Çelebi, kapı üzerindeki mermer kitâbenin, Alman paraları üzerinde bulunan çift başlı, çift kanatlı, pençelerini açmış bir kuş tasvirinin yer aldığı, kabartma süslemeli Latince bir kitâbe olduğunu ve bu kitâbeyi Peçuy gâzilerinin esirlerine okuttuğunu belirtir. Latince kitâbenin Eflâtun ve İskender zamanından kalan tâmiri anlattığını bildiren Evliyâ Çelebi, bu kapıdan içeri girdikten sonra karanlık kemerlerden geçildiğini ve biraz ileride Sultan Süleyman Câmii'nin (Katedral) yer aldığını belirtir. İç kalede ayrıca koğuşlar (eski medrese) ile câminin arasında bir de çeşme bulunuyordu.²² Şehrin 17. yüzyılda çizilmiş gravürlerinde iç kalede katedralden başka bir câmi daha görülmektedir.²³

Hisarpeçe (Barbakan)

Kaleyi korumak maksadıyla kapı önüne yapılan mazgalı burç olan hisarpeçe²⁴, etrafındaki su hendeği ile adeta kaleye girişleri tümüyle kapatan bir işlev görüyordu. 1975'te hisar-peçeyi inceleyen Ayverdi, "Burcun tamamının bize aidiyeti kat'i değilse de kapı hemen bütünüyle bize âiddir; kemeri tam bir XVII. asır Os-

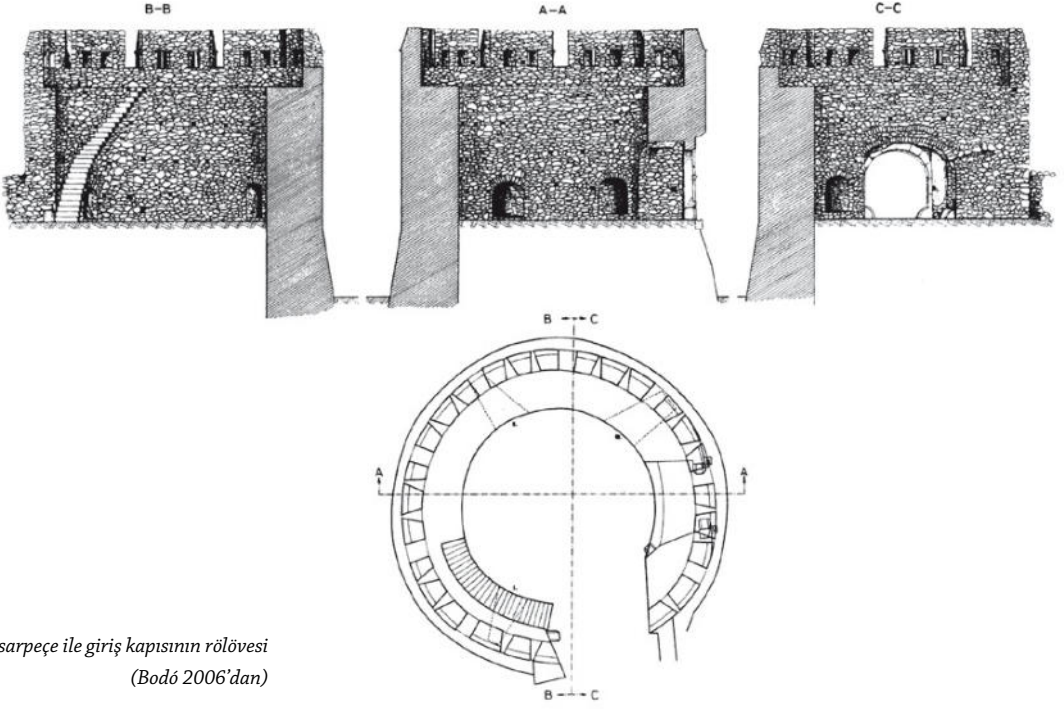
Sigetvar Kapısı ve Demir Kapı'nın yerindeki bilgi levhaları (2024)

22. Evliyâ Çelebi 6/250-252

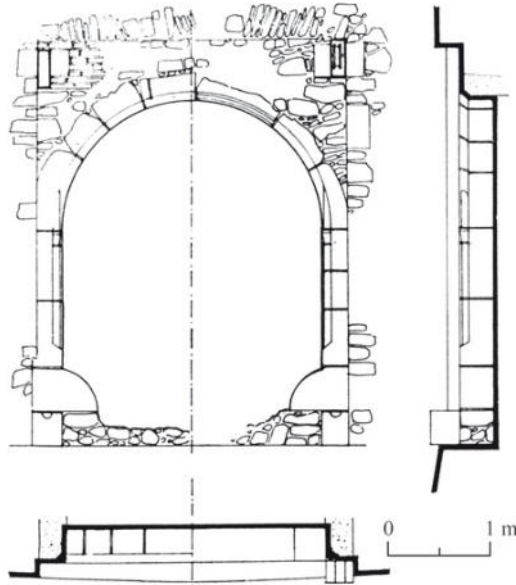
23. Bkz. İç Kale Câmii

24. lugatim.com/s/hisar

manlı işidir.” diyerek Türk döneminde onarıldığını belirtir.²⁵ Hisarpeçe'nin etrafındaki iki kademeli sur duvarları ve arasındaki su hendeği de günümüze ulaşmıştır.

*Hisarpeçe ile giriş kapısının rölövesi
(Bodó 2006'dan)*

Hisarpeçe'nin (Barbakan) iç ve dış görünüşleri (2024)

Peçuy Kalesi'nin kuzey kısmındaki burç ve surlar (2024)

Peçuy Kalesi'nin kuzey kısmındaki burç, surlar ve iç kale hendeği (2024)

KÜLLİYELER VE BÂNİLERİ

Evliyâ Çelebi, Kânûnî Sultan Süleyman'ın kalenin alınmasından sonra “*Her kim beni severse bu şehir içinde birer câmi, hayrât ve hasenâtlar inşâ edeler.*” dediğinden devlet erkânının burada eserler inşâ ettirip şehri mamur ettiğini bildirir.²⁶

Kale içinde Gâzi Kâsım Paşa, Memi Paşa ve Ferhad Bey'in, kale dışında ise Yakovalı Hasan Paşa'nın câmi, hamam, mektep, medrese, tekke ve çeşme gibi eserleri külliye hâlindeydi. Bu yapıların her birini ayrı başlıklar hâlinde inceledik.

Gâzi Kâsım Paşa Külliyesi

Gâzi lakaplı Kâsım Paşa, Mohaç ve Peçuy Beyliği yaptıktan sonra 1548-1551 yılları arasında Budin Beylerbeyliği yapmıştır.²⁷ Lipova, Tımsıvar ve Ösek'te de vakıfları²⁸ bulunan bâni, Peçuy'un merkezinde câmi, hamam, medrese ve çeşme inşâ ettirmiştir. Zaman içinde câminin etrâfında Nişancı Mehmed Paşa'nın türbesinin de bulunduğu bir hazîre meydana gelmiştir. Osmanlı döneminden sonra câmi kiliseye çevrilmiş, diğer eserler de yıktırılmıştır. Kâsım Paşa, bu külliye'den başka Peçuy'daki eski bir kiliseyi de mescide çevirmiştir.

Ferhad Bey Külliyesi

Evliyâ Çelebi, Peçuy'u anlatırken *Ferhad Paşa* ismiyle câmi, tekke ve hamamdan bahseder. Ekrem Hakkı Ayverdi de bâninin Budin Beylerbeyi Ferhad Paşa olabileceğini, eserlerini görev yaptığı 1588 - 1592 yıllarında inşâ ettirmiş olabileceğini bildirir.²⁹ Vakıflar arşivinde câmiyle ilgili 1592 târîhli iki ayrı evkâf kaydında *Peçuy'da Ferhad Bey Câmii* ibaresi bulunmaktadır.³⁰ 25 Numaralı Mühimme Defteri'nde de R.evvel 982 / Temmuz 1594'te vefât eden *Peçuy Beyi Ferhad Bey*'den bahsedilmektedir.³¹ Belgelerde adı geçen Ferhad Bey'den hareketle; Evliyâ Çelebi'nin *Ferhad Paşa* olarak zikrettiği bâninin Budin Beylerbeyi Sokollu Ferhad Paşa değil, Peçuy Beyi Ferhad Bey olduğunu düşünüyoruz. Sokollu Ferhad Paşa'nın vakfiyesinde de Peçuy'daki eserler bulunmamaktadır.³² Bu sebeple çalışmamızda eserleri yazarken *Ferhad Bey* unvanını kullandık.

26. Evliyâ Çelebi 6/247

27. Mehmed Süreyyâ 3/875

28. Bkz. Ekler

29. Ayverdi 1/209

30. VGMA 1197/136 ve VGMA

1197/162. Bkz. Ekler

31. BOA A.DVNSMHM.d.

25/1950 ve 25/2003.

Peçuy beyi iken fevt olan Ferhad

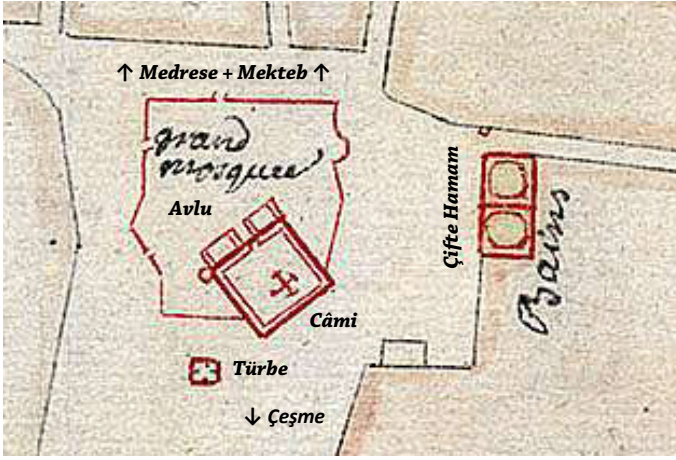
Bey'in oğlu Zaim Rüstem ve...

Peçuy beyi iken fevt olan Ferhad

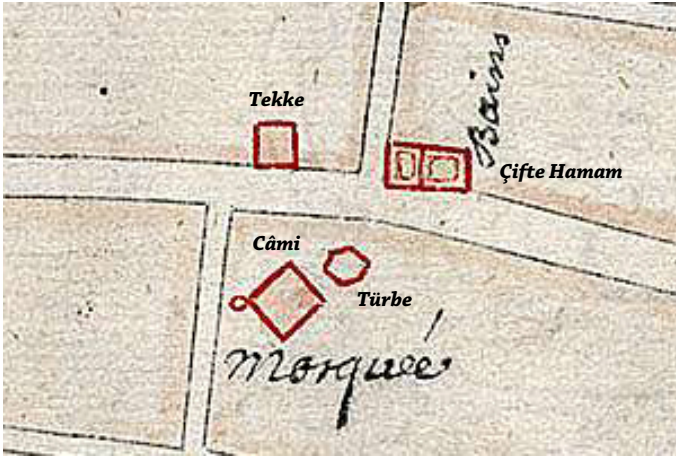
Bey'in adamlarından olan isimleri

yazılı altı nefer...

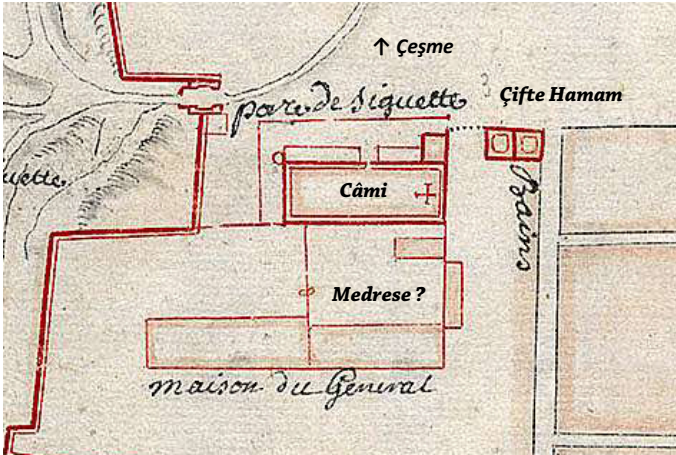
32. Bkz. Sezer 2022

Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında Gâzi Kâsım Paşa Külliyesi

Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında Ferhad Bey Külliyesi

Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında Memi Paşa Külliyesi

Yakovalı Hasan Paşa Külliyesi
(1783, Franciscus Fay,
Pécs Atlas'tan)

Yakovalı Hasan Paşa Külliyesi
(1686, Panceri'den)

Ferhad Bey, câmi, türbe, şadırvan, çeşme, tekke ve çifte hamamdan oluşan bir külliye inşa ettirmiştir. Bu eserlerden yalnızca câminin bir duvar parçası kalmıştır.

Memi Paşa Külliyesi

Memi Paşa (v. 1593), günümüzde Hırvatistan'da kalan Yakova (Djakovo) Kalesi'nin fâtihidir. Evliyâ Çelebi Yakova'ya gittiğinde Gâzi Arnavut Memi Paşa'nın oğlu Sarhoş İbrâhim Paşa'nın konağında misâfir olmuştur. Seyyah, Yakova'nın bu aileye ocaklık olarak verildiğini yazar.³³ Memi Paşa, Sigetvar Kapısı'nın iç tarafında yer alan kiliseden çevirdiği câminin yanına 1570'li yıllarda minâre, mektep, medrese, hamam ve çeşme de yaptırarak burayı bir külliye hâline getirmiştir.

Yakovalı Hasan Paşa Külliyesi

Hacı ve *gâzi* lakaplı Yakovalı Hasan Paşa, Peçuy'da külliyesi bulunan Memi Paşa'nın torunudur.³⁴ Bânî de dedesi gibi Peçuy'da câmi, medrese ve mevlevihâne inşa ettirmiştir. Medrese, mevlevihâne ve câminin son cemaat yeri günümüze ulaşmamıştır. Câmi, günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

33. Evliyâ Çelebi 5/719-720

34. Yakovalı Hasan Paşa hakkında
bkz. Sudár 2006

CÂMİLER ve MESCİDLER

Evliyâ Çelebi, Peçuy'daki 17 mahallede 17 mihrap (câmi ve mescidlerin toplamı) bulunduğunu bildirir.³⁵ *Seyahatnâme*'de mescitlerle ilgili bölümde, mescidlerin sayısını 10 olarak verdiğinden 7 câmi bulunduğu anlaşılmaktadır. Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği câmilerin isimleri sırasıyla şöyledir: Gâzi Kâsım Paşa Câmii, Yakovalı Hasan Paşa Câmii, Memi Paşa Câmii, Ferhad Paşa Câmii, Küçük Câmî, Hacı Hüseyin Câmii ve Sultan Süleyman Câmii. Seyyah, 10 adet olduğunu zikrettiği mescidlerin isimlerini vermemiştir. İsmi bilinmeyen mescidlerden üçünün adı (Kâsım Paşa Mescidi, Çardaklı Mescid ve Mehmed Reis Mescidi) tespit edilmiştir. Evliyâ Çelebi'nin ismini vermediği Tabakhâne (Debbağhâne) Câmii ile gravürlerde görünen iç kaledeki câmi de eklendiğinde Peçuy'daki câmi ve mescid sayısı 19'u bulmaktadır.

PEÇUY HARİTA VE GRAVÜRLERİNDE YER ALAN CÂMİ / MİNÂRE ADETLERİ

Târih	Çizim	İç Kale	Sur İçi	Sur Dışı	Toplam
1664	Anton Salomon Schmidtmayr	2	9	1	12
1664	Lucas Schnitzer	2	8	1	11
1664	Matthäus Merian	2	5	2	9
1686	Giovanni Antonio Panceri	2	7	4	13
1686	Jacob Peeters	2	8	1	11
1686	Jakob Koppmayer	2	8	-	10
1686	Georg Krekwitz	2	8	-	10
1687	Joseph de Haüy	1	7	-	8
1688	Giovanni Giacomo de Rossi	1	5	1	7

Sultan Süleyman Câmii

İç kalede yer alan eski kilise, kalenin alınmasından sonra Sultan Süleyman adına câmiye çevrilmiştir.

Evliyâ Çelebi, yapıyı kendine has üslûbuyla methederek anlatmıştır. Seyyah, câminin içinde ve dışında duvarlarda süslemeler bulunduğunu, kemerlerin ve pencere sövelerinin parlak mermerlerden yapıldığını bildirip bu yönüyle eseri Mescid-i Aksâ'ya benzetir. Sınır boylarında bundan daha sanatlı, süslü ve güzel bir eser görmediğini ifade eden Evliyâ Çelebi, câminin

35. Evliyâ Çelebi 6/249

*Osmanlı döneminde câmi olarak
kullanılan katedralin
genel görünüşü (2024)*

250 ayak uzunluğunda ve 100 ayak genişliğinde olduğunu³⁶, mihrabı, minberi ve müezzin mahfilinin usta mimar işi olup görenlerin hayran olduğunu anlatır. Zemin döşemelerinin mermerden ustalıkla döşendiğini, görenlerin yekpâre taş zannettiğini, câminin mihrap tarafının 40 basamak daha yukarıda olduğunu, mihrabın altında ise demir kapılı mahzen bulunduğunu bildirir. Eskiden kitap mahzeni olan bu mekânda mîrî buğday, arpa, darı, pirinç ve peksimetin saklandığını bildiren seyyah, şehirde çıkan isyan sonrasında câminin zahire ambarı olarak kullanıldığını bu yüzden yedi senedir ibâdete kapalı olduğunu üzümlere aktarır. Dört köşesinde birer saat kulesi bulunup bunların sağdakinin üstünde usta işi bir ahşap minâre yer aldığını, eserin kubbeli olmayıp servi direkler üzerinde çatma tavan bulunduğunu, üstünün kırmızı kiremitle örtülü olduğunu ekler.³⁷

Evliyâ Çelebi'nin ibâdete kapalı olduğu için üzüldüğü ve yeniden açılması için dua ettiği câmide, onun ziyâretinden 11 yıl sonrasına ait bir belgeden seyyahın duasının kabul olduğu anlaşılmaktadır. 1674 târîhli istidâda; câmide Mehmed isimli bir hatibin görevli olduğu yazılıdır.³⁸

Bugünkü kilise de Evliyâ Çelebi'nin bahsettiği gibi dikdörtgen planlı olup dört köşesinde de kule bulunmaktadır. Yapının gü-

36. Günümüzdeki kilise yaklaşık 22 x 70 metre ölçülerindedir.

37. Evliyâ Çelebi 6/251-252

38. BOA İE.EV. 17/2038

neybatısında yer alan kulenin çan katında, ahşap kirişler arasında bir kitâbe³⁹ günümüze ulaşmıştır. İki satır olduğu anlaşılan kitâbenin üst kısmına ahşap kiriş denk geldiğinden kitâbe tam olarak görülememektedir.

1975'te yapıyı inceleyen Ekrem Hakkı Ayverdi, kitâbenin 25 x 45 cm ölçülerinde oyma sûretiyle işlenmiş bozuk yazılı bir metni olduğunu belirtip *vâkıa el-mübâşeret Ahmed Ağa Belgrâdi* şeklinde okumuştur.⁴⁰ Söz konusu kitâbenin bulunduğu kule, Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği ahşap minârenin yer aldığı kule olduğundan; bu kitâbenin yapıya minâre eklendiği zaman konulmuş bir tâmire ait olması muhtemeldir. Târih bulunmayan kitâbenin, 1631'de kuleye yıldırım düşmesi sonrasında yapılan onarıma ait olduğu görüşü de vardır.⁴¹ Fahreddin Bey de kitâbe metnin verirken *vâkıa el-mübâşeret Ahmed Ağa Belgrâdi 1041* yazmış, yıldırım düştüğü için kulenin yeniden yapıldığını bildirmiştir.⁴² Günümüzde, kitâbenin bir kısmından ahşap kiriş geçtiği için üst tarafı görünmemektedir. Fahreddin Bey'in bildirdiği 1041 rakamı ahşap kirişin altında kalmış olmalıdır. Kitâbelerde alışılan târih kısmının bu kitâbede alta değil üste yazıldığı anlaşılmaktadır. Budin'deki Siyavuş Paşa tabyasının 1059 târîhli kitâbesinde de târih üstte verilmiştir. Fahreddin Bey'in bildirdiği 1041'in milâdi karşılığı 1631-1632 yıllarına

Osmanlı döneminde câmi olarak kullanılan katedralin iç mekâm (2024)

39. Bu kitâbeyi incelemek için bizim adımıza gerekli izinleri alan Macar dostlarımız Balázs Szakonyi ve Attila Üveges'e minnettarım.

40. Ayverdi 1/210

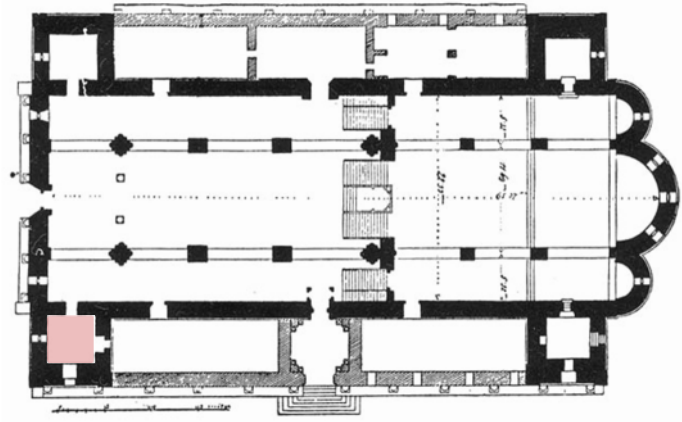
41. Dolencz 1891: 398

42. Rumbeyoğlu Fahreddin 1329: 1397

*Peçuy Katedrali'nde
yer alan kitâbe (2024)*

*Peçuy Katedrali'nin planı
(Gerecze 1893'ten)
Kitâbe, renkli gösterilen
kulededir.*

denk gelmektedir. Kitâbede adı geçen Belgradlı Ahmed Ağa hakkında bir bilgiye ulaşamadık.

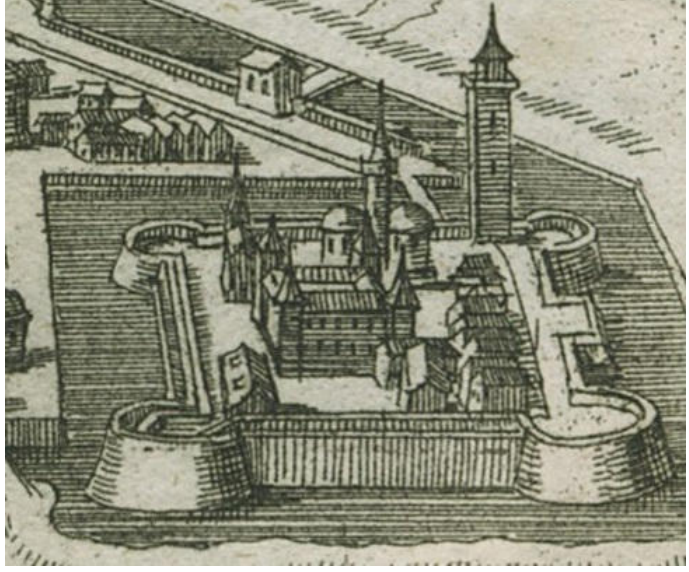
Katedralin câmi olarak kullanıldığı dönemden kalan Türkçe, Arapça ve Farsça duvar yazıları, Hammer ve Károly Skerletz tarafından 19. yüzyılın sonlarında okunarak Macarcaya çevrilmiştir. *Yâ Ali, Kelime-i Tevhîd* ve çeşitli hadis yazılarıyla beraber 20 kadar yazı içinde en dikkat çekici olanı Evliyâ Çelebi'ye ait olduğunu düşündüğümüz "*Şefaât yâ Muhammed Resulullâh Sene 1074*" yazısıdır.⁴³ Evliyâ Çelebi'nin Macaristan'daki bir diğer hatıra yazısı da Sigetvar'daki Sultan Süleyman Câmiî'ndedir.

43. Dolencz 1891: 398, Hammer 1844

SULTAN SÜLEYMAN CÂMÎ'NİN GÖREVLİLERİ (1550-1572)*

Târih	No	Adı	Vazifesi	Yevmiyesi (akçe)
1550	01	Emir	<i>hatib</i>	15
	02	Mevlânâ Hamza (Yerine 1558'de Mehmed)	<i>müezzin</i>	14
	03	Mevlânâ Mehmed	<i>müezzin</i>	10
	04	Mevlânâ Kayyum Hoca	<i>kayyum</i>	10
	05	Mevlânâ Muhyeddin	<i>devirhan</i>	2
	06	Mehmed	<i>devirhan</i>	2
	07	Mevlânâ Receb (Yerine 1550'de Kâsım)	<i>devirhan</i>	2
1555	01	Muslihuddin	<i>imam, hatib ve sermahfil</i>	25
	02	Hamza	<i>müezzin ve devirhan</i>	11
	03	Mehmed	<i>müezzin ve devirhan</i>	10
	04	Şah Veli	<i>muarrif ve devirhan</i>	5
	05	Hacı Hüseyin	<i>sirâci</i>	5
	06	Ömer Hoca	<i>kayyum</i>	5
	07	Seyyid Ahmed	<i>devirhan</i>	2
1559 1561	01	Mevlânâ Muslihuddin	<i>imam, hatib ve sermahfil</i>	25
	02	Mehmed	<i>müezzin ve devirhan</i>	11
	03	<i>diğer</i> Mehmed	<i>müezzin ve devirhan</i>	10
	04	Muhyeddin	<i>muarrif</i>	5
	05	Hüseyin	<i>sirâci</i>	5
	06	Ahmed Abdullah	<i>kayyum</i>	5
	07	Rüstem	<i>devirhan</i>	2
	08	Sefer Hoca	<i>devirhan</i>	2
1564 1565	01	Mevlânâ Muslihuddin	<i>imam, hatib ve sermahfil</i>	25
	02	Hamza	<i>müezzin ve devirhan</i>	10
	03	Mehmed	<i>müezzin ve devirhan</i>	10
	04	Bâli	<i>muarrif ve devirhan</i>	5
	05	Hüseyin	<i>sirâci</i>	5
	06	Mehmed	<i>kayyum</i>	5
	07	Rüstem	<i>devirhan</i>	2
	08	Sefer Hoca	<i>devirhan</i>	2
1570 1572	01	Mevlânâ Muslihuddin	<i>imam, hatib ve sermahfil</i>	25
	02	Hamza	<i>müezzin ve devirhan</i>	10
	03	Ali	<i>müezzin ve devirhan</i>	10
	04	İbrâhim	<i>muarrif</i>	3
	05	Hüseyin	<i>sirâci</i>	5
	06	Mehmed	<i>kayyum</i>	5
	07	Mustafa (yerine 1572'de Yusuf)	<i>devirhan</i>	2
	08	Sefer	<i>devirhan</i>	2
	09	Hasan	<i>devirhan</i>	2

* Sudâr 2014: 423-424

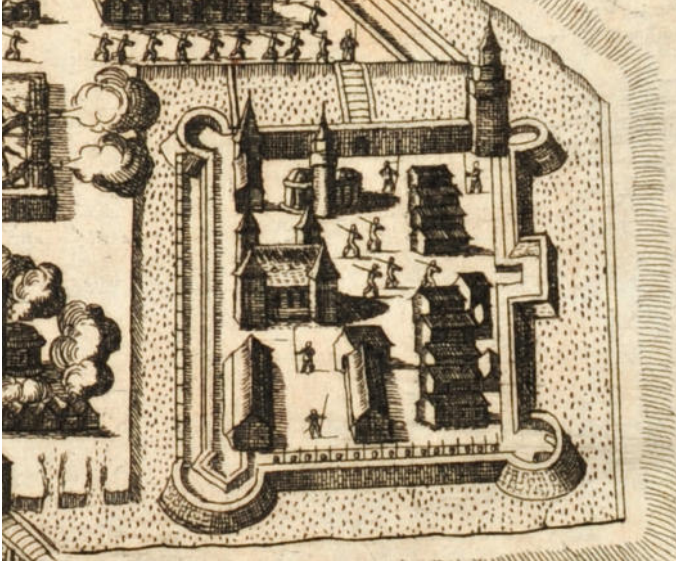
*İç Kale'deki katedral ve câmi
(1686, Koppmayer'den)*

İç Kale Câmii

Peçuy'un 17. yüzyıl gravürlerinde; İç Kale'de katedralden dönüştürülen Sultan Süleyman Câmii'nden başka ikinci bir câmi daha görülmektedir. Sultan Süleyman Câmii, dört köşesindeki kulelerden dolayı gravürlerde kolaylıkla belli olmaktadır. Diğer câmi ise, gravürlerde kubbeli ve minâreli olarak çizilmiştir. Evliyâ Çelebi'nin bahsetmediği bu câmi, Haüy'ün haritasında da yer almamaktadır. Evliyâ Çelebi, Sultan Süleyman Câmii'nin depo olarak kullanıldığını ve ibâdete kapalı olduğunu belirtmiştir. İç Kale'ye gravürlerde görülen yeni bir câmi yapıldıktan sonra Sultan Süleyman Câmii'nde ibâdet sona ermiş olmalıdır.

Gâzi Kâsım Paşa Câmii

Peçuy'un merkezinde, târihi Seçenyi (Széchenyi) kent meydanında yer almaktadır. Müzede yer alan bilgi panosunda câminin 1557'de inşâ edildiği yazılıdır. Günümüzde kilise olarak kullanılan câminin aslı hâliyle ilgili en eski bilgiler Evliyâ Çelebi'ye aittir. Seyyah, câminin gayet geniş, iç açıcı ve kalabalık cemaate sahip olduğunu bildirir. Yapının uzunluğunun ve genişliğinin yüzer ayak olduğunu söyleyen Evliyâ Çelebi, câminin minberi, mihrabı, müezzin mahfili ve kürsüsünün usta işi sanat eseri olduğunu belirtir. Kubbesinin sanki doğramacı elin-

*İç Kale'deki katedral ve câmi
(1664, Lucas Schnitzer'den)*

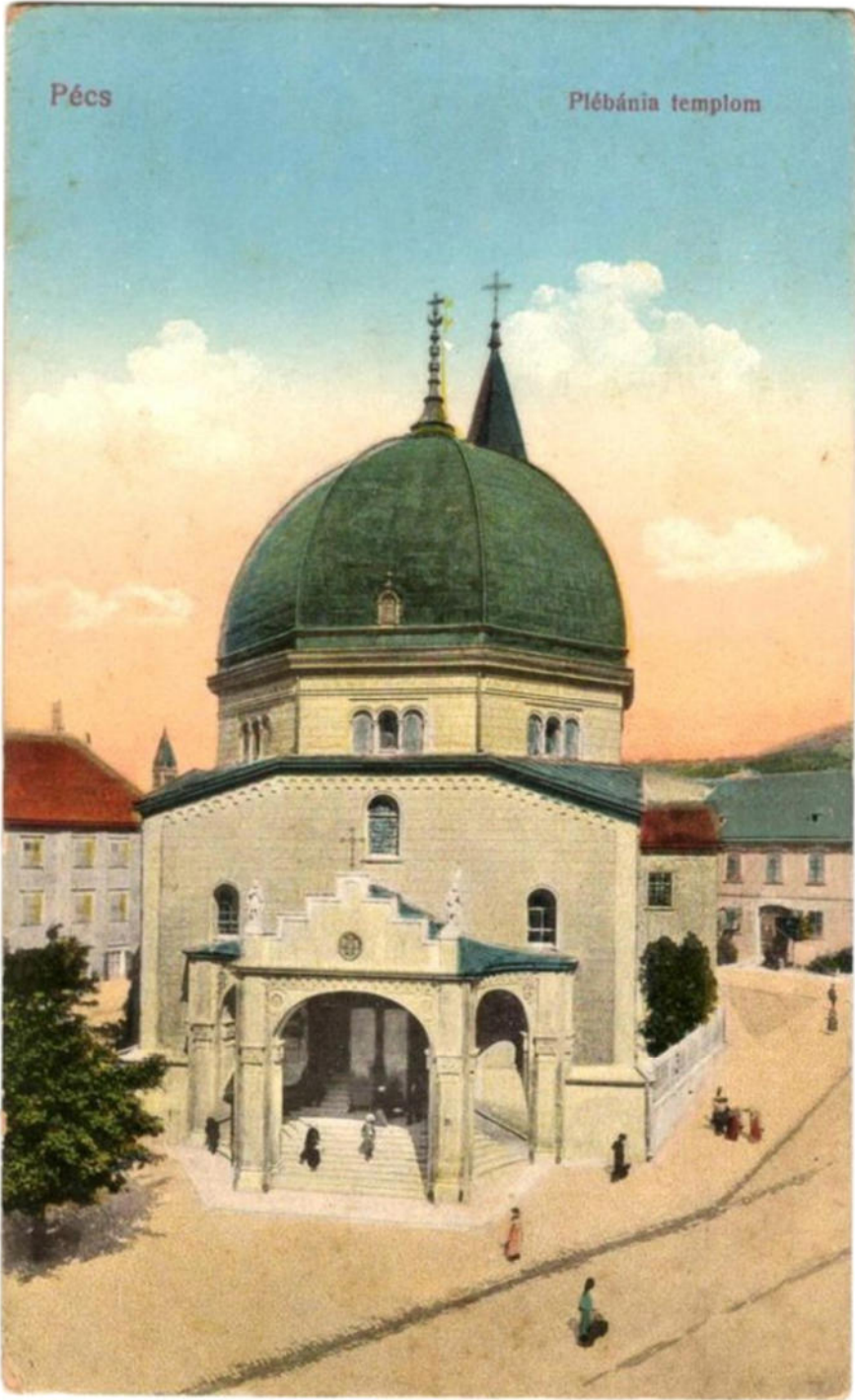
den çıkmış gibi düzgün yapıldığını, dört köşe duvar üzerine oturan yüksek bir kubbe olduğunu anlatıp bu özelliğiyle câmiyi İstanbul'daki Sultan Selim Câmii'ne benzetir. Kible kapısının sağında ve solunda sofaları olup, son cemaat yerinin altı adet direk üzerinde nakışlı yedi kubbesi bulunduğunu, minâresinin gayet yüksek ve tek şerefeli yapıldığını bildirir.⁴⁴

Joseph de Haüy'ün 1687 târîhli Peçuy haritasında yanındaki hamam ve isimsiz bir binâ (muhtemelen Nişancı Mehmed Paşa Türbesi) ile birlikte çizilmiştir.

Gâzi Kasım Paşa Câmii, 16,5 metre çapındaki kubbesiyle Macaristan'da Osmanlı döneminden kalan en büyük câmidir. Kare planlı ve tek büyük kubbeli harim büyük oranda özgün hâliyle günümüze ulaşmıştır. Beden duvarlarında kuzey cephe hariç üç sıralı pencere düzenlemesi bulunmaktadır. Sekizgen kubbe kasnağının her duvarında da birer pencerenin bulunduğu câminin harimi oldukça aydınlıktır. Minâresi ve son cemaat yeri günümüze ulaşmayan eser hâlen kilise olarak faaldir.

Peçuy'daki Türk hâkimiyetinin son bulmasıyla, 1776'da Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin minâresi ve son cemaat yeri yıktırılarak, eser Cizvit papazları tarafından kiliseye çevrilmiştir. Harimdeki büyük kubbeye üstten ikinci bir çatı yapılarak külâh giydirilmiş ve câminin kuzeyine kubbeli bir mekân ile çan kulesi ekle-

44. Evliyâ Çelebi 6/249

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin kartpostalı (1915, delcampe.net'ten)

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin kartpostalı (20. yüzyılın başları, Régi Pécs'ten)

*Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin
sütun başlığı ve kâidesi (üstte)
Gâzi Kâsım Paşa Câmii
(Régi Pécs'ten) sağda*

nerek Belvárosi Kilisesi adıyla barok tarzı bir kiliseye dönüştürülmüştür. Eserin dış duvarları ve pencereleri de bozularak görünümü tamamen değiştirilmiştir.⁴⁵ 1917'de Budapeşte Teknik Üniversitesi'nden mimar Ernő Foerk (1868-1934) öğrencileriyle birlikte ekip hâlinde câmiyi inceleyip rölövesini çizmiştir.⁴⁶ Bu çizimlerde câminin değiştirilen tüm mimarî özellikleri belgelenmiştir.

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nde 1938'den sonraki kapsamlı onarımlarda esas câmi kısmını gizleyen ya da bozan Avusturyalıların yaptığı eklentilerin temizlenmesine başlanmıştır. Söz konusu restorasyon, mimar Gyula Gosztanyi (1904-1962) tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴⁷

G. Gosztanyi'nin 1941'de yayınlanan makalesinde, son cemaat yerinde yapılan kazılara ait rölöveler ile restitüsyon önerisi de yer almaktadır.⁴⁸ G. Gosztanyi'nin önerdiği birbirinden ayrı iki kubbeli son cemaat yerinin Osmanlı câmi mimarisinde örneği bulunmamaktadır.

1960'larda yapılan restorasyonda sonradan yapılan tüm müdahaleler kaldırılan eser, büyük oranda aslı görünüşüne döndürülse de mihrabın iki yanındaki pencerelerin kapıya çevrilmesi, pencere kemerlerinin alınlarının boşaltılması gibi hatalı

45. Yılmaz 2023b: 2/494

46. Ernő 2016: 58-62

47. Yılmaz 2023b: 2/494

48. Gosztanyi 1941

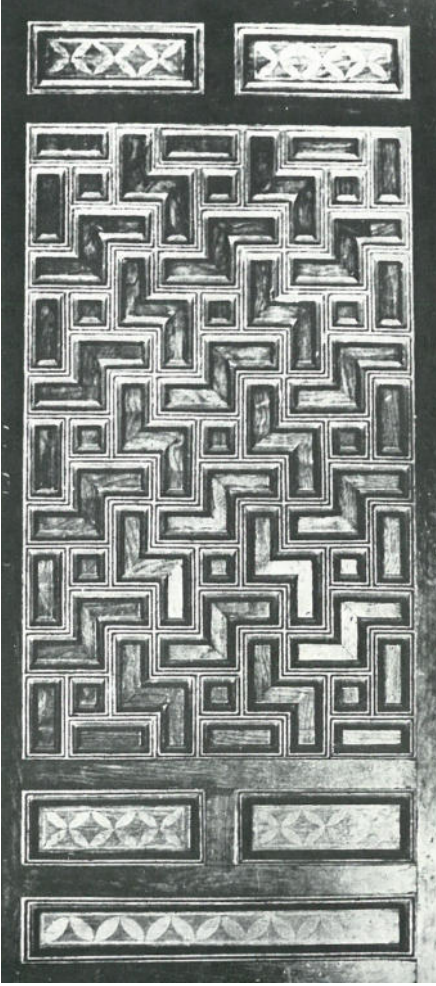
uygulamalar da yapılmıştır. Sonraki onarımlarda da bu yanlışlıklar devam ettirilmiştir. Alt sıra pencerelere hem lokma parmaklık hem de filgözü pencere yapılması alışık olmadığımız bir uygulamadır. Benzer şekilde beden duvarlarındaki orta ve üst sıra pencerelerde, kasnak penceresindeki gibi söve olmadan, kemer alnıyla birlikte pencere açıklığının bir bütün olması gerekirdi.

1975 yılında câmiyi inceleyip rölöve ve restitüsyonunu hazırlayan Ekrem Hakkı Ayverdi, barok ilâvelerden temizlenerek açığa çıkartılan eserin bu onarımı hakkında düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: “Müslümanı kalmayan bir memlekette, kilise vazifesini görmeye devam eden bir câmide bunca bir gayret şâyân-ı takdirdir, daha fazlasını beklemek bilmem doğru mudur?...câmi sanki bânisinin unvanına uyarak gâzi olmuş, orası burası koparılmış, delinip takılmış, pencereleri bozulmuş, minâresi kökünden uçurulmuş; ammâ gâzidir; şehid düşmemiştir. İşte kale gibi beden ordadır. Bununla beraber, geride buğday tarlası gibi biçilip şehid edilen, nâm ve nişânı kalmayan yüzlerce câmi ortada olsa, Gâzi Kasım Paşa en büyük sıfatını muhafaza edecek miydi? Bu şehid

1946 yılında Gâzi Kâsım Paşa Câmii (Fortepan, 73033)

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'ne ait mukarnas parçası (2024)

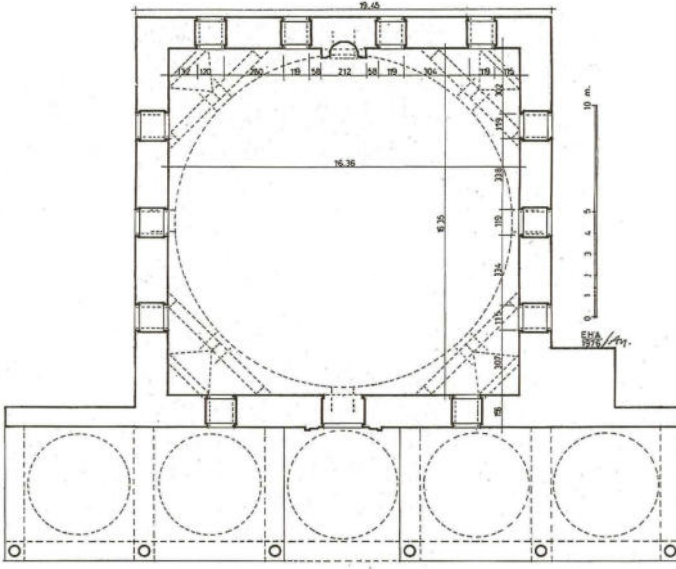
*Gâzi Kâsım Paşa
Câmii'ne ait pencere
kapakları
(J. Molnár'dan)*

câmiler belki de haklarının yendiğinden şevvâ etmektedir. Osmanlı mimârî târihi de zannederiz onlardan geri kalmayacaktır.”⁴⁹

J. Molnár, câmiye ait üç adet pencere kapağının Jaszbereny Müzesi'nde bulunduğunu bildirmektedir.⁵⁰ Fildişi kakmalı bu künde-kârî pencere kanadına bakarak câminin hayli müzeyyen olduğu tahmin edilmektedir.

Yapılan restorasyonlarda, Osmanlı döneminden kalan bazı yazılar da sıva altında bulunarak ortaya çıkartılmıştır. Mihrap nişinde, mukarnasların başlangıç seviyesinde sıva üzerine yazılmış *Kelime-i Tevhid* bulunmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eseri incelediği dönemde (1975) mihrapta bu yazı görülmemektedir. Sonraki yıllarda yapılan onarımlarda ortaya çı-

49. Ayverdi 1/199, 206
50. Molnár 1993: 11

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin
restitüsyon önerisi, 1976
(Çizim: İ. Aydın Yüksel)

kartılmış olmalıdır. Yine kible duvarında, mihrabın solundaki pencerenin yanında *İsm-i Celâl (Allah)* ve *İsm-i Nebî (Muhammed)* yazıları kısmen görünmektedir. Bir başka yazı da batı duvarındadır. Duvarın kibleye yakın tarafında pencere sövesinin solunda iri yazıyla sıva üzerinde Fetih Ayeti [*nasrun minallâhi ve*] *fethun karîb ve beşşiril mü'minîn [yâ Muhammed]* yazılıdır. Fetih ayetinin altında daha küçük yazıyla *Allâhümme salli* duasının bir bölümü (*kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîm*) seçilmektedir.

Yapının kuzeyindeki giriş mekânında, kapının yanında iki adet kurna bulunmaktadır. Macaristan'da kiliseye dönüştürülen diğer Türk eserlerindeki gibi bu kurnalar da câminin yanındaki hamamdan getirilmiş olmalıdır.

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin günümüze ulaşmayan son cemaat yerinin restitüsyonuyla ilgili farklı öneriler çizilmiştir. Evliyâ Çelebi, câminin son cemaat yerini *altı sütunlu ve yedi kubbeli* olarak bildirmektedir. J. Molnár, G. Gerö ve S. Eyice, restitüsyon çizimlerinde son cemaat yerini üç kubbeli olarak göstermişlerdir.⁵¹ S. Eyice, Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği kubbe sayısının mevcut yapıyla uyuşmadığını belirtmektedir. Ayverdi ise Evliyâ Çelebi'nin yanlış sayı bildirdiğini belirterek aslında son cemaat yerinin altı sütunlu beş kubbeli olduğunu önermektedir.⁵²

51. Eyice 2001, Gerö 1976: 14-17, Molnár 1993: Levha 4
52. Ayverdi 1/199

Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin 1938 onarımı öncesi eski fotoğraflarına baktığımızda, giriş kısmındaki doğu-batı yönünde uzanan ek binânın son cemaat yeri duvarları kullanılarak inşa edilmiş olması ihtimali kuvvetlidir. Yine eski fotoğraflarda sütun kâidesi ve mukarnaslı başlıklar görülmektedir. Bu fotoğrafları ve dönem örneklerini de göz önüne alarak; Gâzi Kasım Paşa Câmii'nin son cemaat yerinin doğu ve batı yönlerinin duvarla kapalı olduğunu varsaymamız durumunda Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği gibi altı sütunlu ve yedi kubbeli son cemaat yerinin olması mümkündür.

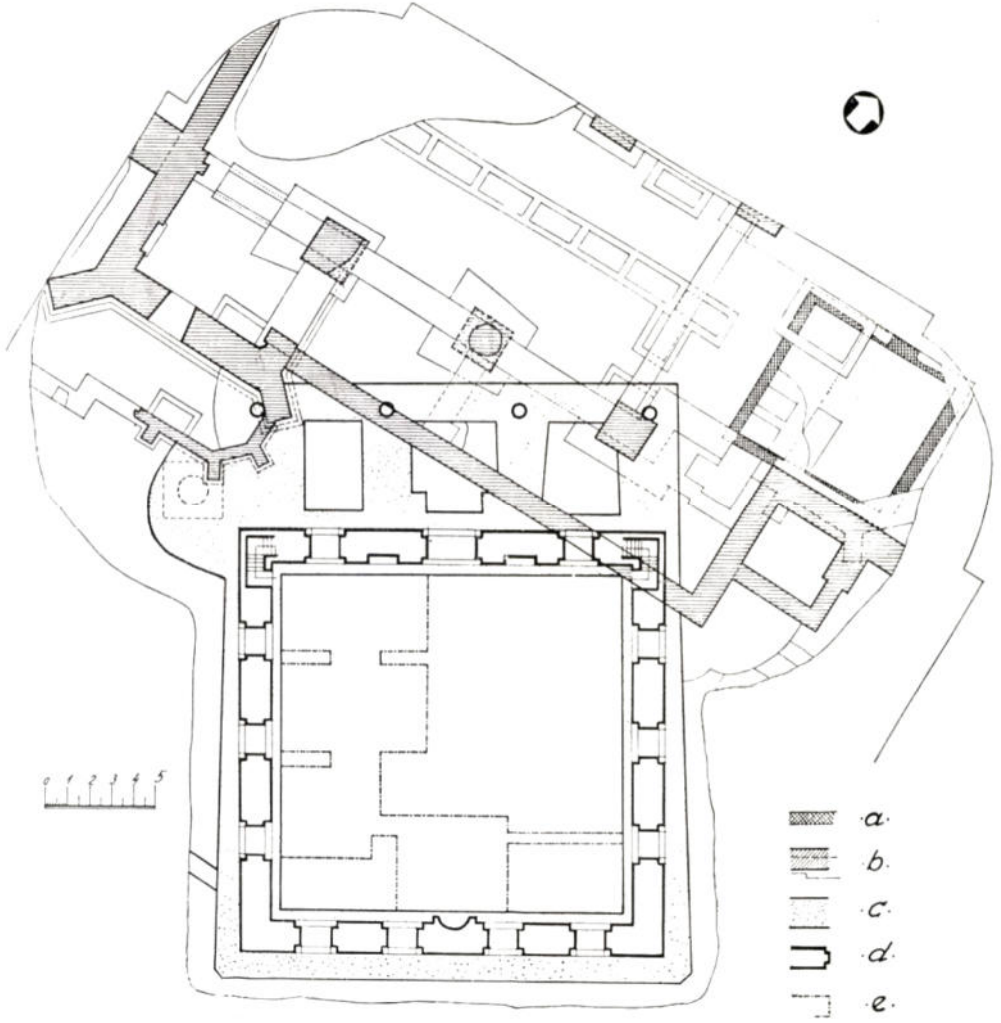
Revak kısmının doğu-batı kısmı kapalı olarak inşa edilen; Kütahya Karagöz Ahmed Paşa Câmii, Konya Selimiye Câmii, Tekirdağ Rüstem Paşa Câmii, Beşiktaş Sinan Paşa Câmii, Atina Fethiye Câmii ve Saraybosna Gâzi Hüsrev Bey Câmii bu gruba giren eserlerdir. Özellikle Konya Sultan Selim Câmii (inşası 1558-1567), dört köşe yükselen harim duvarları ve yan duvarları kapalı yedi kubbeli son cemaat yeri ile Peçuy'daki câminin benzeridir.

Evliyâ Çelebi, bâninin Ösek'teki câmisini (inşâ târihi H.966 / M.1558-1559) anlatırken de uzunluğunun ve genişliğinin yüzer ayak olduğunu ve son cemaat yerinin (taşra sofası) altı adet beyaz mermer sütunlar üzerinde yedi adet mavi kubbeleri bulunduğunu bildirir.⁵³ Seyyahın bu ifadesinden Kâsım Paşa'nın Peçuy'daki ve Ösek'teki câmilerinin aynı mimarîde olduğunu anlıyoruz. 1688 târihli planlardan oranlayarak Ösek'teki Kâsım Paşa Câmii'nin hariminin 25 x 25 metre ölçülerinde olduğu tespit edilmiştir.⁵⁴ Bâninin türbesinin de Ösek'teki câminin hazîresinde olduğunu düşündüğümüzde o câminin Peçuy'dakinden biraz daha büyük olduğu anlaşılmaktadır.

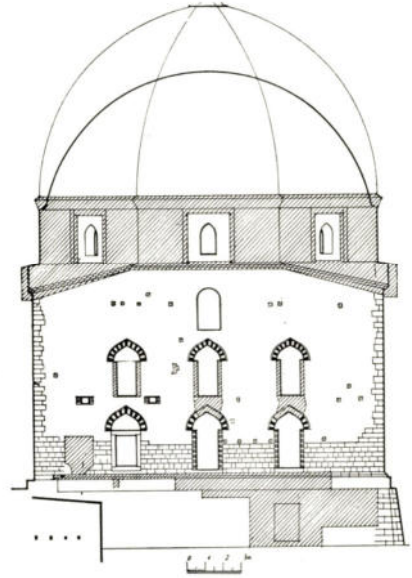
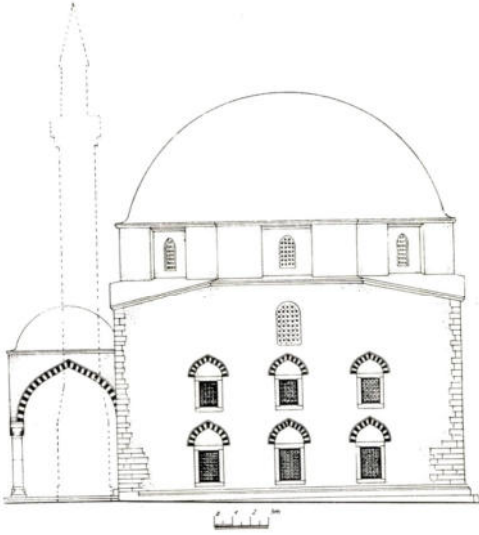
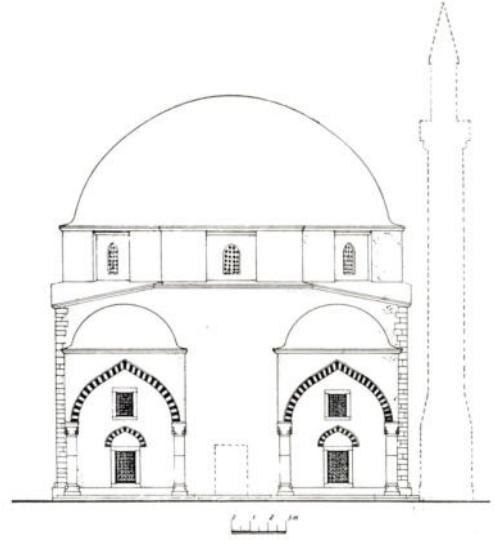
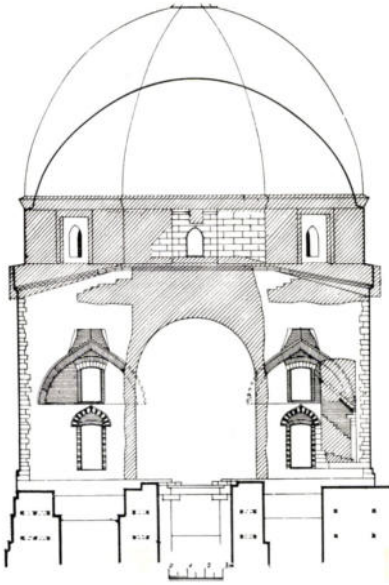
İlk yapıldığı dönemde, kare planlı tek kubbeli harimi ve revaklı son cemaat yeri ile minâreden oluşan Gâzi Kasım Paşa Câmii, bu özellikleri ile klasik dönem Türk mimarîsinin özgün bir örneğidir. Minâresi ve son cemaat yeri günümüze ulaşmamasına rağmen "Gâzi" unvanıyla beden duvarları ve büyük kubbesi ile Orta Avrupa'da Türk mimarîsinin önemli bir temsilcisi olarak ayaktadır.

53. Evliyâ Çelebi 6/233

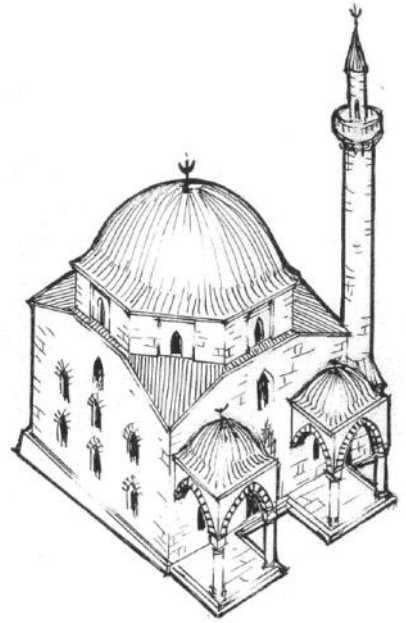
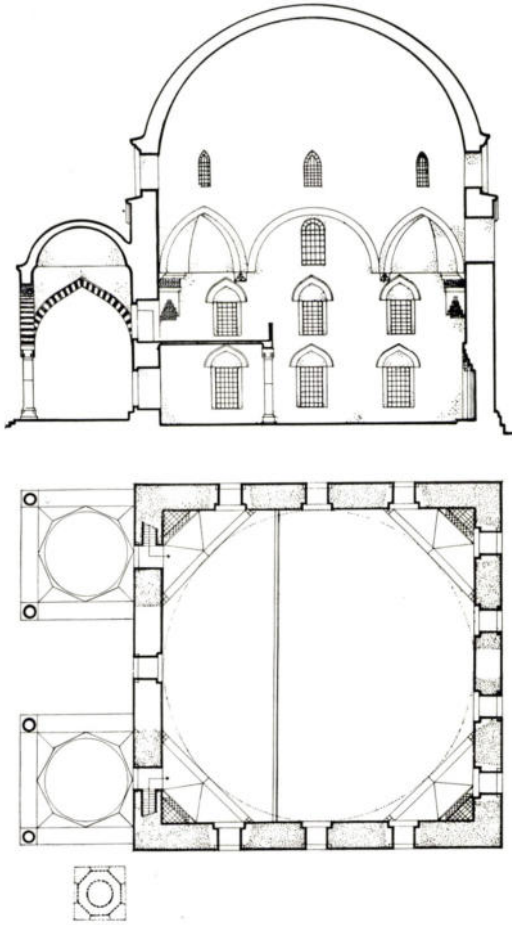
54. Mažuran 1994: 1/217

Gâzi Kâsım Paşa Câmii rölövesi (G. Gosztonyi 1941)

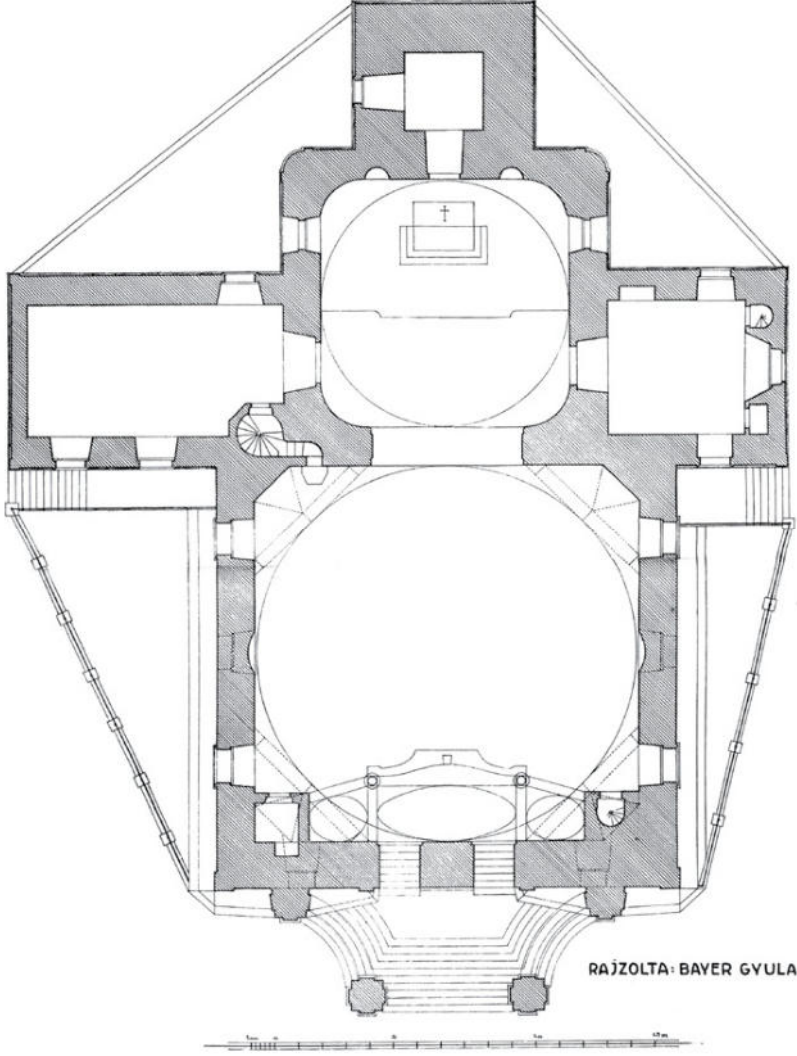

Gâzi Kâsım Paşa Câmii rölöve ve restitüsyonu (G. Gosztonyi 1941)

*Gâzi Kâsım Paşa Câmii restitüsyonu (G. Gosztonyi 1941)
Buradaki iki kubbeli son cemaat yerinin Osmanlı câmi mimarîsinde örneği bulunmamaktadır.*

ALAPRAJZ.

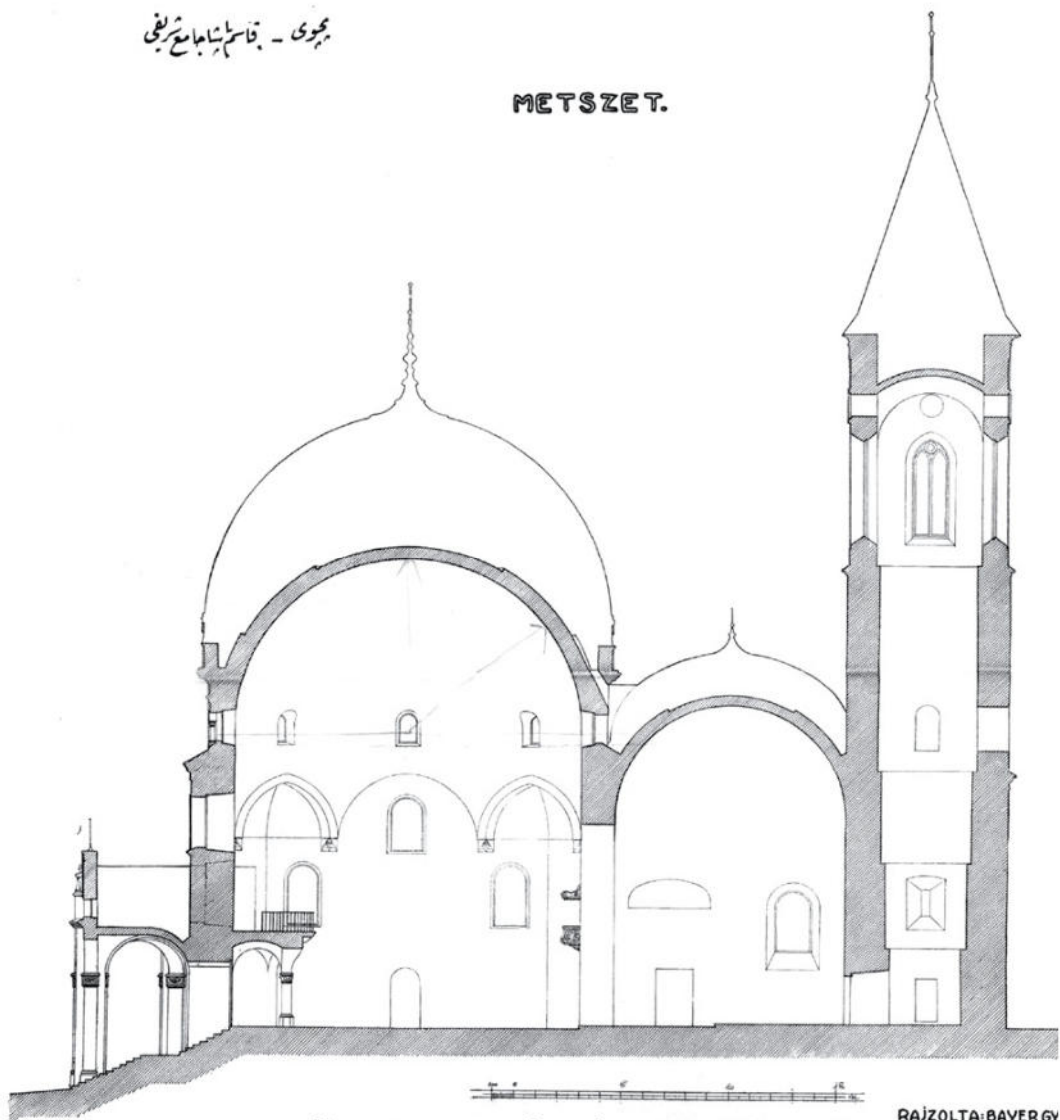
مجموعی - قاسم پاشا جامع مسجد

Chasim-pascha-dsamija Pécsett.

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin 1917 târihli rölöve planı (F. Ernő'den)

مچړی - قاسم پاشا جامع د پېښور

METSZET.

Chasim pascha dsamija Pécsett.

RAJZOLTA-BAVERGY

Gâzi Kâsim Paşa Câmii'nin 1917 târihli rôlôve kesiti (F. Ernő'den)

معماری - قاسم پاشا جامعہ

OLDALHOMLOKZAT.

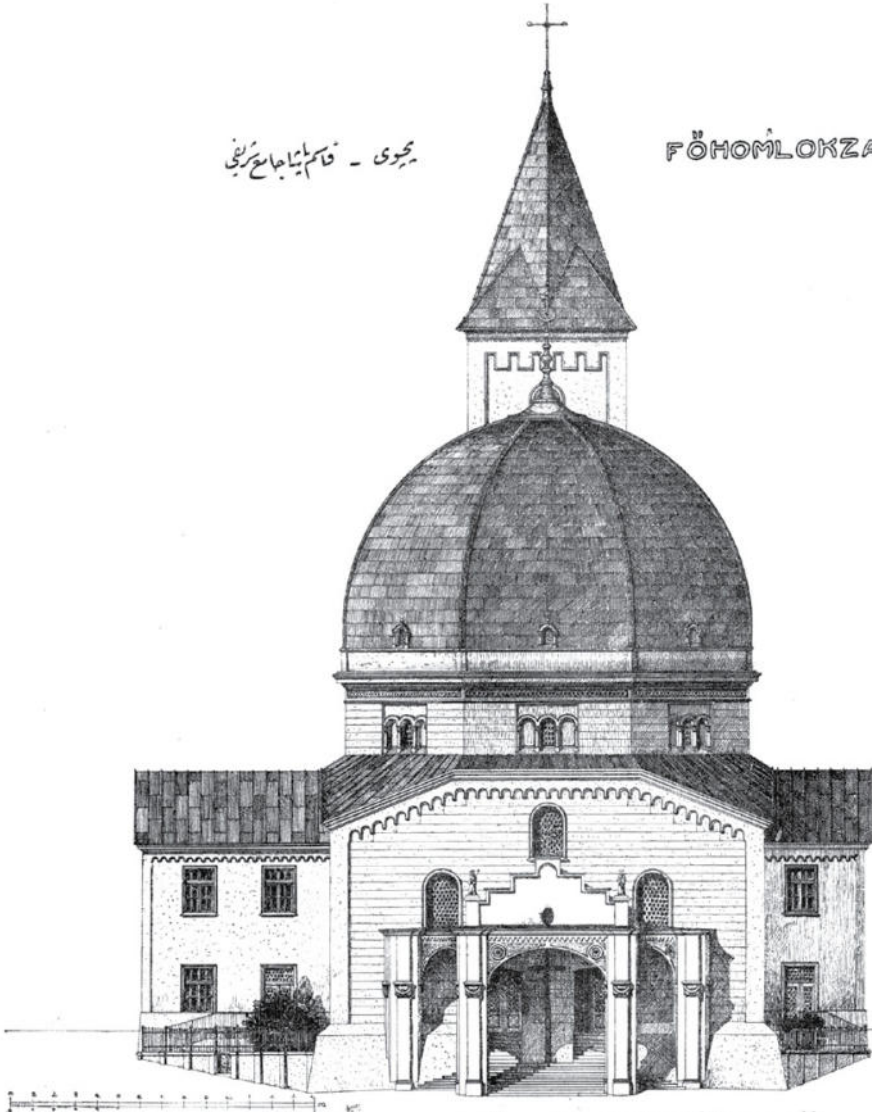
Chasim-pascha dsamija Pécsett.

RAJZOLTA: BAYER-GYULA.

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin 1917 târîhli doğu cephe rölövesi (F. Ernő'den)

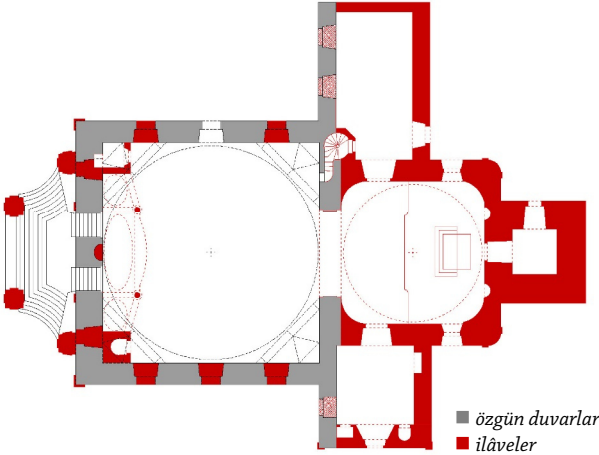
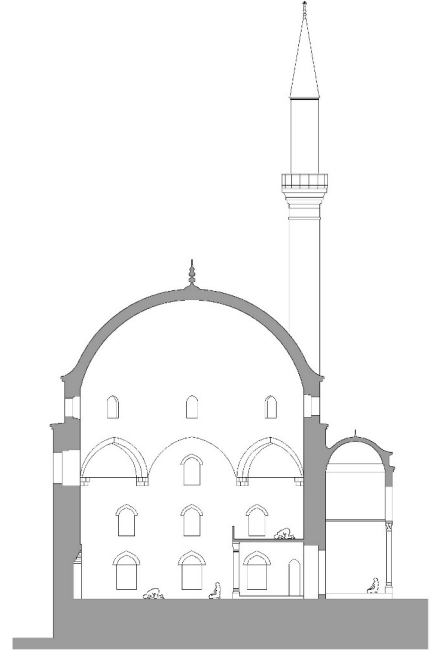
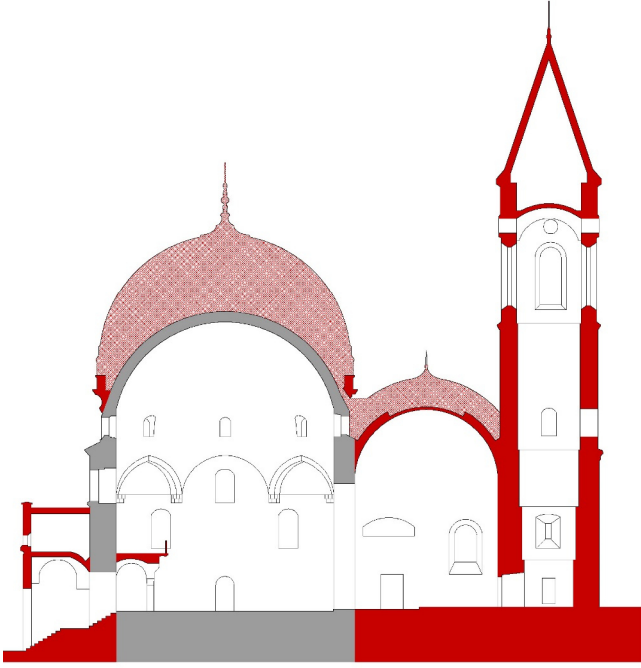
مئوی - قاسم پاشا جامعہ

FÖHÖMLÖKZAT.

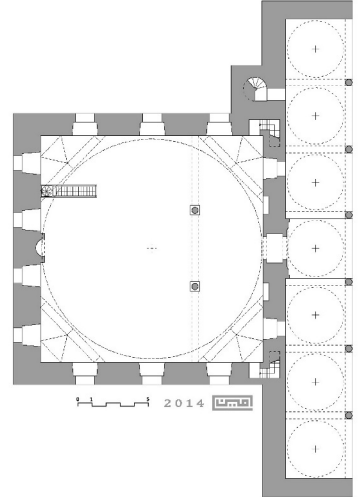

Chasim-pascha-dsamija-Pécsett.

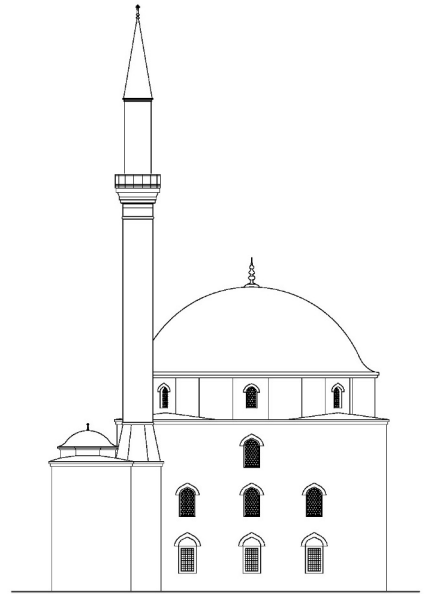
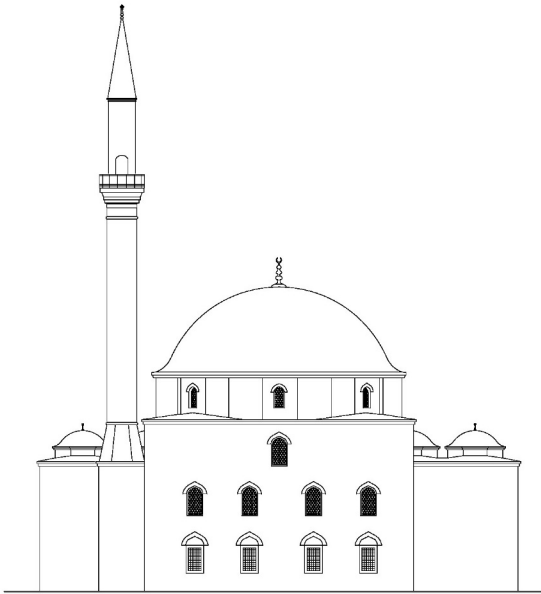
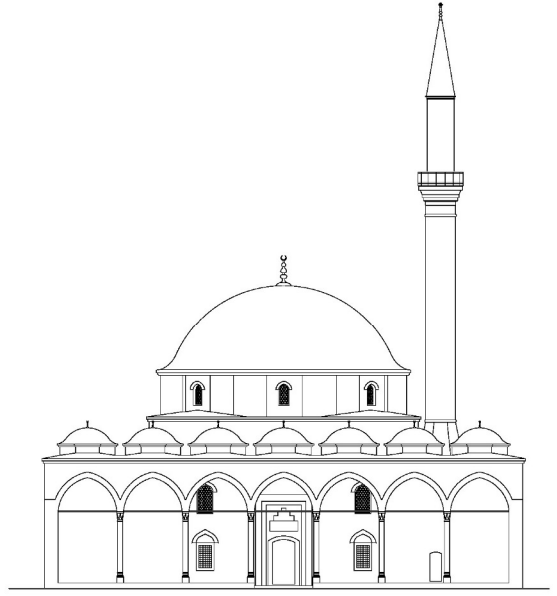
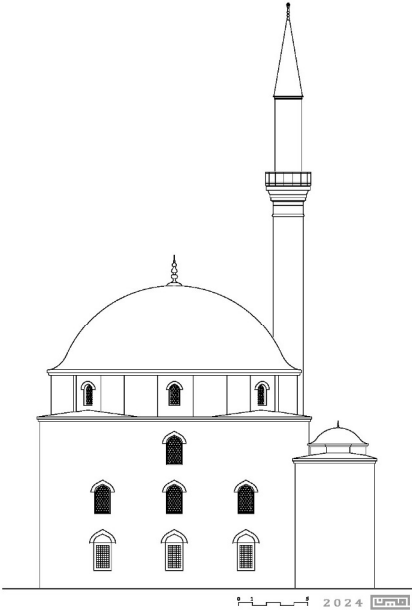
Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin 1917 târihli kable cephesi rölövesi (F. Ernő'den)

■ özgün duvarlar
■ ilâveler

Peçuy'da Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin rölövesi ve restitüsyon önerisi

Peçuy'da Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin Evliyâ Çelebi'nin tarîfine göre restitüsyonu

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin güneyden ve kuzeyden görünüşü (2024)

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin doğudan ve batıdan görünüşü (2024)

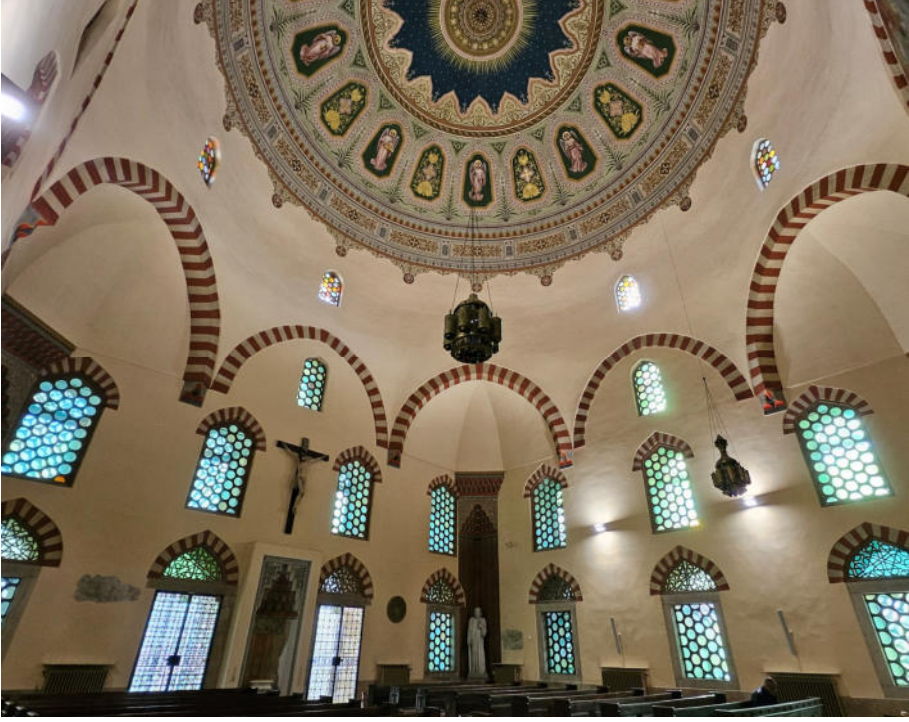
Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin harimi (2024)

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin harimi ve mihrabı (2024)

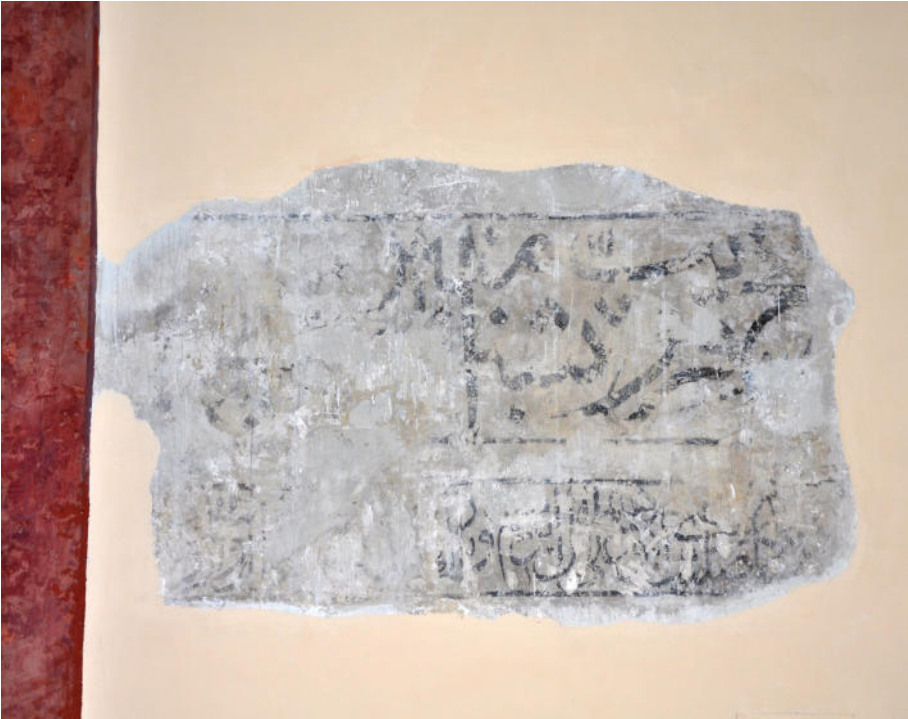

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin harimi ve kuzeydeki eklentinin iç mekânı (2024)

Kible duvarında mihrabın solundaki yazı ile batı duvarındaki yazı (2014)

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin kubbesi
(2024)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii

Yakovalı Hasan Paşa Câmii; Peçuy'da sur dışında, Sigetvar Kapısı yakınında, Hastane Meydanı'nda yer almaktadır. Câmi, Macaristan'da Osmanlı döneminden kalan câmiler arasında günümüze kadar özgün hâliyle kalabilen tek eserdir. Evliyâ Çelebi, câminin kurşun ile örtülü, geniş ve eski bir ibâdethâne olduğunu belirtip minâresinin düzgün ve güzel oluşundan bahsetmekle yetinmiştir.⁵⁵

Peçuy'da Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin kilise olduğu döneme ait gravür (1860, L. Rochbock)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii, Peçuy'da Türk döneminin sona ermesiyle birlikte Cizvit tarikatınca son cemaat yeri yıktırılıp kiliseye çevrilmiş ve 1960'a kadar Katolik kilisesi olarak kullanılmıştır. L. Rochbock'ın 1860 târîhli gravüründe, kiliseye çevrilince minârenin petek kısmının sökülerek çan kulesine dönüştürüldüğü görülmektedir. Kubbenin üstüne ahşaptan dilimli bir çatı daha yapılarak kiremit kaplanmış ve yapı Barok tarzı Katolik kilisesine dönüştürülmüştür.⁵⁶

Foerk Ernő'nün 1917 târîhli rölöve albümünde, eserin ayrıntılı çizimleri yer almaktadır. Bu rölövelerde, câminin kiliseye dönüştürüldüğü sırada yapılan müdahaleler görülmektedir. Alt sıra pencerelerin kapatılıp doğu cepheye bir mekân ilâve edilmesi gibi değişikliklerle birlikte kubbenin üstüne yapılan ikinci çatıyla birlikte yapının dış görünüşü değiştirilmiştir.⁵⁷

1960'a kadar, bitişiğinde bulunan hastaneden ötürü Hastane Kilisesi olarak anılan yapı ibâdete kapatılıp, Győző Gerö'nün gayretiyle 1962'de onarılmış ve müze olarak tekrar açılmıştır. Bu onarımda kiliseye çevirme sırasında yapılan tüm müdahaleler temizlenmiş ve câminin özgün hâli ortaya çıkartılmıştır. Türkiye'den minber, kürsü ve halı gönderilip câmiye döşenmiştir. 1975 yılında câmiyi inceleyip rölövesini ve restitüsyonunu çizen Ekrem Hakkı Ayverdi, barok ilâvelerden temizlenerek açığa çıkartılan eserin bu onarımı hakkında "1957-60 arasında, câminin üslûbuna uymayan kapı söveleri ve düz başlık gibi, pek ufak ve yer yer aykırılıklara rağmen, o hâlden bu gün içinde

55. Evliyâ Çelebi 6/249
56. Yılmaz 2023b: 2/544
57. Ernő 2016: 54-57

namaz kılınan bir câmî hâline gelebilmesi için çalışanlar şâyân-ı tebci'dir; bu da ancak Macar hükûmetinin büyük insanlığı sayesinde kâbil olabilmiştir, bildiğimiz kadarıyla bu işin kahramanı Győző Gerö'dür." cümleleriyle memnuniyetini ifade etmiştir.⁵⁸

Kilise olarak kullanıldığı dönemde câmînin harimi (1895, B. Sudár'dan)

Câminin giriş kapısı üzerinde yer alan boş kitâbelikten eserde bir kitâbe bulunduğu anlaşılmaktadır. Budin'deki Mimar Sinan'ın eseri olan Mustafa Paşa Câmiî'ndeki gibi kiliseye çevrilme sırasında sökülüş olmalıdır. Kitâbesi günümüze ulaşmadığından inşâ tarihini bilmediğimiz eser için, müze kısmındaki bilgi levhasında 1633'ten sonra yapıldığı yazılıdır.

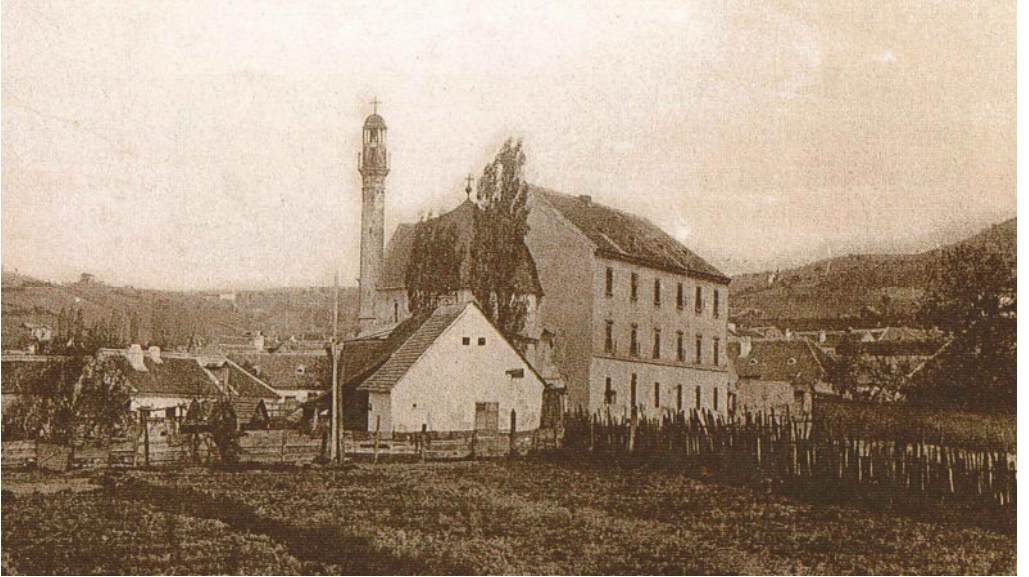
Özgün hâlindeki Yakovalı Hasan Paşa Câmiî, kare planlı harim ile girişteki üç bölümlü tonozlu son cemaat yeri ve kuzeydoğu köşedeki minâreden oluşan klasik dönem tipik bir Türk câmîsidir.

Câmide her cephede ikişer adet kemerli alt sıra pencere ile birer adet üst sıra pencere bulunmaktadır. Eser, beden duvarlarındakilerle birlikte, sekizgen kasağın her yüzünde bulunan pencerelerle ferah bir iç mekâna sahiptir. Harimde eserle pek uyumlu olmayan ahşap minber ve ahşap kürsü ile halı, Eylül 1975'te Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından câmîye gönderilmiştir. Caminin yedi sıra mukarnaslı mihrabı kible

58. Ayverdi 1/210-211

*Kilise olarak kullanıldığı dönemde Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin gravürü
(20. yüzyıl başları, B. Sudár'dan)*

*Kilise olarak kullanıldığı dönemde Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin genel görünüşü
(1873, B. Sudár'dan)*

*Kilise olarak kullanıldığı dönemde Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin harimi
(20. yüzyıl başları, Régi Pécs'ten)*

*Kilise olarak
kullanıldığı dönemde
câminin doğu cephesi
(1956, B. Sudâr'dan)*

duvarının ortasında yer almaktadır. Mihrap nişinde son onarımda ortaya çıkartılan tuğra biçimli bir yazı kalıntısı bellidir. Mihrabın hemen üstünde sonradan yerleştirildiği belli olan *Karahisârî* taklidi Besmele asıldır.

Tıpkı Gâzi Kâsım Paşa Câmii'ndeki gibi bu eserde de sıva altından kalemişi yazılar ve süslemeler ortaya çıkartılmıştır. Mihrabın solundaki pencere üzerinde Saff Süresi 13. ayetin⁵⁹ bir bölümü (*nasrun minallâhi ve fethun karib ve beş...[şiril mü'minin]*) yazılı kalemişi bulunmaktadır. Bu yazıyla aynı hizada benzer şekilde kartuş içinde muhtemelen ayet yazıları olduğu mevcut izlerden anlaşılrsa da neredeyse tümüyle silindiği için okumak mümkün olmamıştır. Minberin sağında kartuş içinde ise Zümer Süresi'nin 53. ayeti⁶⁰ yazılıdır.

59. Allah'ın yardımı ve yakın bir fetih! Haydi müminleri müjdele.
60. Kul yâ ibâdiyellezîne esrefû alâ enfusihim lâ taknetû min rahmetillâhi innallâhe yagfiruz zunûbe cemiâ, innehu huvel gafûrur rahîm.
De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

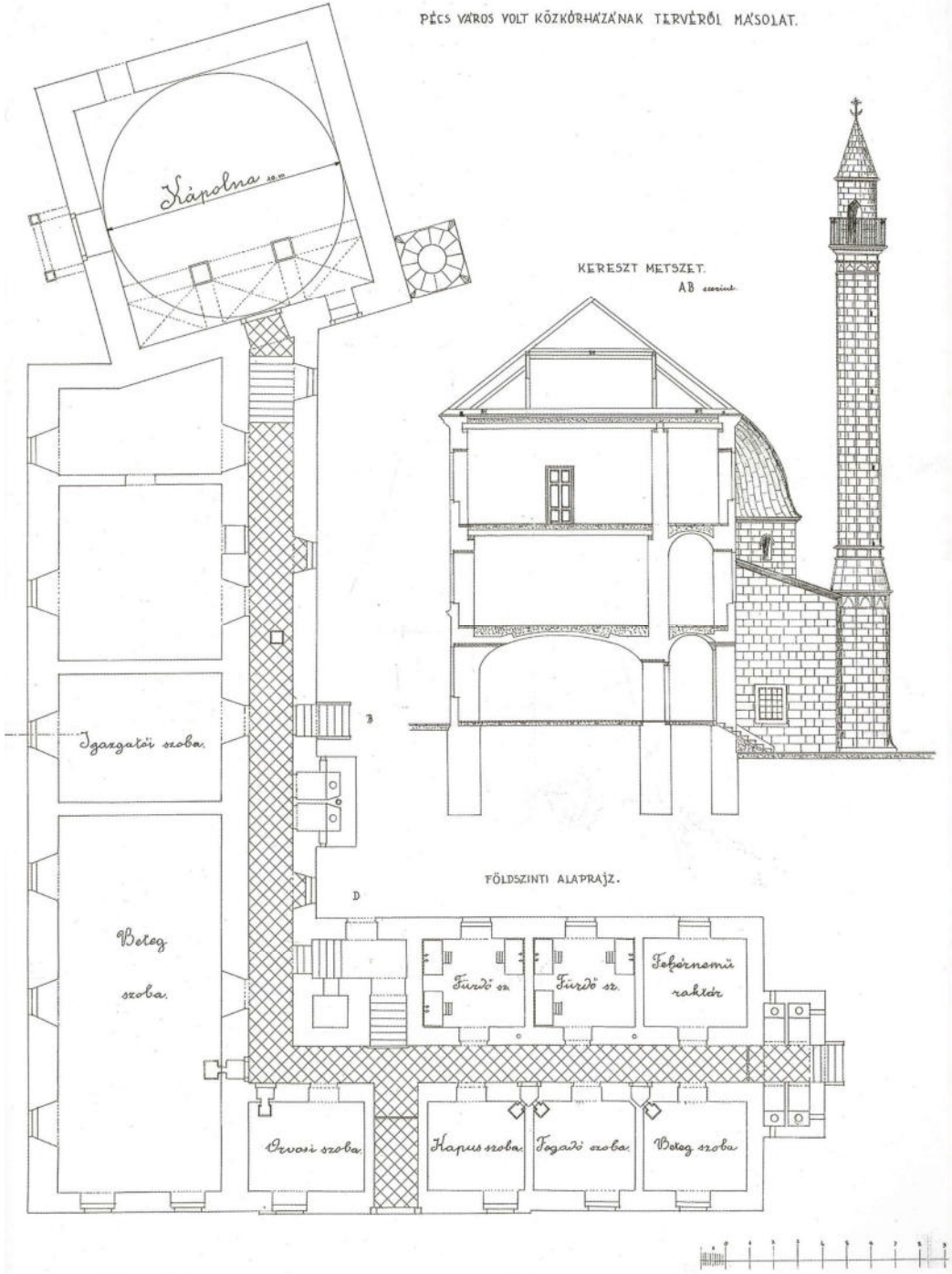

Minârenin giriş kapısının üst kotta yer alması, câmide bir mahfil olduğunu göstermektedir. Ancak bu mahfilin müezzin mahfili tarzında köşede yer alan bir mahfil mi, yoksa kuzey duvarı boyunca uzanan bir şekilde mi olduğunu anlayabilecek herhangi bir iz bulunmamaktadır. Ayverdi'nin restitüsyon çiziminde mahfil bulunmamaktadır.

Bakımlı ve sağlam durumdaki eser müze olarak kullanılmakla birlikte cuma günleri kısmen ibâdete açılmaktadır. Câminin önündeki küçük meydanda İbrâhim Peçevi'nin 2016'da TİKA tarafından yaptırılan heykeli bulunmaktadır.

Kubbenin üstüne yapılan çatı sökülürken (1960, fortapan, 31998)

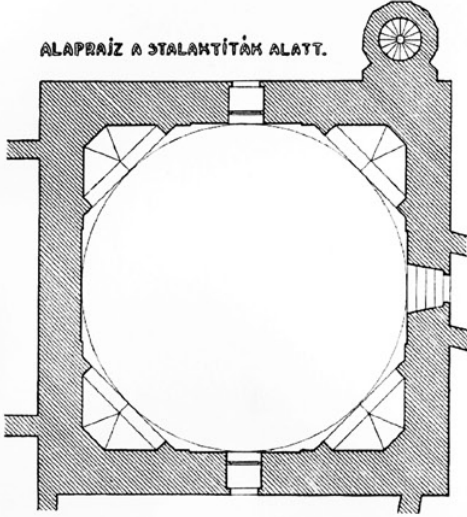
PÉCS VÁROS VOLT KÖZKÖRHÁZÁNAK TÍRVÉRŐI MÁSOJAT.

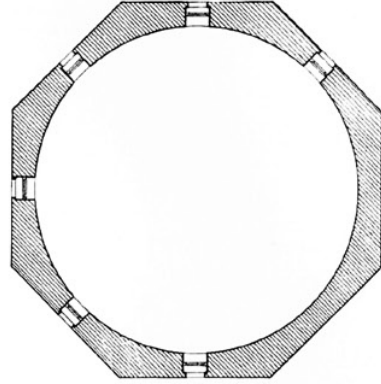
Yakovalı Hasan Paşa Câmii ile bitişiğindeki hastanenin planı (1880, B. Sudâr'dan)

PÉCŰ. JAKOVÁLI. HASZÁN. PAŞA. D/ÁMIJA.

ALAPRAJZ A STALANTÍTÁK ALATT.

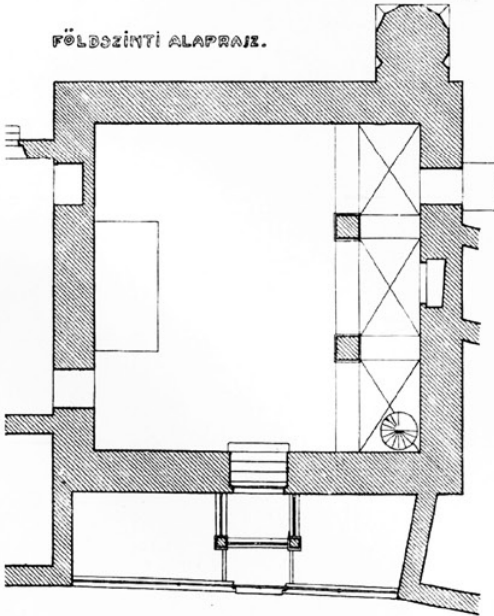

A KUPOLABOS ALAPRAJZ.

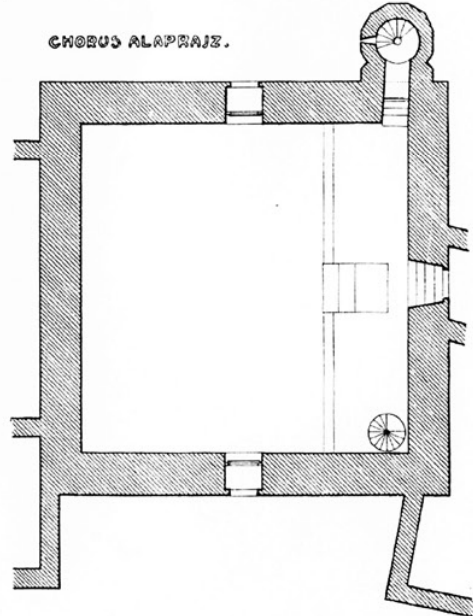

میحوی - بقو والی من پاشا مع رفیقك بداری

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

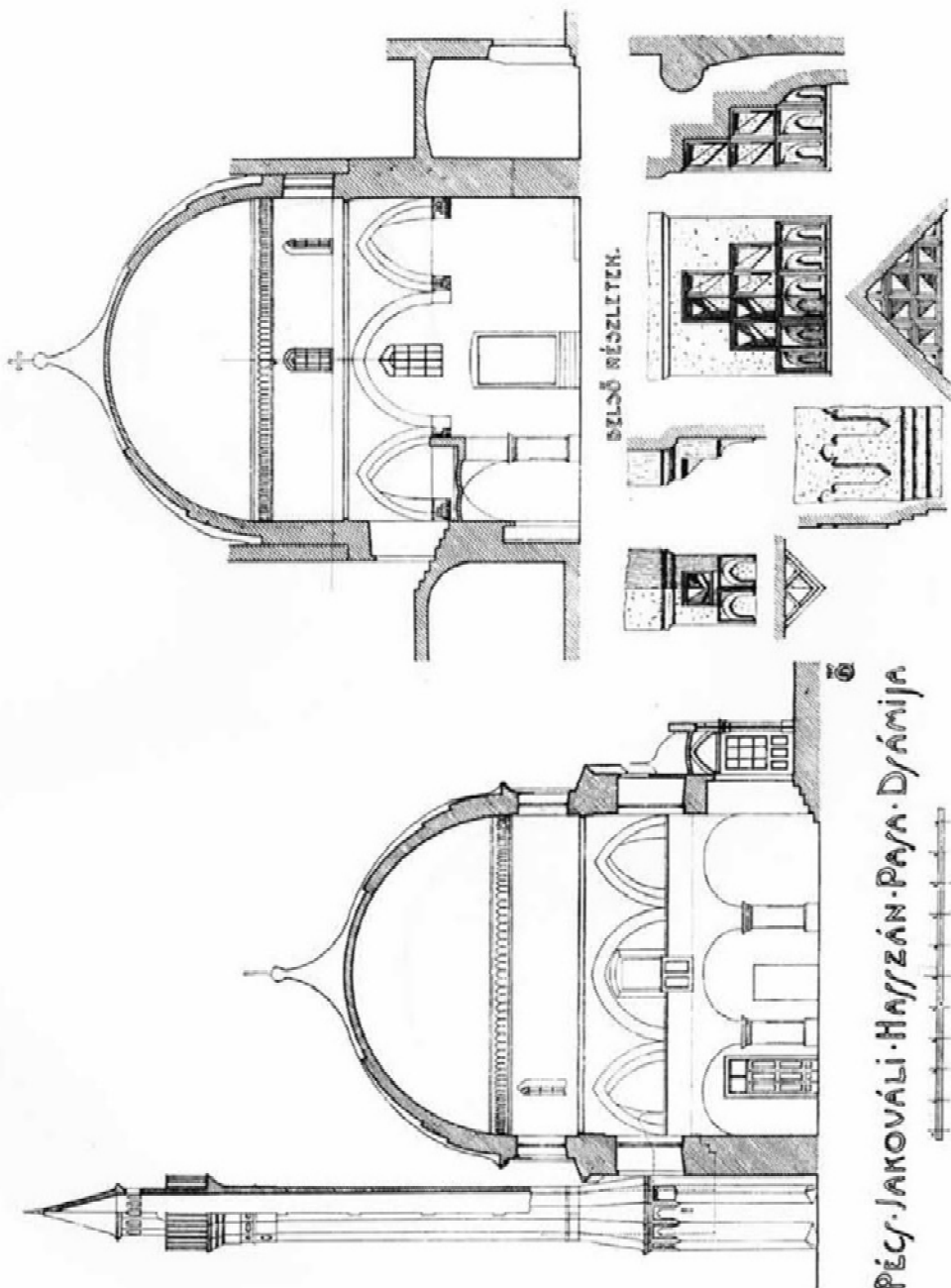
CHORUS ALAPRAJZ.

Yakovalı Hasan Paşa Câmii rölövesi (1917, Foerk Ernő)

مَجْمُوعَةُ - بُيُوتِ الْمَسْجِدِ
KEREZTETŐZET.

MOSSZETŐZET.

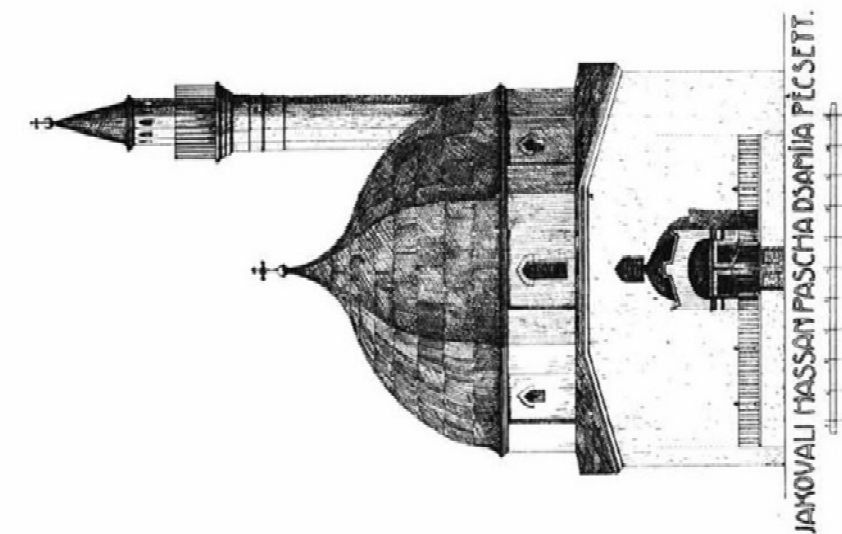

PÉC-YAKOVÁLI-HASSZÁN-PÁSA-DYÁMIJA

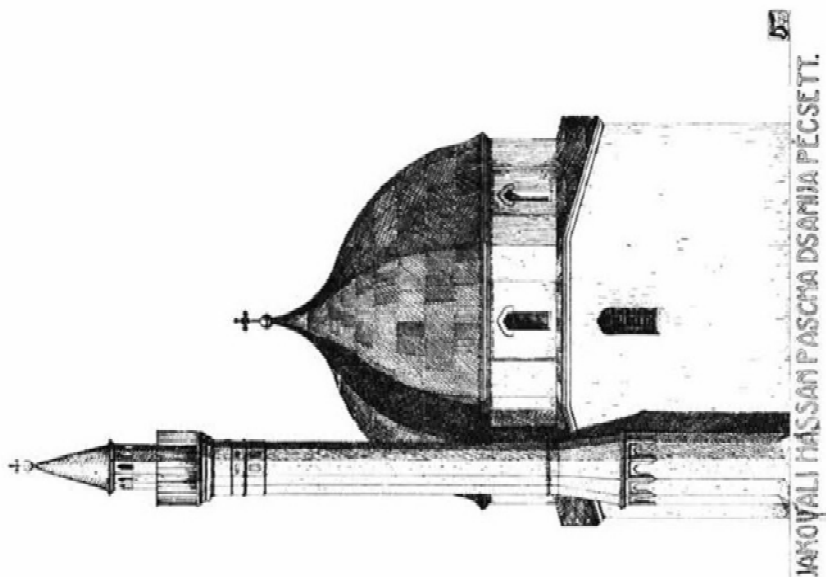
Yakovalı Hasan Paşa Câmii rölövesi (1917, Foerk Ernő)

یحوی - یا فوالی صا انا انا انا
 HATSO HONLONZAT

FÖHONLONZAT.

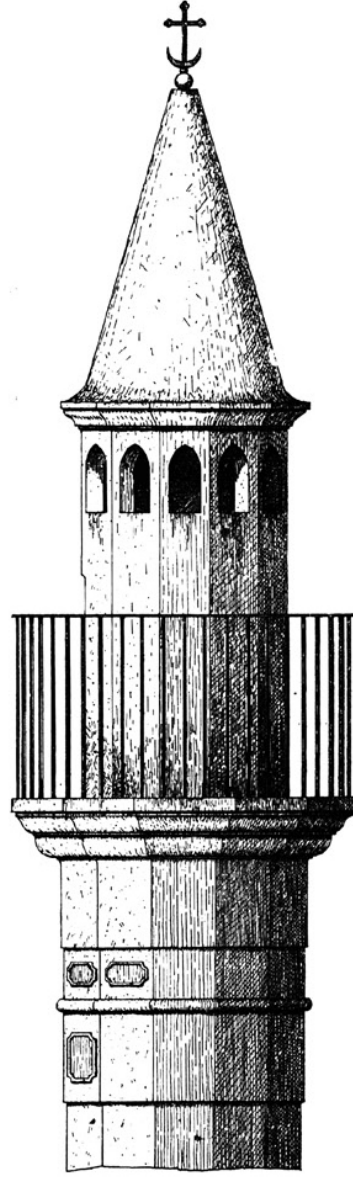
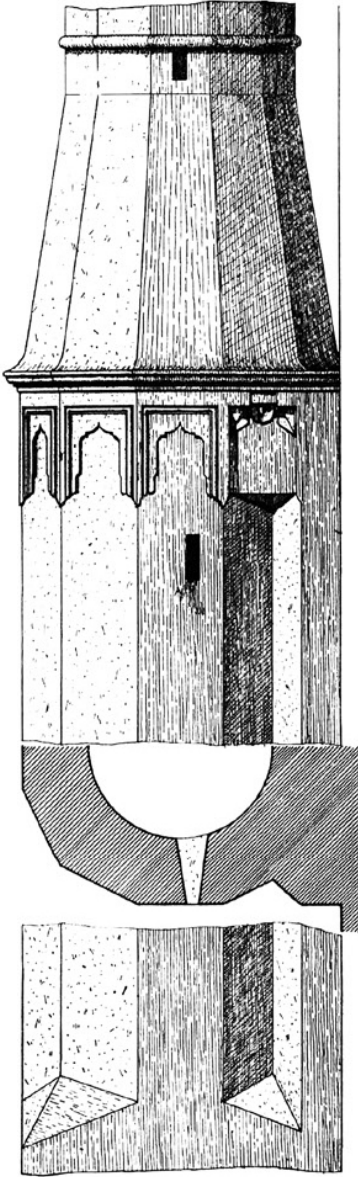
JAKOVALI HASSAN PASCHA DSANIA PÉCSETT.

JAKOVALI HASSAN PASCHA DSANIA PÉCSETT.

Yakovalı Hasan Paşa Câmii rölövesi (1917, Foerk Ernő)

JAKOVÁLI·HASZÁN·PAŞA·DŶÂMIJA·PEÇEN.
 بهجوى - بهو والى حسنة شاه معك خارهى

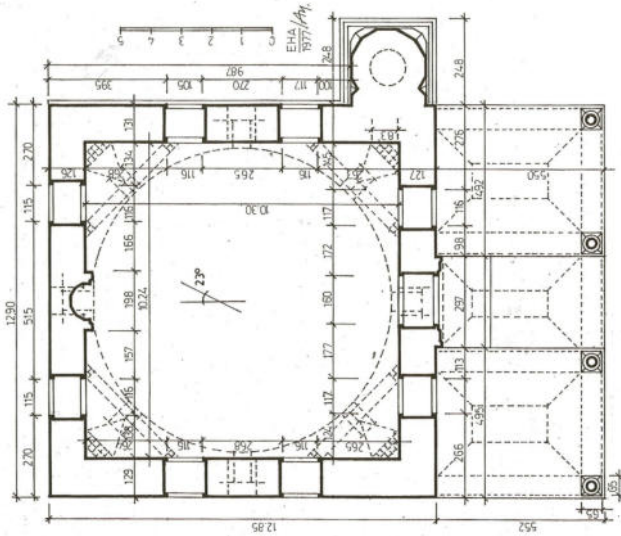
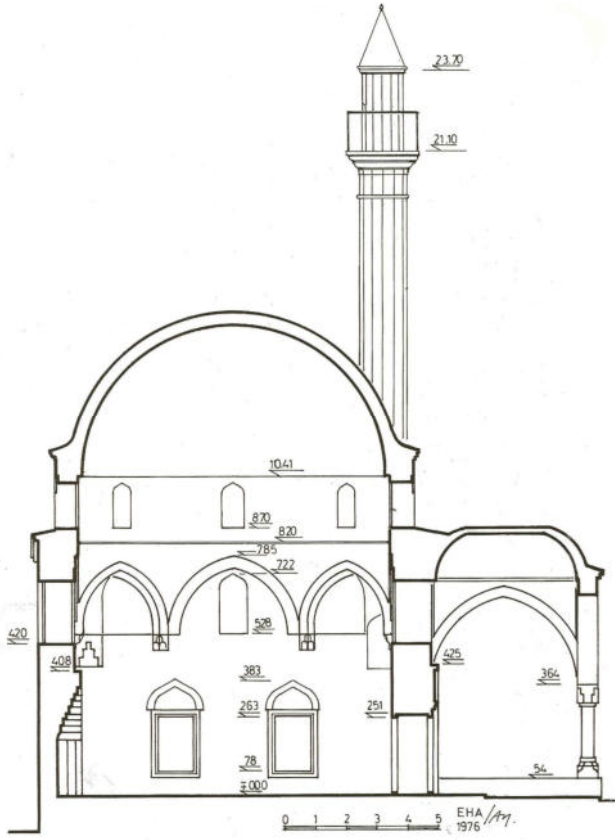
MİNARET RÊSZLETEİ.

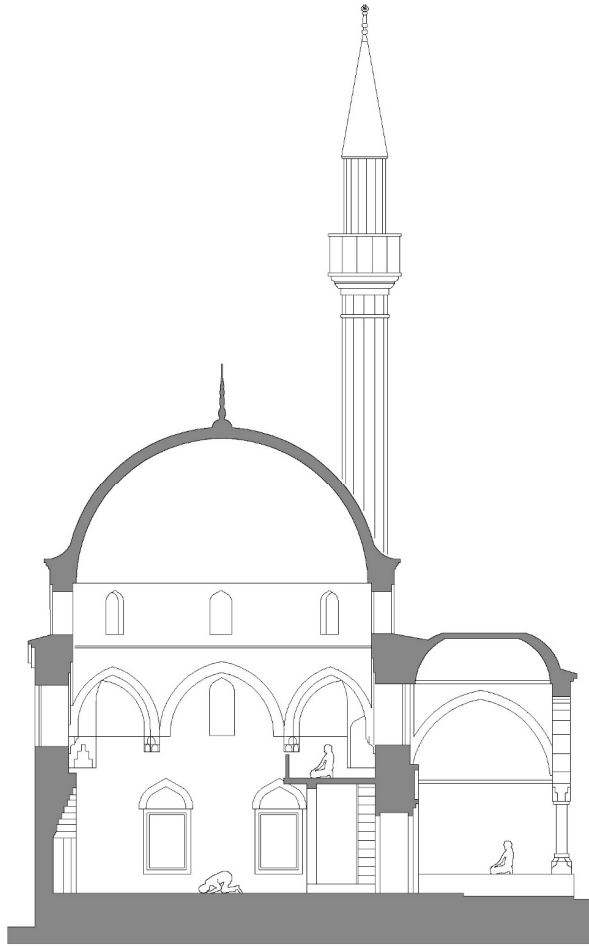
Yakovalı Hasan Paşa Câmii rölövesi (1917, Foerk Ernő)

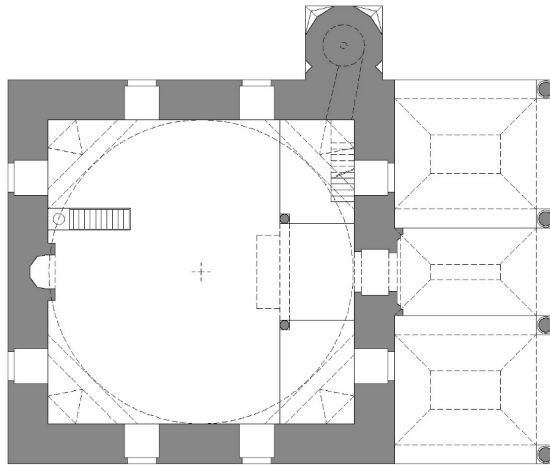
1961'de hilâlin üstündeki haç sökülürken (Régi Pécs'ten)

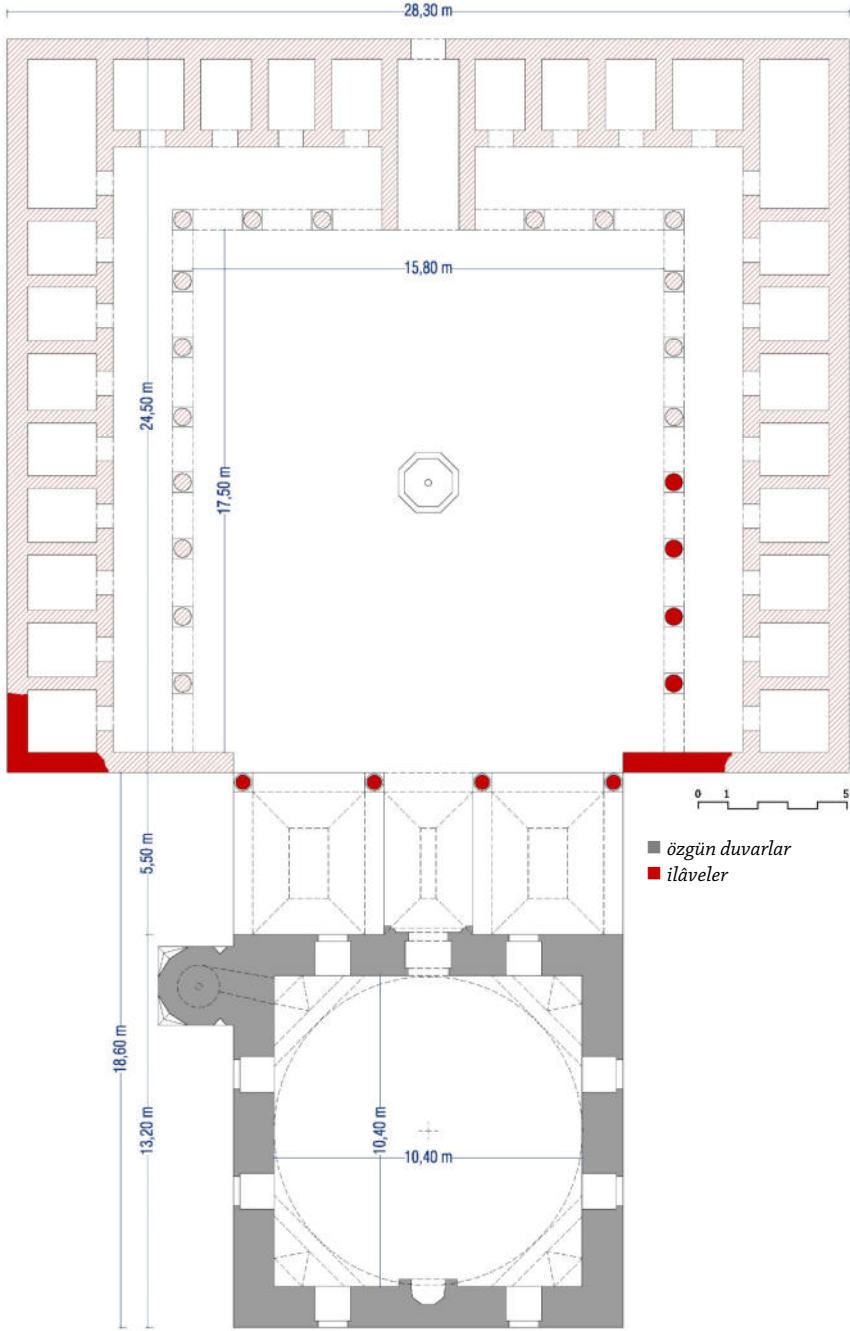
Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin restitüsyonu (E. H. Ayverdi)

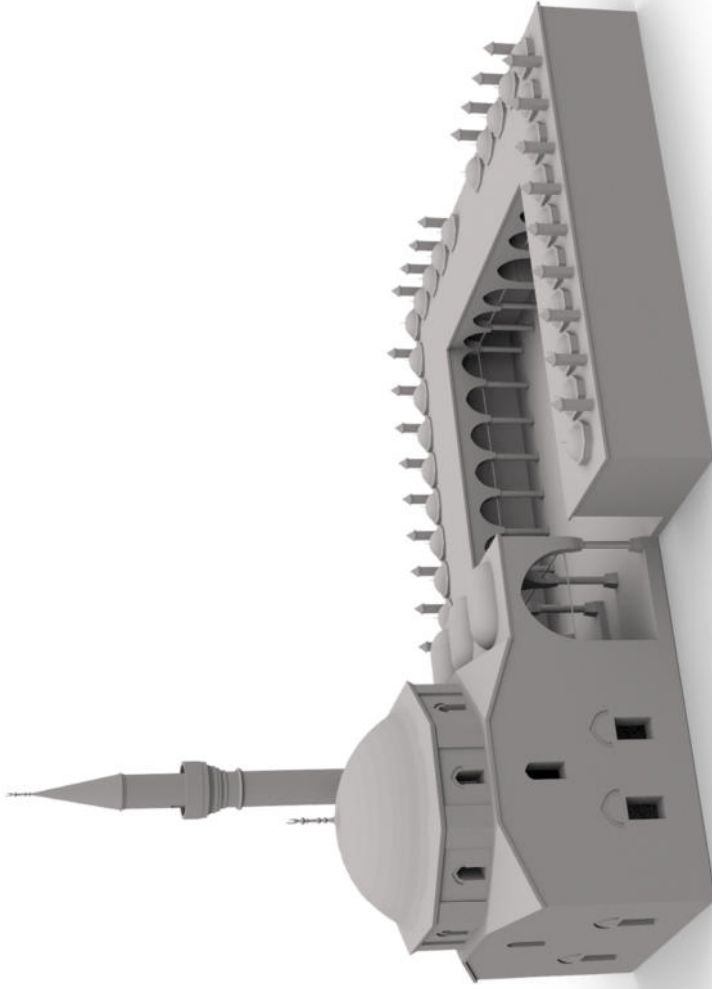
0 1 5 2015

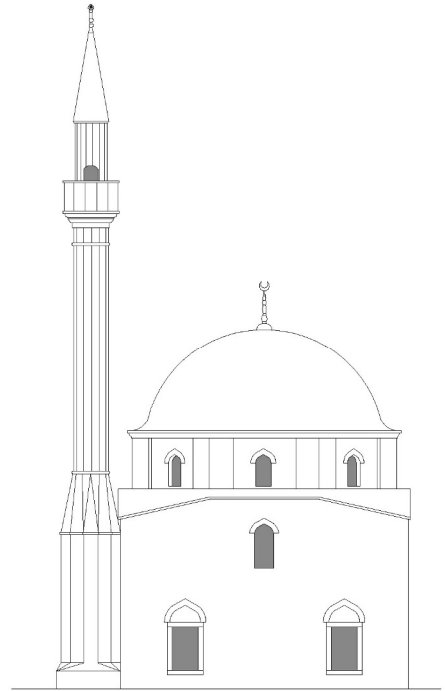
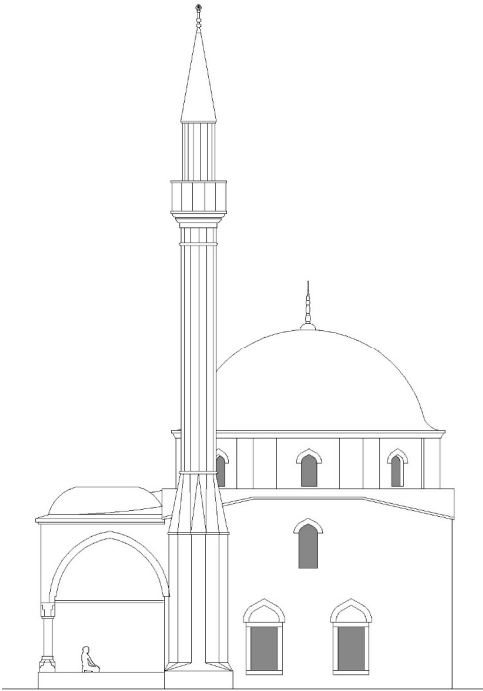
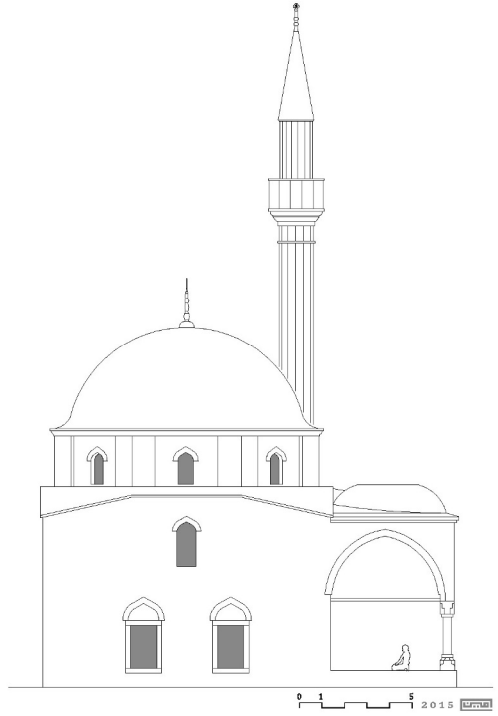
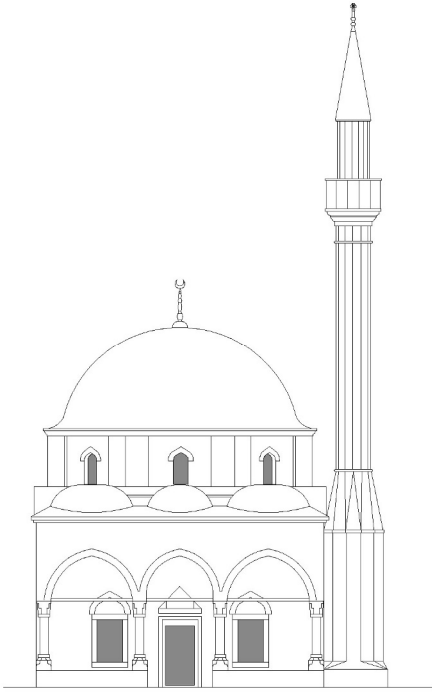
Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin restitüsyonu (E. H. Ayverdi'den işlenerek yeniden çizilmiştir.)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii ve Mevlevihâne'nin restitüsyon önerisi
 Tekkenin bulunduğu alanda yapılan kazı sonrası çıkan izlere ait çizim müzede sergilenmektedir.
 Bu plan, müzede levhadan işlenerek yeniden çizilmiştir. Bkz. Mevlevihâne

Yakovalı Hasan Paşa Câmii ve Mevlevihâne'nin restitüsyon önerisi

Yakovalı Hasan Paşa Câmii restitüsyon önerisi

Yakovalı Hasan Paşa Câmii için hazırlanan ancak uygulanmayan minber projesi (1974, VGMA)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin doğu ve batı cepheleri (2024)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin genel görünüşü (2024)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin harimi (2024)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin kubbesi ve portali (2024)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin sütun başlığı ve sütun kâidesi (2024)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin önündeki meydana yer alan İbrâhim Peçevi heykeli (2024) üstte

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin minâresi (2024) solda

*Peçuy'da Memi Paşa'nın câmiye
dönüştürdüğü Fransisken Kilisesi
(2024)*

Memi Paşa Câmii

İç kalenin güneyinde, Sigetvar Kapısı'nın iç tarafındadır. Kilseden dönüştürülen câmilerdendir. Evliyâ Çelebi, mâbedin Eflâtun zamanından kalan eski bir yapı olduğunu, Memi Paşa'nın bu kilisede tutulan 40-50 kadar Müslüman çocuğu kurtardıktan sonra câmiye çevirdiğini bildirir. Câminin bir köşesinde Eflâtun'un savma'ası⁶¹ olduğunu ve Hristiyanların girip ziyaret ettiğini anlatan seyyah, "*Nurlu ve güzel bir câmi olup insanın içinden çıkası gelmez.*" diyerek yapının güzelliğinden bahseder, baştan başa kurşunla örtülü olup, avlulu ve uzun bir minâresi olduğunu zikreder.⁶²

Peçuy'daki Türk hâkimiyetinden sonra (1687) Memi Paşa Câmii, Habsburglar tarafından tekrar Fransisken râhiplerine verilmiş, 1715 yılında onarılmıştır. Bu onarımda Türk döneminde yapılan kurşun örtülü kubbe kaldırılarak çatı yapılmıştır. Günümüzde de kilise olarak kullanılan eser, 16 x 30 metre ölçülerinde Barok tarzda bir yapıdır.⁶³

61. Savma'a: İçinde ibâdet edilen ve uzlete girilen çeşitli dinlere ait tapınak, ibâdet köşesi.

Ak 2023: 439.

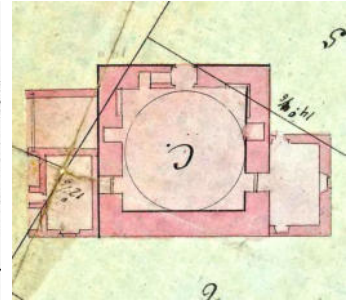
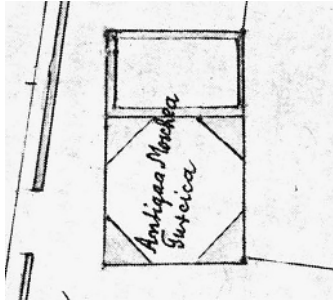
62. Evliyâ Çelebi 6/249

63. Fransisken Kilisesi resmi web sitesi: pecsferencetemplom.hu/ferences-templom-tortenete/

Ferhad Bey Câmii

Günümüze kalıntı hâlinde ulaşan Ferhad Bey Câmii, Peçuy varoşunda Kazincy Sokağı'nda yer almaktadır. Evliyâ Çelebi, câminin yanında bir hamam ve bir Halvetî tekkesi bulunduğunu, câminin geniş, mâmur, kurşunla örtülü ve yüksek minâreli olduğunu buna rağmen cemaatinin az olduğunu belirtmiştir.⁶⁴

Müzedeki bilgi panosunda câminin 1570'li yıllarda yaptırıldığı bilgisi bulunmaktadır. VGMA'da Ferhad Bey Câmii'ne ait 1591 târihli hurûfât kaydı bulunmaktadır.⁶⁵ Peçuy'daki Osmanlı döneminden sonra câmi, 1724 yılında Dominiken rahipleri tarafından kiliseye çevrilmiştir. Eski harita, planlar ve mevcut kalıntılara göre câminin kare planlı ve kubbeli olarak klasik tarzda inşâ edildiği anlaşılmaktadır.⁶⁶

Ferhad Bey Câmii, Franciscus Fay'ın gravüründe yıkık minâreli ve kubbeli olarak görülmektedir. József Eisenhut'un 1780 târihli çiziminde câminin sekiz köşeli kasnağı ve son cemaat yeri bellidir. Eisenhut'un çizimine göre daha detaylı olan bir başka çizim ise 1800 târihlidir. Bu çizimde câminin kare planlı harimi, giriş kapısı ve pencereleri yer almaktadır. Önceki çizimde görülen son cemaat yeri bu çizimde yoktur. Câminin doğusuna ve batısına birer mekân eklendiği görülmektedir. Bu planın, câminin kiliseye dönüştürüldüğü zamana ait olduğunu düşünüyoruz. Son cemaat yeri ile minâre kaldırıldıktan sonra Yakovalı Hasan Paşa Câmii ve Sigetvar'daki Ali Paşa Câmilerinde olduğu gibi apsis eklenmiş olmalıdır. Balázs Sudár, bu mekânları özgün kabul ederek câminin sıra dışı bir plana sahip olduğunu söylese de⁶⁷ harimin iki yanındaki bu odaların duvar kalınlıklarına bakarak özgün olmadığını düşünüyoruz.

soldan sağa:

Franciscus Fay'ın 1783 târihli gravüründe Ferhad Bey Câmii (Pécs Atlas'tan)

József Eisenhut'un 1780 târihli çiziminde Ferhad Bey Câmii (B. Sudár'dan)

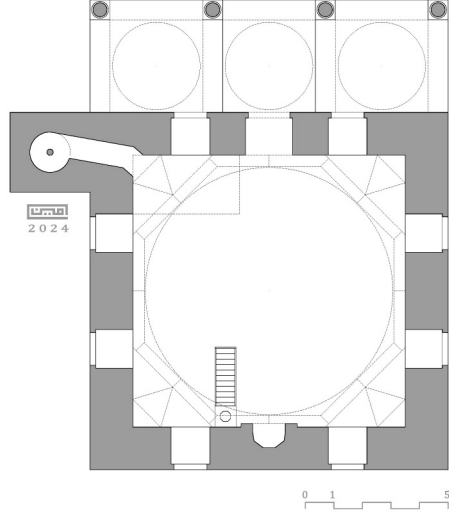
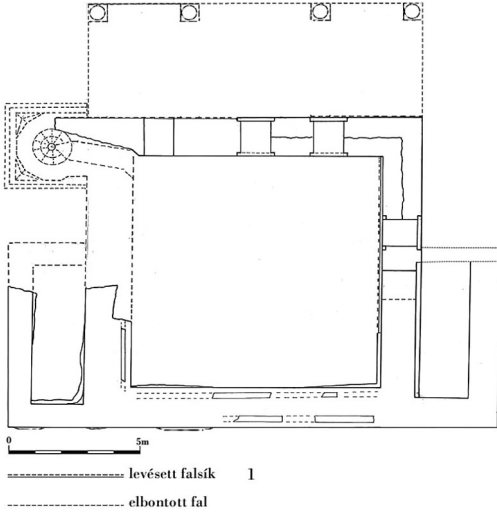
1800 târihli haritada Ferhad Bey Câmii'nin planı

64. Evliyâ Çelebi 6/249/250. Ekrem Hakkı Ayverdi, külliyyatında Ferhad Paşa Câmii başlığı altında kilise olarak kullanılan Tabakhâne Câmii'ni incelemiştir. Bkz. Ayverdi 1/207-209

65. VGMA 1197/162

66. Yılmaz 2023b 2/490-493

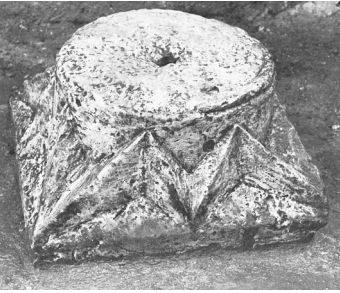
67. Sudár 2014: 403 ve Gere-Sudár 2011: 296

L. Gere ve B. Sudár'a göre Ferhad Bey Câmii'nin restitüsyonu

Ferhad Bey Câmii'nin restitüsyon denemesi - sağda (M.E.Y. 2024)

Ferhad Bey Câmii'ne ait sütun kaidesi - altta (G. Gerö'den)

1960'larda câmide yapılan arkeolojik kazıda son cemaat yerine ait bir sütun kaidesi bulunmuştur. 2007-2008'de yapılan son arkeolojik kazı ve araştırmalar László Gere ve Balázs Sudár tarafından ayrıntılı olarak ele alınmıştır.⁶⁸ Macar uzmanlar harimin iki yanındaki mekânları özgün kabul ederek bu odaların çilehâne olabileceğini belirtmektedir.

Günümüzde câminin giriş cephesinin duvarı ile kemerleri kısmen ulaşmıştır. Harimin kapatılan giriş kapısı, kapının iki yanındaki dikdörtgen pencereler ile üst sıradaki kemerli pencere ve kubbe kasnağının kemerleri belli olmaktadır.

1917'de Macaristan'ı dolaşan Ernő Foerk'in rölöve albümünde câminin kuzeydoğu köşesindeki mukarnas kısmının çizimleri bulunmaktadır. E. Foerk, bu kalıntıdan hareketle kubbe geçişinin kısmi olarak planını ve kesitini de çizmiştir. Tüm bu çizimleri ve mevcut durumu göz önüne aldığımızda Ferhad Bey Câmii'nin hemen hemen Yakovalı Hasan Paşa Câmii ile aynı ölçülerde ve aynı mimarî detaylara sahip olduğunu söyleyebiliriz.

68. Bkz. Gere- Sudár 2011

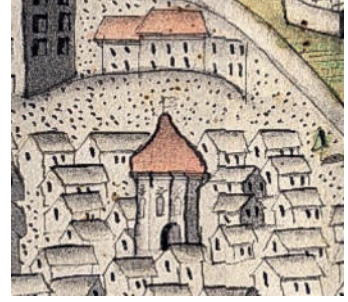
Ferhad Bey Câmii'nin kalıntıları (B. Sudâr'dan ve 2024)

Ferhad Bey Câmii'nin kalıntılarından ayrıntılar (2024)

Soldan sağa:

Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında Mária Sokağı'ndaki câmi,
1722 târihli Peçuy planında Mária Sokağı'ndaki câmi,
Franciscus Fay'ın 1783 târihli gravüründe Mária Sokağı'ndaki câmi

Küçük Câmî

Evliyâ Çelebi, Küçük Câmî'yi; mimarî ilminin ustalıkla kullanıldığı, hoş, zarif, aydınlık ve geniş bir câmî olarak bildirmektedir. Üst örtüsünün kurşunla kaplı ve bakımlı olduğunu zikredip bânîsini öğrenemediğini de not eder.⁶⁹

İsmi ve Bânîsi Bilinmeyen Bir Câmî (Mária Sokağı'nda)

Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında kalenin doğusunda, Budin Kapısı'na çıkan yolun (günümüzde Király utca) iki sokak üstünde (günümüzde Mária utca) minâresiyle birlikte işaretlenmiş bir câmî bulunmaktadır.

Câminin, Peçuy'daki Türk döneminden sonra 1722 târihli tapu defterinde Hans Michael Keller'in mülkiyetine geçtiği kayıtlıdır. 18. yüzyılın ortalarına ait Franciscus Foy'un gravüründe minâresiz ve kubbeli olarak çizilmiştir. 1776 târihli bir başka gravürde de yine kubbeli olarak görülmektedir. Câmî, muhtemelen 1792 ile 1794 yılları arasında yıktırılmıştır.⁷⁰

İsmi ve Bânîsi Bilinmeyen Bir Câmî (Megye Sokağı'nda)

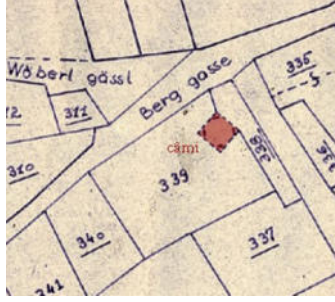
Joseph de Haüy'ün haritasında kalenin kuzeydoğusunda, günümüzdeki Megye Sokağı'nın üzerinde minâresiyle birlikte altı köşeli bir câmî işaretlenmiştir.

Şehirdeki Türk hâkimiyetinden sonra câminin mülkiyeti piskoposluğa verilmiş ve tahıl ambarı olarak kullanılmıştır. 1778 târihli bir kayıтта da piskoposluğun mülkiyetinde yanında küçük bir ev bulunan Türk câmisi olarak zikredilmiştir. 1857 yılında piskoposluk tarafından bir şahsa satılan câmî, 1865 yılında tümüyle yıktırılmıştır. Duvarları 11-12 metre uzunluğunda kare planlı olduğu eski kayıtlarda not edilmiştir. B. Sudár'a göre bu câmî, Evliyâ Çelebi'nin bahsettiği Küçük Câmî'dir.⁷¹

69. Evliyâ Çelebi 6/250

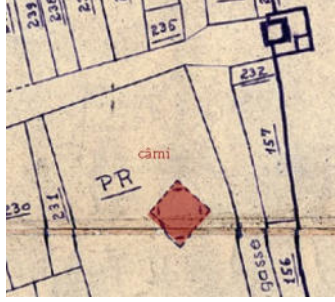
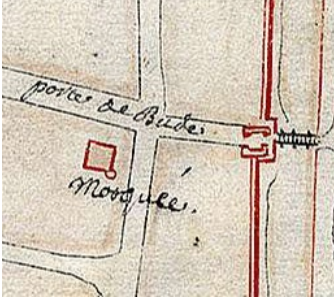
70. Sudár 2014: 404-405

71. Sudár 2014: 403-404

Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında Megye Sokağı'ndaki câmi (solda)

ve
1722 târihli Peçuy planında Megye Sokağı'ndaki câmi (sağda)

Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında Budin Kapısı ve Hacı Hüseyin Câmii (solda)

ve
1722 târihli Peçuy planında Budin Kapısı ve Hacı Hüseyin Câmii (sağda)

Hacı Hüseyin Câmii

Hacı Hüseyin Câmii, Peçuy'da Budin Kapısı'nın iç yüzünde yer alıyordu. Evliyâ Çelebi, câminin kible kapısı üzerinde celî hat ile iri yazıyla yazılmış H. 1028 / M. 1618-1619 târihli kitâbesi-ni bildirmiştir:

(Vezni müfte'ilün fâ'ilün)

Cümle hayrâtdan ol

Câmi'-i Hacı Hüseyin

Avn-i Hudâyile ol

Düşdü mahalline bil

Kalbime ilhâm olup

Ahmedi târih dedim

Hâdi-i cennet ola

Dâr-ı na'ime delîl

Sene 1028

Seyyah, câminin yanındaki Budin Kapısı üzerinde yer alan kulede yüksek sesle çan çalındığını, bu yüzden cemaatin az olduğunu bildirip eserle ilgili başka bilgi vermemiştir.⁷²

Ayverdi, kitâbenin son satırındaki târih kelimesinden sonra *didim*'in de ilâvesiyle târihin 1028 çıktığını hesaplamıştır.⁷³

72. Evliyâ Çelebi 6/250

73. Ayverdi 1/209

*Peçuy'da Hacı Hüseyin Câmii'nin
yanına yapılan kilise (2024)*

Hacı Hüseyin Câmii, Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında kalenin doğusunda, Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği yerde (Király Caddesi No:44) işâretlenmiştir.⁷⁴

Hacı Hüseyin Câmii, 1695'te Paul tarikatına verilerek kiliseye dönüştürülmüştür. Aynı târihli bir kayıтта câminin çinilerle kaplı ve minâreli olduğu not edilmiştir. Pál Esterházy, burayı Peçuy'daki en güzel iki câmiden biri olarak nitelemiştir. Kare planlı ve kubbeli mâbed kiliseye dönüştürüldükten sonra 1729 yılına kadar özgün hâliyle kullanılmış; bu târihte Türk mimarisine ait unsurlar kaldırılarak onarılmıştır. 1756'da yeni kilise ve manastırın inşâsından sonra da tümüyle yıktırılmıştır.⁷⁵

74. Yılmaz 2023b: 524/525

75. Sudár 2014: 397-398

Tabakhâne (Debbağhâne) Câmii

Şehrin kuzeydoğusunda, surların dışında yer almaktadır. Osmanlı döneminde, Bektaşî Tekkesi'nin bulunduğu tepeden kaynayıp gelen *Tekke Deresi*'nin etrafında değirmenler ve derici esnafı faaliyet gösteriyordu. Bu bölgedeki Müslümanlar için inşa edilmiş Tabakhâne Câmii, 1664 ve 1686 târihli kuşatma gravürlerinde minâreli olarak çizilmiştir. Bânîsini ve inşâ târihini bilmediğimiz eser, Peçuy'daki Osmanlı döneminden sonra, Ágoston tarikatına bağlı rahipler tarafından 1712 yılında kiliseye dönüştürülmüştür. Günümüzde Aziz Agoston Kilisesi (Szent Ágoston-templom) olarak bilinen eserin güney duvarında, câmiye ait üç pencere, taş söveleri ve kemerleriyle birlikte açıktır. Ayrıca câminin son cemaat yeri sütunları ve kâideleriyle bir de kuzey cephede üst sıra penceresi günümüze ulaşmıştır.

Kilise inşâ edilirken eski câmiden yalnızca kuzey ve güney duvarlarının kullanılmış olması, câminin kuşatmalar sırasında hasar gördüğünü, muhtemelen kubbesinin yıkıldığını ve harap hâle geldiğini akla getirmektedir. Budin'deki Toygun Paşa ve Tabakhâne'deki Mustafa Paşa Câmleri de benzer şekilde harap hâle gelmiş ve eski yapının beden duvarları kullanılarak yeni kiliseler inşâ edilmiştir.⁷⁶

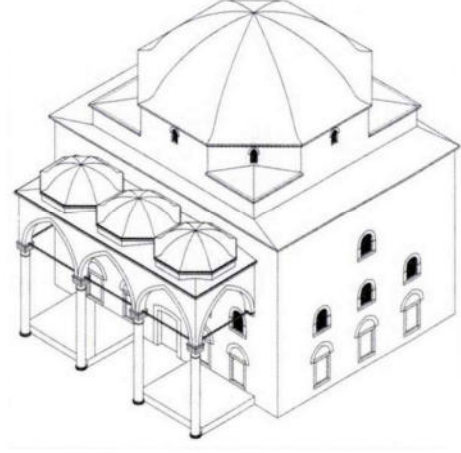
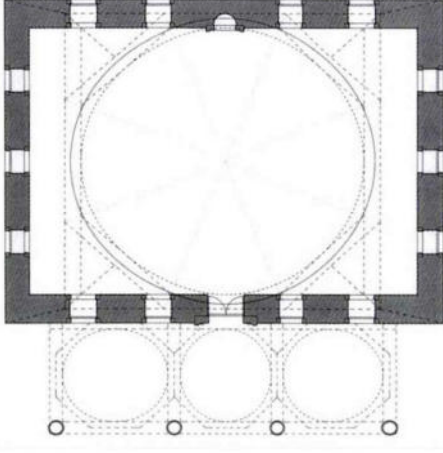
Győző Gerö'nün hazırladığı restitüsyona göre, Tabakhâne Câmii dikdörtgen planlı harim ve üç bölümlü son cemaat yerinden oluşmaktadır. Gravürlerin tümünde minâreli olarak çizilen câmide, G. Gerö, minârenin yerini tam olarak bilemediği için göstermemiştir.⁷⁷

A. S. Schmidtmayr'ın 1664 târihli gravüründe Tabakhâne Câmii (Pécs Atlas'tan) sol üstte

L. Schnitzer'in 1664 târihli gravüründe Tabakhâne Câmii (Pécs Atlas'tan) ortada

G. A. Panceri'nin 1686 târihli gravüründe Tabakhâne Câmii (Pécs Atlas'tan) sağ üstte

76. Yılmaz 2023b: 2/536
77. Bkz. Gerö 2009

*Győző Gerö'ye göre Tabakhâne
Câmii'nin restitüsyonu
(G. Gerö, minârenin yerini tam olarak
bilemediği için çizmemiştir.)*

*Kilise olarak kullanılan
Tabakhâne Câmii (2024)*

Tabakhâne Câmii'nin kible cephesi ile son cemaat yeri kalıntıları (2024)

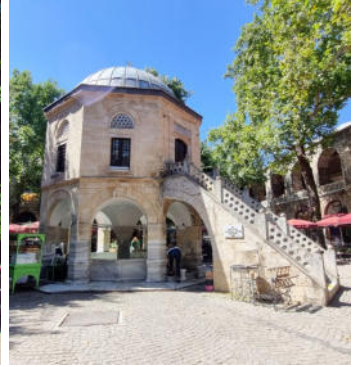

Kilise duvarlarında izleri kalan Tabakhâne Câmii'nin eski pencereleri (2024)

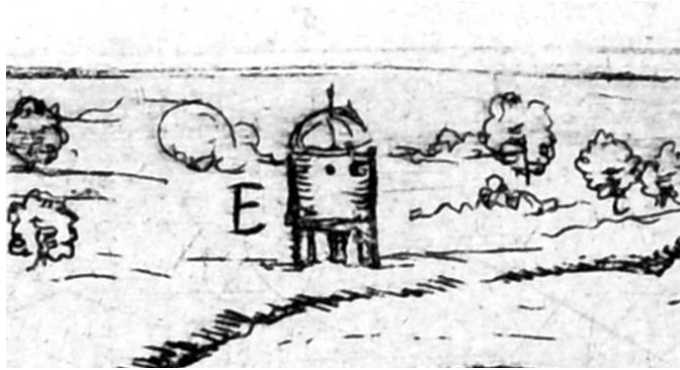
Çardaklı Mescid

Peçuy'un 1579 târihli tapu tahrir defterinde kale içinde Çardaklı Mescid Mahallesi'nin adı kayıtlıdır.⁷⁸ B. Sudár, *çardak* kelimesini *ahşap kule* olarak tanımlayıp mescidin yakınlarında bulunması muhtemel bir kuleden dolayı bu ismi almış olabileceğini öne sürer.⁷⁹

Peçuy'daki Çardaklı Mescid, hem Selçuklu hem de Osmanlı devirlerinde çokça örneği olan ve *köşk mescid* de denilen; Antalya'daki İskele Mescidi, Bursa Kozahan Mescidi ve Lefkoşa'daki Büyük Han Mescidi gibi yerden yükseltilmiş bir şekilde inşa edilmiş olmalıdır. B. Sudár'ın yayınladığı gravür de bunu desteklemektedir.

Soldan sağa: Lefkoşa'da Büyük Han Mescidi, Antalya'da İskele Mescidi ve Bursa'da Kozahan Mescidi (M.E.Y)

Çardaklı Mescid (B. Sudár'dan)

78. BOA, TT 585, 11a; Sudár 2014: 397'den
79. Sudár 2014: 79

Mehmed Reis Mescidi

Peçuy'un 1579 târihli tapu tahrir defterinde Mehmed Reis Mescidi Mahallesi'nin adı kayıtlıdır.⁸⁰ Mescidin bânisi Mehmed Reis'in kim olduğu bilinmemektedir.

Kâsım Paşa Mescidi

Kâsım Paşa Evkâf nâzırı tarafından gönderilen bir mektupta, bâninin Peçuy'daki mahalle mescidinin kiliseden dönüştürülen eski *kâfirî binâ* olduğunu, cemaatin kasvetten ızdırap çektiği için mescidi yeniden inşâ etme talebinin bulunduğu, bu talebe istinaden gönderilen 1581 târihli hükümde hukuka ve vakıf şartlarına uygun olması hâlinde inşâ işinin yapılabileceği bildirilmiştir.⁸¹

Bu belgeden; Kâsım Paşa'nın Peçuy'da inşâ ettirdiği büyük câmiden başka bir de mescidinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

80. BOA, TT 585, 11a; Sudâr 2014: 421'den

81. BOA MD 45/2007, 08.08.989, 07.09.1581. Bkz. Ekler

TEKKELER VE TÜRBELER

Evliyâ Çelebi, Peçuy'da altı tekke bulunduğunu bildirip Yakovalı Hasan Paşa'nın Mevlevî Tekkesi ile Ferhad Paşa Halvetî Tekkesi'nin isimlerini zikretmiş, başka isim vermemiştir.⁸² Seyyahın bildirdiklerinin hâricinde şehirde Bektaşî, Kadirî ve Uşşâkî tekkeleri de bulunuyordu.⁸³ Seyyah, şehir halkını "garip dostu, sofraları meydanda hazır, tevhîd ehli insanlar olup genellik-le dillerinde zikirleri Yâ Allah, yâ Muhammed, yâ Ali derler" diye rek anlatmıştır.⁸⁴

Peçuy'lu sûfilerden en bilineni, türbesi günümüze ulaşan Bektaşî dervişî İdris Baba'dır. Uşşâkî şeyhlerinden Mustafa Peçevî, onun oğlu Mevlevî dedelerinden Peçevîzâde Ârifî Ahmed Efendi, Mahmud Dede, Hafızî Dede ve Halil Dede Peçuy'da bilinen meşâyıhtandır. Çeşitli kütüphânelerde Peçuy'daki tekkelerde kaleme alınan 17 tasavvufî eser günümüze ulaşmıştır.⁸⁵

Peçuy şehrinin vasfı ve tekkeleri, divan şâirlerinin eserlerine de konu olmuştur. 16. asrın sonlarında Peçuy'da kadılık yapan Vecdî mahlaslı Filibeli Abdurrahman Efendi'nin divanında şehri methettiği şiiri bulunmaktadır. Şâir, *Fî-vasf-ı tekye-i Peçuy* başlığıyla şehirdeki tekkeleri şöyle anlatır:⁸⁶

*Kapısı dâ'imâ yapılmaz hiç
Kim gelürse konar dimez er ü geç
Özge me'kel garîb meşrebdür
Ni'metin tek ye suların tek iç*

Bektaşî Tekkesi

Peçuy'da şehrin kuzeyinde, surların dışında, günümüzdeki adı *Tettye* olan hâkim bir tepede *Bektaşî Tekkesi* kalıntıları bulunmaktadır. Gâzi Kâsım Paşa Câmîi'nin onarımını yapan mimar Gyula Gosztonyi, bu yapıyla ilgili makale neşretmiştir.⁸⁷ Osmanlı döneminde tekke olarak kullanılan bu binâ, 1505-1521 seneleri arasında Peçuy Piskoposu olan György Szathmary'nin İtalyan bir ustaya inşâ ettirdiği bir saraydı. Şehirdeki Türk hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte tekke bir süre manastır olarak kullanılmış; daha sonra terkedilmiştir. Mevcut kalıntılardan, tekkenin taş duvardan inşâ edilmiş, iki katlı, bir avlu

82. Evliyâ Çelebi 6/253

83. Yılmaz 2015: 167

84. Evliyâ Çelebi 6/257

85. Bkz. Ekler

86. Kavruk-Selçuk 2009: 184

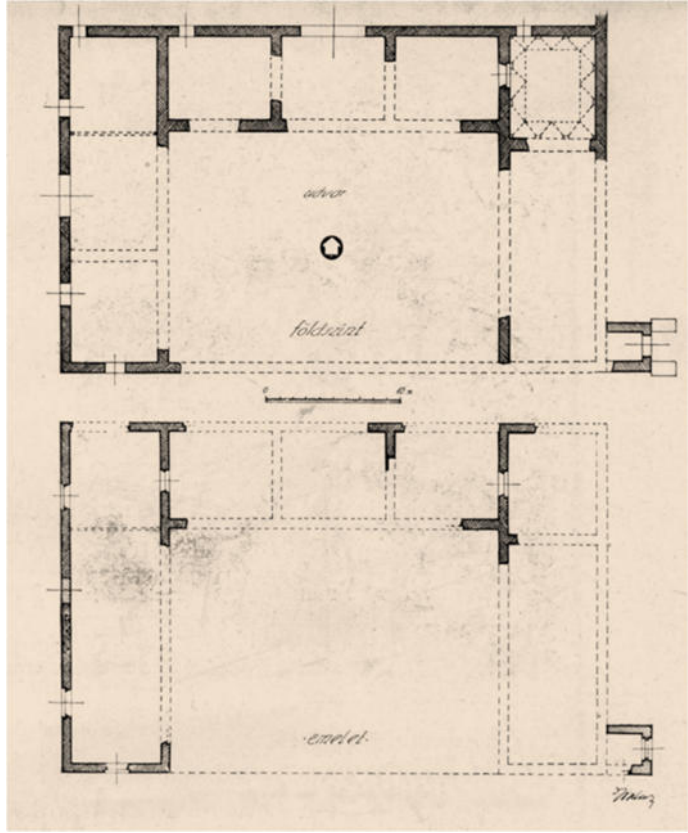
87. Gosztonyi 1943

Bektaşî Tekkesi'nden kalan sokak levhası ile binânın Türk döneminde tekke olarak kullanıldığını bildiren levha (2024)

Tekke olarak kullanılan György Szathmary'nin binası (Gosztonyi 1943'ten)

etrafına sıralanmış odalardan müteşekkil bir binâ olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁸ Binânın duvarında, Türk döneminde tekke olarak kullanıldığını bildiren bir levha asılıdır. Duvar kalıntıları günümüzde park içerisinde açık hava müzesi olarak sergilenmektedir. Dervişler tarafından çıkarılan şehrin en büyük su kaynağı da bu tekkenin yakınındadır.⁸⁹

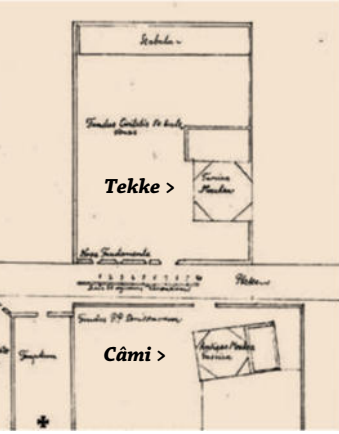
88. Yılmaz 2015: 168

89. Bkz. Tekke Çeşmesi

Koruma altına alınan Peçuy Bektâşî Tekkesi kalıntıları (2024)

1780 târihli G. Eisenhut'un planında
Ferhad Bey Câmii ve Tekkesi
(Gere-Sudâr 2011: 272)

Franciscus Fay'ın 1783 târihli gra-
vüründe İdris Baba Türbesi (Pécs
Atlas'tan)

Ferhad Bey Halvetî Tekkesi ve Türbesi

Tekke ve türbenin Ferhad Bey Câmii'nin yanında bulunduğunu yukarıda zikretmiştik. Evliyâ Çelebi, "Bu kutlu tekke Halvetî tarikatında başka tarz dervişlerin inziva yeri bir tekkedir." diyerek kısaca bahsetmiştir.⁹⁰ Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında da câminin etrâfında türbe olması muhtemel binâ ile hamam ve tekke de işâretlenmiştir (Bkz. Ferhad Bey Külliyesi). Günümüze ulaşmayan tekke ve türbe, 1687 târihli haritada Ferhad Bey Câmii'nin etrâfında çizilmiştir. 1780 yılına ait bir başka planda, câminin yanında câmiyle aynı büyüklükte tekke olduğunu düşündüğümüz kubbeli bir binâ gösterilmiştir. Günümüzde tekkenin yerinde iki katlı bir binâ yer almaktadır.

İdris Baba Türbesi

İdris Baba Türbesi, surların dışında Nyár Sokağı üzerinde, eski Müslüman mezarlığı olan koru içinde yer almaktadır.

Peçuylu İbrâhim Efendi, İdris Baba'yı "Kasabamızda yani Peçuy-ı dîlcüyümüzde bûdelâdan İdris Baba derler bir meczûb-u ilâhî var idi. Nice kerâmet ve velâyeti zâhîr olmuş azîz idi. El-an üzerine bir kubbe refî binâ olmuş. Züvvâr ziyâretinden behredâr olurlar ve nice gelen nüzur ve sadakatdan hissedâr olurlar. Ol zaman hayatta idi, kendine rast geldim. Baba, Bosna'ya gidiyorum, şayet Hasan Paşa'ya bir nesne ısmarlarsan dedim. "İsmarlarım ya" dedi..." cümleleriyle tanıtmaktadır.⁹¹ 1663'te şehre gelen Evliyâ Çelebi de İdris Baba'yı, "Peçuy mezarlığı içinde nurlu kabri üzerinde bir yüksek kubbe olarak yapılmış türbedir. Hâlâ gönül erbâbının ziyâret yeridir. Bin tarihinde hayatta olup nice bin çeşit keşifleri ve kerâmetlerini nice ihtiyarlar, sohbetleri şerefiyle şereflenler naklettiler." cümleleriyle anarak Bosna Veziri Hasan Paşa ile olan menkıbesini aktarmıştır. Seyyah, İdris Baba'nın H.1000 / M.1591-1592 yılında vefât ettiğini bildirir.⁹² İdris Baba Türbesi de muhtemelen Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği gibi 1592'de inşa edilmiştir. Müzedeki bilgi panolarında da türbenin inşa târihi 1592 olarak yazılmıştır.

İdris Baba Türbesi, Peçuy'daki Türk hâkimiyetinden sonra Cizvit tarikatına verilerek şapel hâline getirilmiştir. Franciscus Fay'ın 1783 târihli Peçuy gravüründe İdris Baba Türbesi, kub-

90. Evliyâ Çelebi 6/254

91. Târih-i Peçevî 2/123

92. Evliyâ Çelebi 6/259-260

besine haç çizilip *Dominiken Manastırı* olarak gösterilmiştir. Türbe kiliseye çevrildiğinde, pencerelerden biri kapatılıp apsis hâline getirilmiş, kapı kemerinin formu değiştirilip kubbenin üstüne haç eklenmiştir. 1912-1913 yıllarında István Möller tarafından onarılmış, bu sırada apsis de kaldırılmış, fakat tepesindeki haç bırakılmıştır. 1935 târîhli bir kartpostalda yapının hâlâ şapel olarak kullanıldığı görülmektedir. 1961-1963'te tekrar onarım görmüş, bu sırada türbenin içinde araştırma kazısı yapıldığında İdris Baba'nın iskeleti tespit edilmiştir. 1980'li yıllarda bakım yapıp türbe görünümünde düzenlenmiştir.⁹³

İdris Baba Türbesi, bir kenarı 340 cm uzunluğunda sekizgen planlı olup moloz taşla inşa edilmiştir. Kiremitle örtülü kasnaksız kubbeli olup pencereleri ve kapısı kiliseye çevrildiği dönemde değiştirilmiş hâliyle durmaktadır. Bu durumuyla özgün hâlinde uzaktır. Ernő Foerk'in 1917 târîhli rölöve albümünde İdris Baba Türbesi'nin rölöve çizimleri yer almaktadır.⁹⁴ Kapatılan ve değiştirilen pencereler kapılar bu çizimlerde de bellidir.

Günümüzde kullandığımız metrik ölçüleri türbenin inşa edildiği dönemde kullanılan ölçü birimi olan arşına çevirdiğimizde; türbenin sekizgen planı 8 x 8 arşın ölçülerindeki ızgaraya denk gelmektedir. Kubbe çapı 8 arşın, iç mekân zemininden kubbe alt kotuna kadar yükseklik 7 arşın, cephede ise dış zemin kotundan alem başlangıcına kadar 11 arşındır. Saçak başlangıcından dış zemin ise 7 arşındır.⁹⁵

1975'te türbeyi inceleyip rölövesini çizen Ekrem Hakkı Ayverdi, "*Türbe, Avusturyalılar tarafından baruthâne, mahzen ve sonra şapel olarak kullanılmıştır. Bu değişik kullanışların izleri duvarlarda bellidir. Binâ temelinden kubbesine kadar, sıra tutmadan mozaik gibi işlenmiş moloz taşındandır. Pencerelerde söve dahî yoktur. Yalnız pencere sivri kemerlerinde ve fil gözlerinin etrafı tuğladır. Pencere başlıkları ağaçtır. Kapı kemeri sanki gotiğe benzer; kapı-*

Müemlék a török idökböl

Idrisz Baba türbéje

Pécs

Állami gyermekmenhely házi kápolnája

İdris Baba Türbesi (1935)

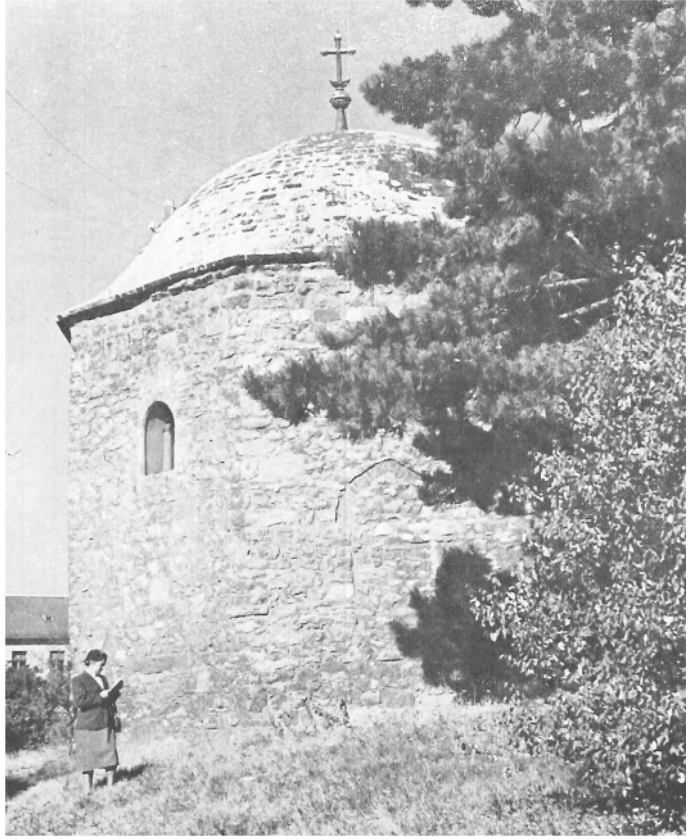
93. Eyice 2000: 484-485, Gerö 1976: 30-31

94. Ernő 2016: 64-66

95. Budin'deki Gül Baba Türbesi ile Peçuy'daki İdris Baba Türbesi'nin boyutlarını o dönemin ölçü sistemi üzerinden açıklayan çalışma için bkz. Kovács ve Rabb 2020.

İdris Baba Türbesi'nin kilise hâlini gösteren bir kartpostal

*İdris Baba Türbesi
(J. Molnár'dan)*

nın solundaki üç yüz aslında sağırdır, biri hâlâ öyledir. İkisine büyük pencereler açılmışsa da sonradan onlar da muhtelif şekillerde doldurulmuştur. Diğer dört yüzde ufak bir althık ve birer fil gözü vardır. Bunların da bir tanesi bozulmuş, kalın söveli bir pencere hâline getirilmiş ammâ o da duvarla örtülmüştür. Yalnız bu pencerenin fil gözünden bakiyeler vardır.” diyerek eserin o günkü durumunu anlatmıştır.⁹⁶

Ayverdi, türbedeki sandukanın alıştığımız üslûpta olduğunu, puşidenin Türkiye’den gönderildiğini, şamdanların ise Osmanlı işi olduğunu belirtir. Sandukanın başındaki on sekiz dilimli ceviz ağacından oyulmuş tâcın Kadirî sikkesi nisbetlerinde olduğunu bildirir. Ayverdi, bu tâcın formundan hareketle, eğer eskiden kalan bir numuneye göre yapılmış ise İdris Baba’nın Kadirî olabileceğini ihtimali üzerinde durur.⁹⁷

Ayverdi’nin bildirdiği sanduka ve şamdanlar günümüzde de yerindedir. Sandukanın başucunda yer alan bir çift metal şamdan-

96. Ayverdi 1/226
97. Ayverdi 1/228

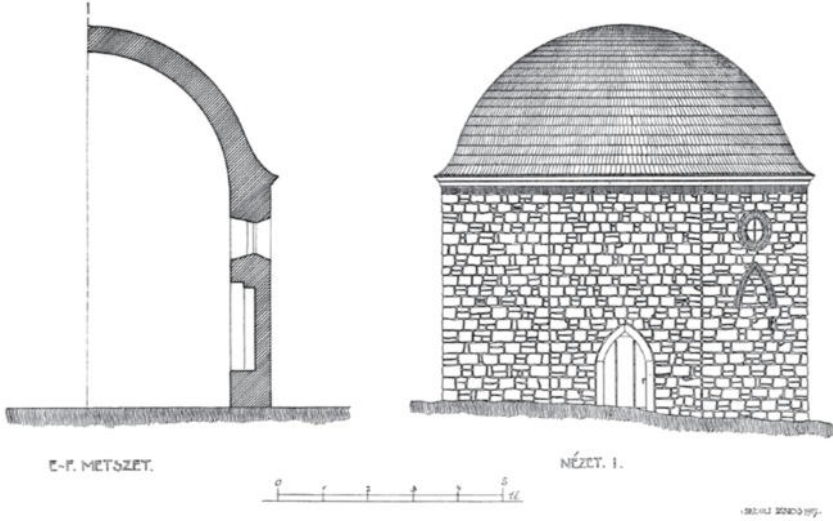
Gül Baba Türbesi'nin sandukası
(1929, Képes Pesti Hírlap / 229)

İdris Baba Türbesi
(G. Gerö'den)

*Sandukanın yönü günümüzdekinden farklıdır.

da, alttan üçüncü boğum üzerinde kazıyarak yazılmış kitâbe bulunmaktadır. İki şamdanda da kazınmış kitâbede “*sâhibu'l-hayrât Çorumlu hakkak el-hac Abdullah Efendi. Sene [1]252, fi 21 L.*” yazılıdır. Burada yazılı târihin (21 Şevval 1252) milâdî karşılığı 29 Ocak 1837'dir. Şamdanların üzerinde yazılı târih; şehrin Türk hâkimiyetinden çıkalı bir buçuk asır geçip türbenin kilise olarak kullanıldığı zamana aittir. Bu şamdanların, Yakovalı Hasan Paşa Câmii'ne Eylül 1970'lerde Türkiye'den gönderilen halı, minber ve diğer eşyalarla birlikte gönderilmiş olması muhtemeldir.

Gül Baba Türbesi'nin eski fotoğraflarında görülen sanduka ve parmaklıkla İdris Baba'nın sanduka ve parmaklığının birebir aynı oluşu dikkatimizi çekmiştir. Gül Baba Türbesi'ndeki eski parmaklık ve sanduka, Ser-Mimar Kemâleddin Bey'in görevli olduğu Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapılan onarımda konulmuştur. Şamdan, rahle, sehpa vb. eşyâ da özel olarak İstanbul'da yaptırılıp gönderilmiştir. Kemâleddin Bey'in tasarımı olan Gül Baba Türbe-

İdris Baba Türbesi'nin rölöve çizimleri (1917, F. Ernő'den, Çizim: János Sinogli)

si'ndeki sandukanın parmaklığı 1962'teki onarımda kaldırılmıştır.⁹⁸ 1960'lı yıllarda Macaristan'daki diğer Türk eserlerinde olduğu gibi Gül Baba ve İdris Baba Türbelerinde yapılan onarımlar ve arkeolojik çalışmalar Győző Gerö tarafından yürütülmüştü. Gül Baba Türbesi'nde kaldırılan sanduka parmaklığının Győző Gerö tarafından aynı yıllarda onarılan İdris Baba Türbesi'ne getirilmiş olduğunu düşünüyoruz. Sanduka ve başındaki ahşap tâc da Gül Baba'nınkinden ölçüleri alınarak birebir yaptırılmış olmalıdır. Bu durum, Ser-Mimar Kemâleddin Bey'in Budapeşte'deki tasarımının Peçuy'a taşındığını ve burada da uygulandığını göstermektedir. Ayverdi'nin bahsettiği günümüzdeki Kadîrî tâcın da bilmeden konulduğu anlaşılmaktadır. Türbedeki bilgi levhasında Macar Türkologların araştırmalarına göre İdris Baba'nın Bektaşî olduğu belirtilmiştir.

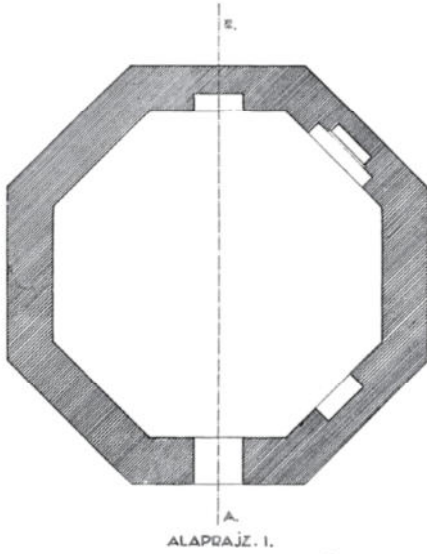
2021 yılında yeniden onarılıp çevre düzenlemesi yapılan İdris Baba Türbesi, müze statüsünde olup ziyârete açıktır. Son düzenlemede iç mekâna çeşitli bilgi panoları, oturak ve imza defteri de konulmuştur.

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'ndeki sergide türbenin ve etrâfındaki mezarlığın eski hâlini gösteren bir maket bulunmaktadır. İdris Baba'nın temsili silikon heykeli ise 2018'de ziyârete açılan Budapeşte'deki Gül Baba Müzesi'nde sergilenmektedir.

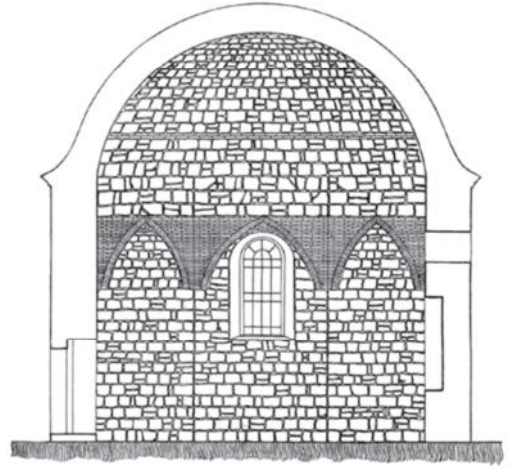
98. Yılmaz 2023a: 153-157

A PÉCSI TÖRÖK SÍRHELY (TÜRBE)

پچوی - نرک نرہی

ALAPRAJZ. I.

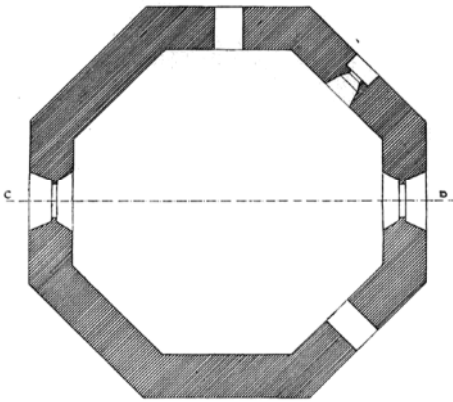

A-B METSZET.

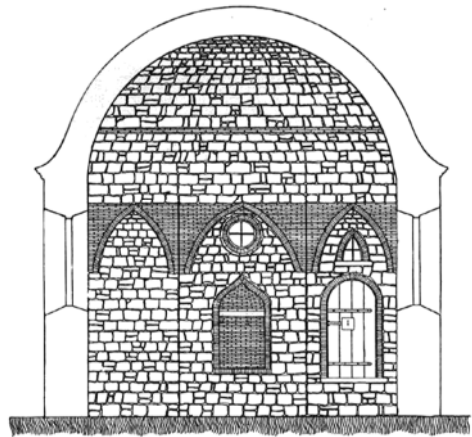
İdris Baba Türbesi'nin rölöve çizimleri (1917, F. Ernő'den, Çizim: János Sinogli)

A PÉCSI TÖRÖK SÍRHELY. (TÜRBE.)

پچوی - نرک نرہی

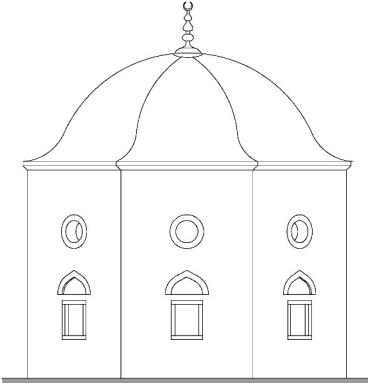
ALAPRAJZ. II.

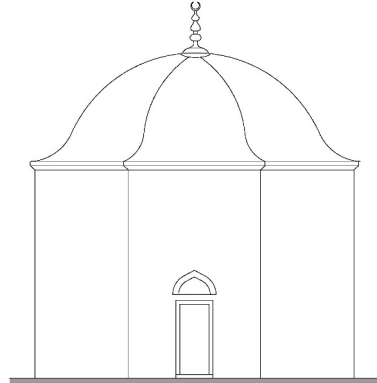
C-D. METSZET.

MÉRET: 1:50

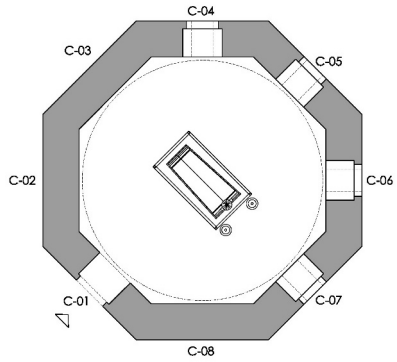
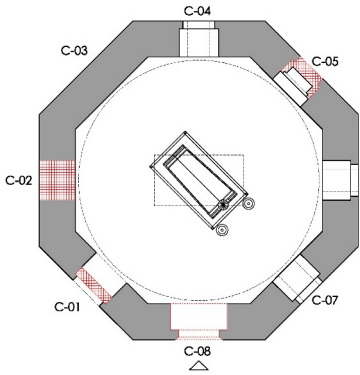
2000. J. 199

2024

0 1 5

İdris Baba Türbesi restitüsyon denemesi (2024, M.E.Y.)

İdris Baba Türbesi (2024)

İdris Baba Türbesi'nin iç mekânı (2024)

İdris Baba Türbesi'nin şamdanları ve kitâbesi (2024)

Mimar Kemâleddin Bey'in tasarımı olan İdris Baba Türbesi'nin sanduka detayları (2024)

Kadirî Tekkesi

Velics-Kammerer, yalnızca tekkenin ismini bildirmektedir.⁹⁹ Peçuy'a gelen Peşte Başşehbenderi Fahreddin Bey, 1913'te Katolik Başrahibiyle görüşmesinde, kütüphânedeki Türkçe kitaplar arasında Kadirî şeyhine ait bir iki cilt kitap bulunduğunu not etmiştir.¹⁰⁰ Bu kitaplar herhalde şehirdeki tekleden kalan kitaplar olmalıdır.

Kâsım Paşa Tekkesi

Bânîsi, Gâzi Kâsım Paşa olmalıdır. 1587'de medreseye tahvil edilen Kâsım Paşa Tekkesi, 1588'de vâkıf şartı gereği tekrar tekkeye dönüştürülmüştür.¹⁰¹

Mevlevîhâne

Günümüze ulaşmayan Peçuy Mevlevîhânesi, Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin kuzeyinde yer alıyordu. Mevlevîhânedeki geriye yalnızca semâhâne olarak kullanılan câmisi kalmıştır. Tekkenin bulunduğu alanda yapılan temel kazısında, binânın bazı kısımları bulunarak yapının planı şematik olarak çıkartılmıştır. Müzede sergilenen bu plandan; câmî ve tekkenin bir avlu oluşturacak şekilde konumlandığı ve avlunun ortasında bir de şadırvan olduğu anlaşılmaktadır.

Müzede câmî ve mevlevîhâneyi gösteren plan krokisi (2024)
Bu plana ait restitüsyon için bkz.
Yakovalı Hasan Paşa Câmii

Faal olduğu dönemde tekkeyi ziyaret edip çok etkilendiği anlaşılan Evliyâ Çelebi, Mevlevîhâne'nin câmîye bitişik ve kurşun örtülü olduğunu, semâhânenin mihrabının, mutrib mahfilinin ve kürsüsünün çok sanatlı yapıldığını, haftada iki defa ayin icrâ edildiğini, avlusunda 70-80 kadar oda ile mutfak ve kilerinin bulunduğunu, bakımlı ve şenlikli bir tekke olduğunu bildirir. Tekkenin 21 kuruş vakfı olduğunu ve imâretinde sürekli yemek pişirilip herkese dağıtıldığını da aktaran seyyah, şehir halkının *abdâl-meşrep* olup Farsça bildiklerini söyler.¹⁰²

Abdûlbâki Gölpınarlı'ya göre Peçuy Mevlevîhânesi 1665'te Gâzi Hasan Paşa tarafından vakfedilmiştir.¹⁰³ Evliyâ Çelebi'nin 1663'te tekkeyi ayrıntılı olarak anlattığını göz önüne aldığımızda bu târîh daha önce olmalıdır. Hüseyin Vassâf ise, Mev-

99. Bilge 2010: 204
100. Rumbeyoğlu Fahreddin 1329: 1399
101. Baltacı 2005: 1/221
102. Evliyâ Çelebi 6/253-254
103. Gölpınarlı 2006: 229

levihâne'nin IV. Murad Han'ın Sadrâzamlarından Ahmed Paşa tarafından yaptırıldığını yazmaktadır.¹⁰⁴

Çâminin müze kısmındaki Mevlevilik sergisi (2024)

Berat kaydı 30 Muharrem 1079 (10 Temmuz 1668) târihli Peçuy Mevlevihânesi'ni bir ara "âhardan" Halil adlı birisi ele geçirmiş, Mevleviler dağılmışlar, bunun üzerine Hasan Paşa'nın oğlu Hacı Memi, dergâhın Halil'den alınarak Mevlevilerden Mesnevihan Mahmud'a verilmesini rica etmiş ve dergâh 1091 şevvalinin ilk günü (25 Ekim 1680), Mahmud Dede'ye tevcih olunarak yine Mevlevilerin eline geçmiştir.¹⁰⁵ Peçuy Mevlevihânesi'nin son dört şeyhi sırasıyla; Mahmud Dede (şeyhliği 1680), Hafızî Dede, Halil Dede ve Peçevizâde Ârifî Ahmed Dede'dir. Uşşâkî meşâyihından Peçevî Mustafa Efendi'nin oğlu olan Peçuylu Ahmed Dede, Peçuy'daki Türk hâkimiyeti sona ermesiyle birlikte önce Filibe Mevlevihânesi, ardından da 1714'te Yenikapı Mevlevihânesi meşihatine geçmiş, H.1137 / M.1724 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁶ Şeyhleri arasında bir hayli mürid yetiştiren ve zamanın üstad şairi olan Peçuylu Ârifî Ahmed Dede gibi meşhur bir zâtın bulunması imparatorluğun en batısındaki bu mevlevihânenin ne derecede ileri faaliyetinde bulunduğunu göstermektedir.¹⁰⁷

104. Osmânzâde Hüseyin Vassâf 5/235

105. Gölpinarlı 2006/308

106. Osmânzâde Hüseyin Vassâf 5/235-236

107. Âgoston 1994: 6-7

Nişancı Mehmed Paşa Türbesi

Nişancı Mehmed Paşa, Eğri Abdullah Efendi'nin oğludur. 1514'te doğmuş, 1536'da Divan Kâtipliği ile devlet hizmetine girmiş, 1566'daki Sigetvar Seferi'nde vefat etmiştir. İstanbul'un Altımermer semtinde Mimar Sinan'a bir medrese yaptırmıştır. Mudurnu'da câmisi ve mektebi vardır.¹⁰⁸ Evliyâ Çelebi ve Peçevî İbrahim Efendi, Nişancı Mehmed Paşa Türbesi'nin Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin yanında yer aldığını bildirmektedir.¹⁰⁹ Günümüze ulaşmayan türbenin; 1687 târîhli Peçuy planına göre câminin güneydoğusunda yer aldığı anlaşılmaktadır (Bkz. *Gâzi Kâsım Paşa Külliyesi*). Türbe, 1773 târîhli askerî haritada câmiyle birlikte kilise olarak işâretlenmiştir. Göl'deki Ali Paşa Türbesi gibi, yanındaki câmiyle birlikte şapele çevrilmiş olmalıdır. Günümüzde, türbenin yerinde mahkeme binâsı yer almaktadır.¹¹⁰

Tiryâki Hasan Paşa Türbesi

Kaniye kahramanı olarak tanınan Tiryâki Hasan Paşa, Enderun'dan yetişip III. Murad'ın tahta çıkmasıyla 1574'te *rikâbdar-ı şehriyârî* olmuştu. Sonra saraydan çıkarak 20 sene kadar Sigetvar beyi ve sonra beylerbeyi oldu. Bosna ve Kaniye'de de beylerbeyliği yapan Tiryaki Hasan Paşa 1603, 1608 ve 1611'de üç defa Budin valisi olarak görev yaptıktan sonra 1611 sonlarında vefât etti. *İslâm Ansiklopedisi* ve *Sicill-i Osmânî*'de, Budin'de ölüp orada defnedildiği kaydedilmişse de¹¹¹ Peçuylu Câfer İyânî Bey'in Macaristan Bilimler Akademisi Kütüphânesi'nde bulunan *Gazavât-ı Tiryâki Hasan Paşa* isimli yazma eserinde (Török O.216) Tiryâki Hasan Paşa'nın Peçuy'da kendi için bir türbe ve bir de medrese inşa ettirip vakıf kurduğu ve vefâtından az zaman önce Peçuy'a gidip orada vefât ettiği yazılıdır. Tiryâki Hasan Paşa'nın Peçuy'daki türbesi ve medresesi günümüze ulaşmamıştır.¹¹²

Uşşâkî Tekkesi

Peçuy'da yerini tespit edemediğimiz tekkelerden biri de Uşşâkî Tekkesi'dir. Tekkenin şeyhlik vazifesine Peçevî Mustafa Efendi (v. Mayıs 1699) tayîn olunmuştu. Mustafa Efendi, Peçuy Mevlevihânesi'nin son şeyhi Ârifî Ahmed Dede'nin babasıdır.

108. Baltacı 2005: 2/855: 575; Eyice 1991: 4; Mehmed Süreyyâ 1996: 3/966-967.

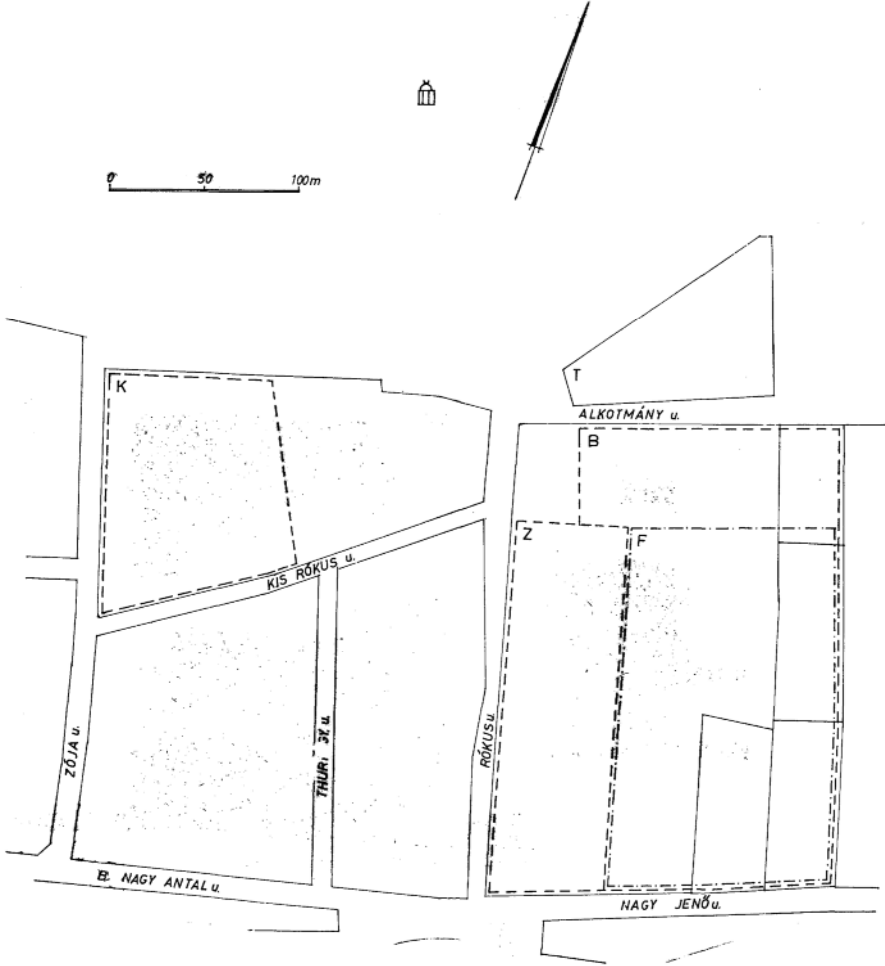
109. Evliyâ Çelebi 6/260, Târih-i Peçevî 1/42

110. Yılmaz 2023b: 2/534-534

111. Ak 2012/207; Mehmed

Süreyyâ 1996: 2/645

112. Yılmaz 2023a: 438-439

Mustafa Efendi'nin *Şerh-i İlâhî-i Atvâr-ı Seb'a* nâmlı bir risâlesi vardır. Bu risâleye göre silsilesi şöyledir: Ümmî Sinan Efendi > Hüsâmeddin-i Uşşâkî > Muhammed Belgradî > Mustafa Uşşâkî > Emrullâh Bursevî > Mustafa Peçevî.¹¹³

Peçuy'daki Türk mezarlığı'nın krokisi
(Madas 1975: 120)

Türk Mezarlığı

Peçuy'da, İdris Baba Türbesi'nin güneydoğusunda yaklaşık 250 x 400 metre ebatında takriben 10.000 kişinin medfûn olduğu bir Türk Mezarlığı bulunuyordu. Bu kabristanın günümüzdeki Nagy Jenő, B. Nagy Antal, Zoja ve Alkotmány sokakları arasında kalan bölge olduğu 1714 târîhli bir tapu belgesinden anlaşılmaktadır.¹¹⁴ Günümüzde hiçbir iz kalmayan bu mezarlık tamamen binâlarla kapanmıştır.

113. Osmanzâde Hüseyin Vassâf
2015: 4/348

114. Madas 1975: 123

MEKTEPLER ve MEDRESELER

Evliyâ Çelebi, şehirde 5 adet medrese bulunduğunu bildirip, iç kaledeki eski medrese ile Yakovalı Hasan Paşa ve Memi Paşa Medreselerinin isimlerini vermiştir. Seyyah, *çiğer köşesi* çocuklar için şehirde 11 adet sıbyan mektebi bulunduğunu, bunların hepsinin câmi sahiplerinin hayratı olduğu yazıp ayrıntıya girmemiştir.¹¹⁵

Kâsım Paşa Medresesi

Kâsım Paşa Tekkesi'nin 1587'de bir süre medreseye tahvil edildiği bilinmektedir.¹¹⁶ Aynı yıl burada müderris Muslihuddin Efendi 18 akçe yevmiye ile vazifeliydi.¹¹⁷ Müderris Muslihuddin Efendi'nin, iç kaledeki Sultan Süleyman Câmii'nde imam, hatîb ve sermahfil vazifeleriyle ismi kayıtlı *Mevlânâ Muslihuddin* olması muhtemeldir.¹¹⁸

Memi Paşa Medresesi

Evliyâ Çelebi, Memi Paşa Medresesi'nin Sigetvar Kapısı'nın içinde olduğunu bildirip başka bilgi vermemiştir.¹¹⁹ Bâninin câmisi, hamamı ve diğer yapıları da burada bulunuyordu. Fransiskan Manastırı'nın odaların medrese olarak kullanıldığını düşünüyoruz.¹²⁰

Şaban Kethüdâ Mektebi ve Muallimhânesi

Peçuy'da Şaban Kethüdâ'nın inşâ ettirdiği mekteb ve muallimhâneye ait VGMA'da 1591 târihli iki ayrı hurûfât kaydı bulunmaktadır.¹²¹ Bânî, adı geçen belgelerde *merhûm* olarak zikredildiğinden, binâlar 1591'den daha önce yapılmış olmalıdır. Bâninin, 1579 târihli bir mühimme kaydında¹²² adı geçen Sigetvar Alay Beyi Şaban Kethüdâ olması muhtemeldir. Üç yıl sonrasına ait bir başka kayıta da Sigetvar Voyvodası Mahmud oğlu Şaban adı geçmektedir.¹²³

Tiryâki Hasan Paşa Medresesi

Gazavât-ı Tiryâki Hasan Paşa isimli yazma eserde Peçuy'da kendi için bir türbe ve bir de medrese inşâ ettirip vakaf kurduğu zikredilmektedir.¹²⁴

115. Evliyâ Çelebi 6/253

116. Bkz. Kâsım Paşa Tekkesi

117. Baltacı 2005: 1/221

118. Bkz. Sultan Süleyman Câmii

119. Evliyâ Çelebi 6/253

120. Plan için Bkz. Memi Paşa

Külliyesi

121. VGMA 1197/33, 15

Rebiülahir 999, 10 Şubat 1591 ve

VGMA 1197/38, 21 Rebiülahir

999, 16 Şubat 1591

122. BOA, A. DVNSMHM.d.

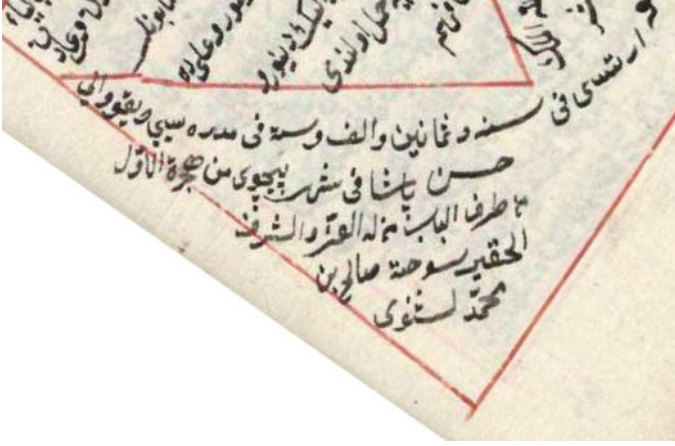
37/403, 16.12.986, 13.02.1579

123. Defter-i ikmal-i liva-i

Sigetvar:

adatbazisokonline.mnl.gov.hu'dan

124. Bkz. Tiryâki Hasan Türbesi

Yakovalı Hasan Paşa Medresesi'nde kaleme alınan eserin temellük kaydı (1657)

Yakovalı Hasan Paşa Medresesi

Evliyâ Çelebi, medresenin Sigetvar Kapısı'nın dışında, câminin avlusunda olduğunu, çok talebesinin bulunduğunu bildirmiştir.¹²⁵ Yakovalı Hasan Paşa Câmiî'nin avlusundaki U şekilli binânın hem tekke hem de medrese işleviyle kullanılmış olması muhtemeldir.¹²⁶

Salih bin Mehmed tarafından medresede kaleme alınmış *Şerh al-Şâfiyah fî al-tasrîf* isimli Türkçe ve Arapça eser, Leipzig Üniversitesi'nin kütüphânesinde yer almaktadır (B.or.28-1). 1657 târîhli bu yazmanın temellük kaydında “fî sene ve semânîn ve elf ve sitte fî medrese-i Yakovalı Hasan Paşa fî şeh-i Peçuy min hicrete'l-evvel min tarafe'l-bâb men lehu'l-kurra ve ş-şeref el-hakîr suhte Salih bin Muhammed Lipovî?” ifâdesi yer almaktadır.

125. Evliyâ Çelebi 6/253

126. Bkz. Yakovalı Hasan Paşa Tekkesi

HAMAMLAR

Ferhad Bey Hamamı

Evliyâ Çelebi, hamamın güzel ve temiz bir binâ olduğunu ancak çok işlemediğini bildirip mimarîsiyle ilgili bilgi vermemiştir.¹²⁷ Joseph de Haüy, 1687 târîhli haritasında hamamı, Ferhad Bey Câmîi'nin kuzeydoğusunda, Budin Kapısı'na giden yol üzerinde işâretlemiştir (*Bkz. Ferhad Bey Külliyesi*). Hamamın mimarîsine dâir en önemli kaynak Mátyás Petz'in 1774 târîhli plan ve cephe çizimleridir. 1885 yılında Király ve Szent Mór Sokaklarının kesişiminde yer alan binâ yıkıldığında Ferhad Bey Hamamı'nın kalıntıları bulunmuştur. 1927 yılındaki bir inşaat kazısında da hamamın temelleri tespit edilip eserin bir bölümünün rölövesi Cséfay Flórián tarafından çizilmiştir. Arkeolog Ottó Szőnyi, hem 1774 târîhli çizimleri hem de 1927'de yapılan kazıdaki verileri kullanarak hamamla ilgili kapsamlı bir makale neşretmiştir.¹²⁸

Bu kaynakları kullanarak hamamın restitüsyon denemesini hazırladık. Buna göre; Ferhad Bey Hamamı, çifte hamam olup yaklaşık 21 x 27 metre ölçülerindedir. Kadınlar ve erkekler kısmının soğuklukları aynı ebatta (yaklaşık 9 x 9 metre) olup yüksek kubbeli mekânlardır. Hamamın kadınlar ve erkekler kısımları asimetrik plan şemasına sahiptir. Kadınlar bölümünün sıcaklığında iki küçük halvet yer almaktadır.¹²⁹ Erkekler kısmında ise halvet yoktur.¹³⁰ Kadınlar ve erkekler kısmı boylu boyunca hazneye yaslı olarak planlanmıştır.

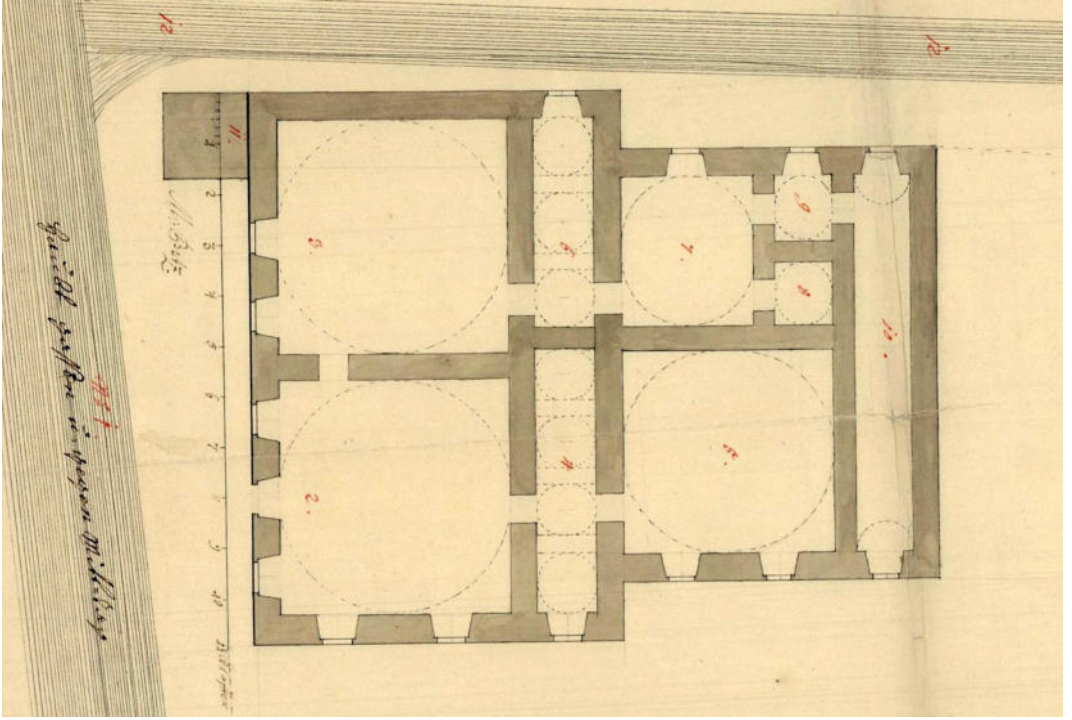
Osmanlı döneminden sonra depo olarak kullanılan hamamda hem duvarlarda hem de erkekler bölümünün soğukluk kubbesinde sonradan pencereler açıldığı çizimlerden anlaşılmaktadır. Ferhad Bey Hamamı 1774'ten sonra yıktırılmıştır.

127. Evliyâ Çelebi 6/255

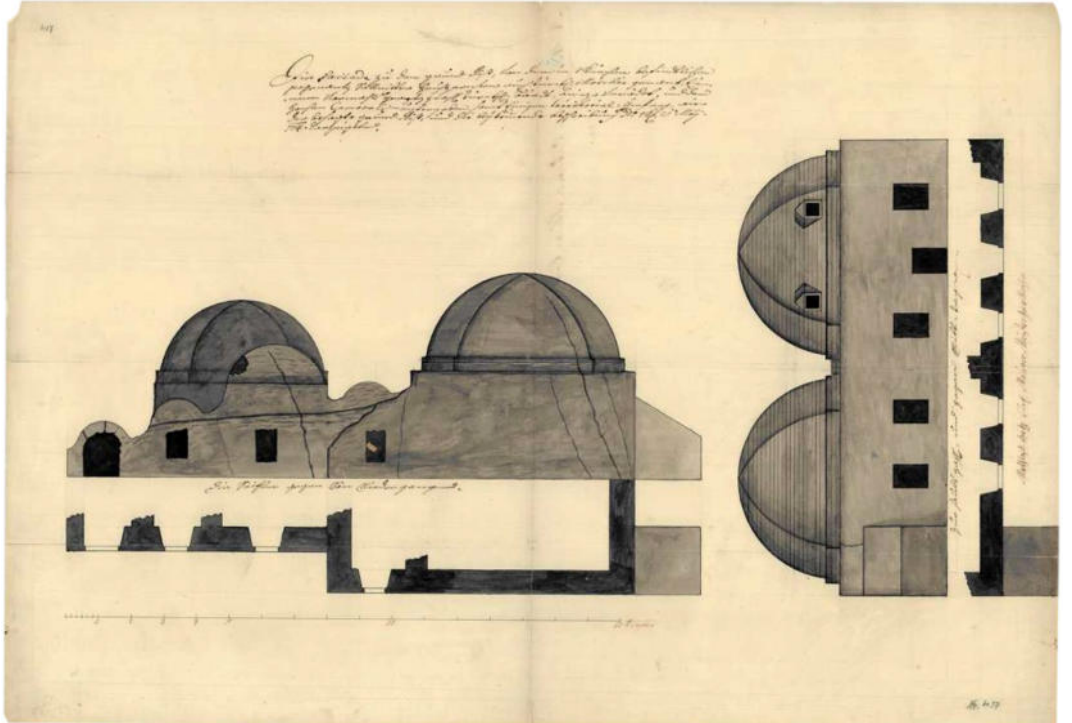
128. Szőnyi 1928: 32

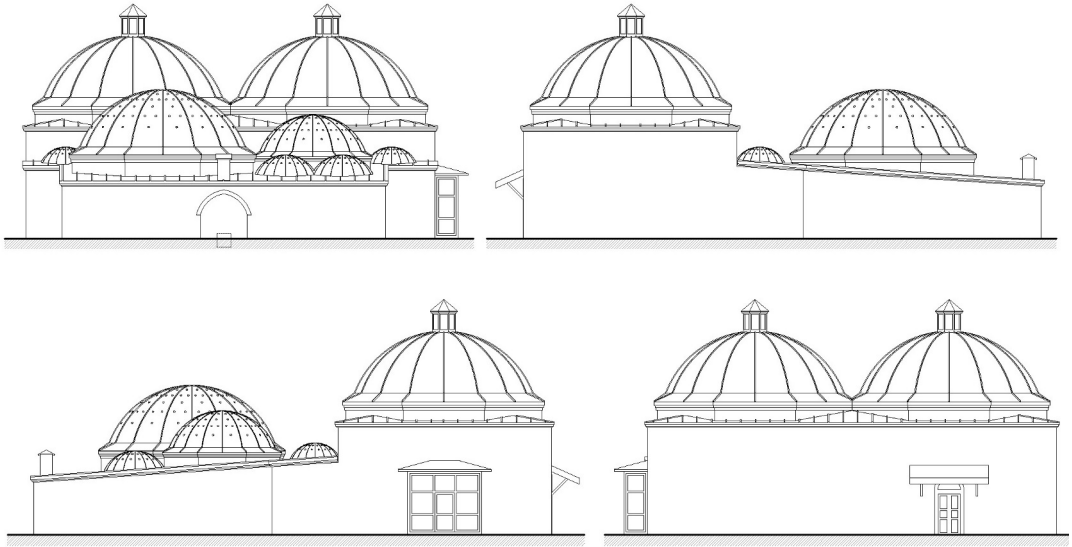
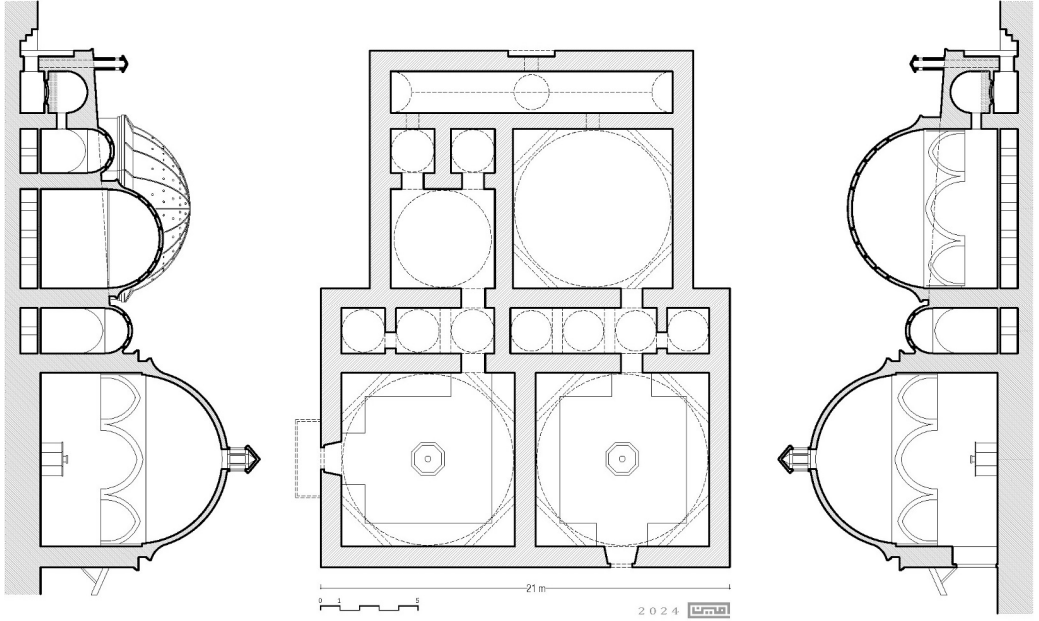
129. Bu şemanın bir örneği Edirne Sokollu Hamamı'ndadır.

130. Halvetsiz sıcaklık mekânının bir benzeri Üsküdar Atik Valide Hamamı'ndadır.

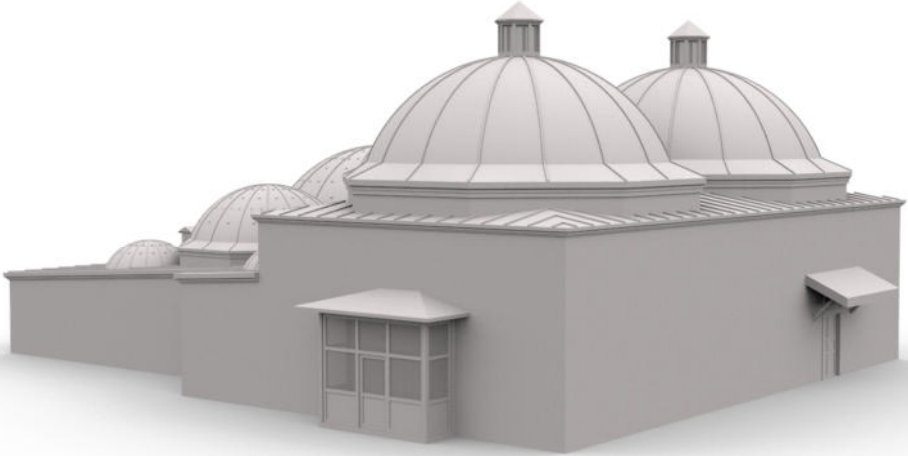
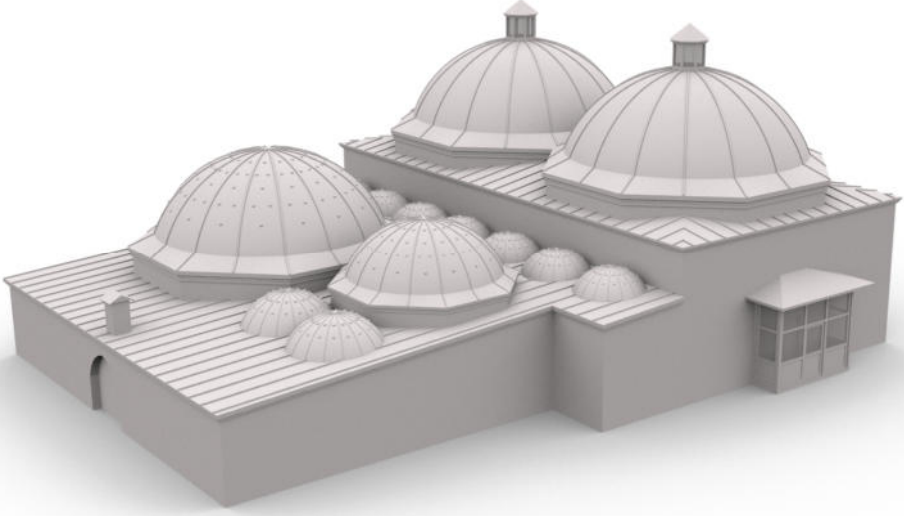

Ferhad Bey Hamamı'nın 1774 târihli plan ve cephe çizimleri

Ferhad Bey Hamamı restitüsyon denemesi (MEY, 2024)

Ferhad Bey Hamamı restitüsyon denemesi (MEY, 2024)

Memi Paşa Hamamı

Evliyâ Çelebi, hamamın yerini “*Siget Kapısı’ndan içeri Memi Şah Câmii yakınında*” diye târif etmiştir. Eseri; geniş, hoş yapılı, hoş havalı ve sevimli bir hamam olarak niteleyen seyyah, Peçuy gençlerinin bu hamama rağbet ettiğini bildirip mimarisiyle ilgili ayrıntı vermemiştir.¹³¹ Joseph de Haüy’ün 1687 târihli haritasında da hamam işaretlidir (*Bkz. Memi Paşa Külliyesi*).

Günümüze kalıntıları ulaşan hamam, Fransiskan Kilisesi’nin (eski Memi Paşa Câmii) doğusunda Ferencesek ve Váradı Antal Sokakları’nın kesişiminde yer almaktadır.

Győző Gerö’ye göre hamam, Memi Paşa tarafından, görev yaptığı 1543-1585 yılları arasında bir târihte inşâ edilmiştir.¹³² Müzedeki panoda ise 1570’li yıllarda yaptırıldığı bilgisi bulunmaktadır. Şehirdeki Türk döneminden sonra muhtemelen kullanılmayıp terk edilen hamamın 19. yüzyıldaki gravürde harap olduğu görülmektedir. 1859’da Peçuy’a gelen Kotz Louise’nin isim belirtmeden çizdiği *Türk Hamamı* gravürünün Memi Paşa Hamamı’na ait olması muhtemeldir.¹³³ Gravürde hamamın yıkılmış kubbesi ile kemerleri seçilmektedir.

1977’de Fransiskan Kilisesi’nin önündeki meydan çalışması sırasında yapılan kazıda, temel ve duvar izleri bulunarak ortaya çıkarılmış, 1979’da da koruma altına alınmıştır. Hamamın bir bölümü üzerinde binâ bulunduğundan sadece sokağın altında kalan kısmında kazı yapılabilmiştir. Macaristan’daki diğer Türk eserlerinde olduğu gibi bu hamamda da arkeolojik çalışmalar Győző Gerö tarafından yürütülmüş, Dr. Mimar Zoltán Bachmann’ın hazırladığı projeye göre konservasyonu yapılarak koruma altına alınmıştır.¹³⁴ Memi Paşa Hamamı, Ekrem Hakkı Ayverdi’nin 1975’te Macaristan’daki incelemelerinden sonra ortaya çıkartılan bir eser olduğu için Ayverdi külliyyatında sadece hamamın ismi geçmektedir.¹³⁵ G. Gerö, hamamda yaptığı arkeolojik çalışmayı makale olarak da neşretmiştir. G. Gerö’nün planına göre hamamın ortaya çıkarılan kısmı 11,60 x 29,13 metre ölçülerindedir. Aynı planda; hamamın binâ altında kaldığı için tespit edilemeyen duvarlarının izi de kısmen görülmektedir. Buna göre çifte hamam olduğu tahmin edilmektedir. Bu izleri ve G. Gerö’nün planını esas alarak hamamın restitüsyon denemesini hazırladık. Buna göre;

131. Evliyâ Çelebi 6/255

132. Gerö 1987: 111

133. Rúzsás-Szabó 1958: 82

134. Gerö 1987

135. Ayverdi 1/224

eser çifte hamam olmasına rağmen, Ferhad Bey Hamamı'ndaki gibi simetrik bir plan şemasına sahip değildir. Sıcaklık mekânlarının büyüklüklerine baktığımızda; mevcut kalıntının erkekler kısmına ait olması muhtemeldir. Kadınlar kısmında ise bu mekân bölündüğünden dolayı, tıpkı Ferhad Bey Hamamı'nın planı gibi sıcaklıktan geçilen iki halvete sahip olmalıdır. Hazne ve küllhan da sıcaklık ve halvetler boyunca uzanmaktadır. Ortasında havuz bulunan kare planlı soğuklukta duvarlar boyunca yer alan sekiler bulunmaktadır. Soğukluktan geçilen ılıklıkta, kısa duvarlara yaslı sekiler ve sekilerin üzerinde birer kurna yer almaktadır. Dikdörtgen planlı ince uzun ılıklığın tonozla örtülü olması muhtemeldir. Burada ayrıca tıraşlık ve tuvaletin de bulunması gerekir. Ancak G. Gerö'nün rölöve krokisinde bulunla ilgili bir iz yoktur. ılıklıktan geçilen sıcaklık, kare planlıdır ve burada sekiz köşeli göbek taşı bulunmaktadır. Kare planlı mekânların merkezinde görmeye alıştığımız göbek taşı bu hamamda giriş kapısının hemen önündedir.

Macaristan'daki kiliselerde Türk hamamlarından sökülüp getirilen kurnaların bulunması (Gâzi Kâsım Paşa Câmii ve Sigetvar'daki kiliselerde olduğu gibi) sık görülen bir durumdur.¹³⁶ Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin girişindeki sergide bulunan hamam kurnasının Memi Paşa Hamamı'na ait olması muhtemeldir. Câminin kiliseye çevrildiği dönemde hamamdan götürülmüş olmalıdır.

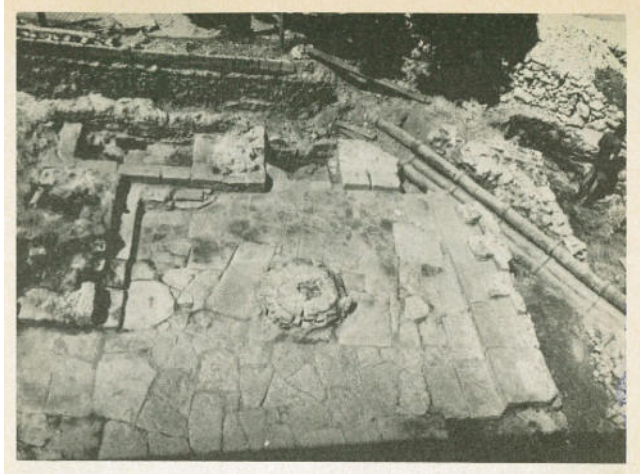
Memi Paşa Hamamı'nın harap hâlini gösteren bir gravür (1859, Rúzsás-Szabó'dan)

136. Yılmaz 2023b: 2/522, 591

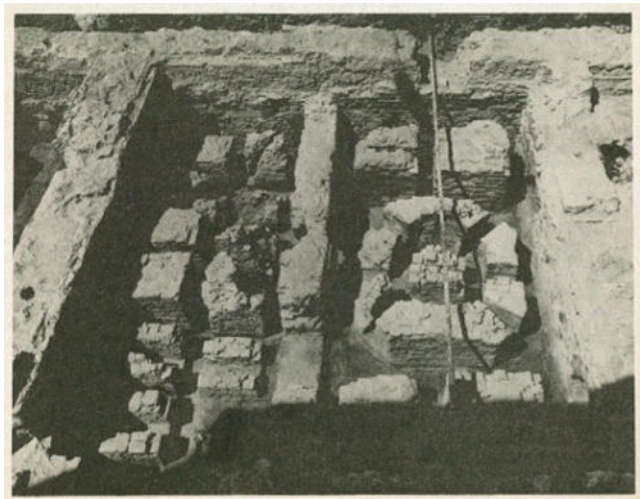
1977'deki
kazi sonucu ortaya
çikarilan kalintilar
(Gerö 1987'den)

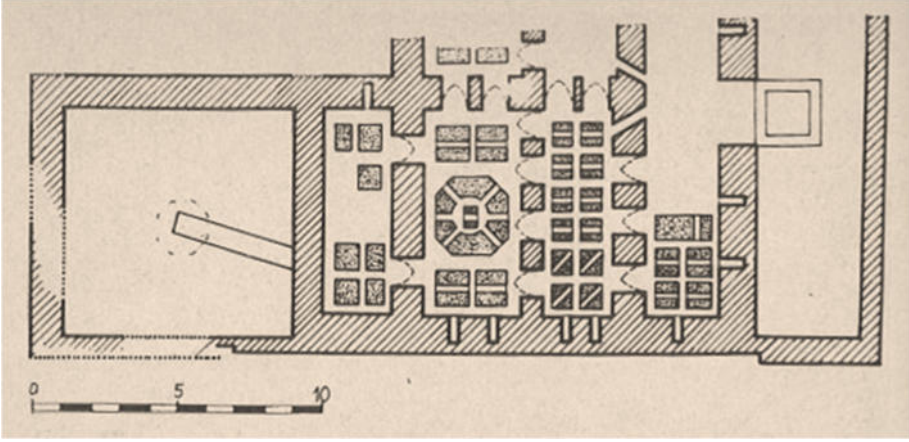

1977'deki
kazi sonucu ortaya çikarilan
soğukluk zemini ve havuz izi
(Gerö 1987'den)

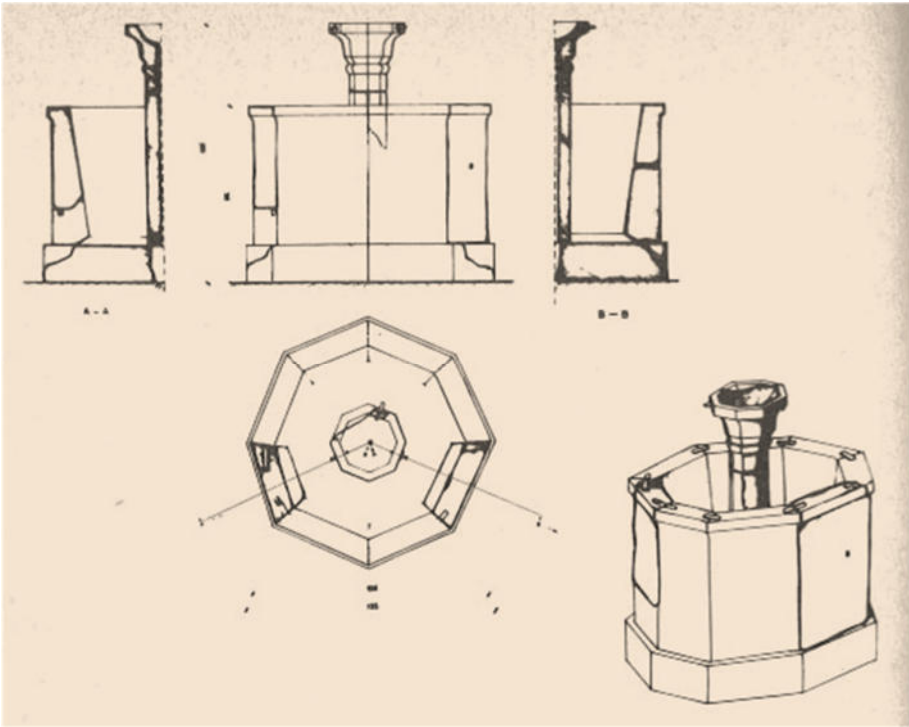

1977'deki kazi sonucu
ortaya çikarilan
cehennemlik ayakları
(Gerö 1987'den)

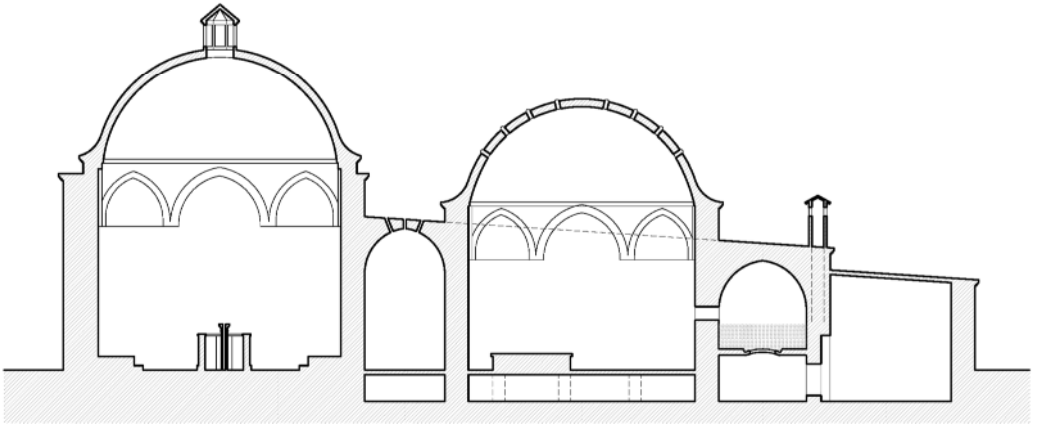
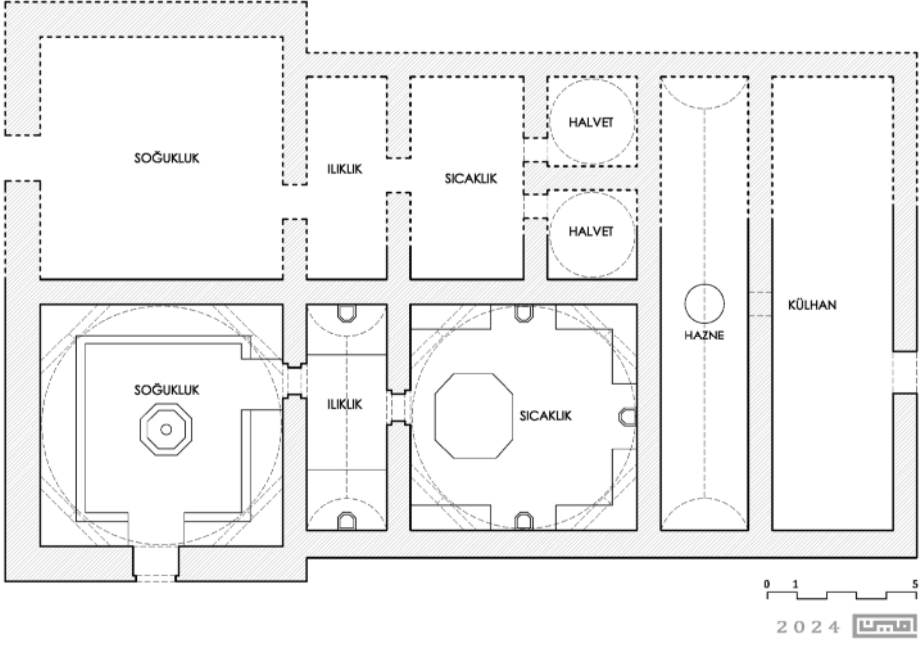

Memi Paşa Hamamı'nın cehennemlik seviyesi planı (Gerö 1987'den)

G. Gerö'nün soğukluk havuzu restitüsyon çizimleri (Gerö 1987'den)

Memi Paşa Hamamı restitüsyon denemesi (MEY, 2024)

Memi Paşa Hamamı'nın genel görünüşü (2024)

Memi Paşa Hamamı'nın soğukluk ve sıcaklık mekânları (2024)

Memi Paşa Hamamı'nın anıt levhası ile Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin girişinde sergilenen kurna (2024)

*Gâzi Kâsım Paşa Câmii'ndeki
kurnalardan biri (2024)*

Kâsım Paşa Hamamı

Evliyâ Çelebi, hamamın yerini; “câminin mihrâbı önünde ve yol aşırı sol tarafta” diye bildirmektedir.¹³⁷ Hamam, Joseph de Haüy’ün 1687 târihli haritasında tam olarak Evliyâ Çelebi’nin târif ettiği yerde işaretlidir (Bkz. *Gâzi Kâsım Paşa Külliyesi*).

Seyyah, hamamın hem suyunun hem de yapısının hoş ve temizliğinden bahsedip camekânının (soğukluğun) büyük kubeli olduğunu, soğukluğun tam ortasında mermerden yekpâre büyük bir havuz yer aldığını ve bu kadar büyük ve ağır bir taşın nasıl yerleştirildiğine şaşıtığını bildirir. Evliyâ Çelebi, soğukluktaki bu havuzun ortasında sapsarı altına benzer pirinçten bir şadırvan çanağı olduğunu, bunun da etrafında on iki adet ejder ağzı bulunduğunu ve çanağının tunçtan olduğunu, üç öküz başı ve üç kaplumbağa üzerine oturduğunu hayretle ifade edip bu havuzun tüm gezginler arasında meşhur olduğunu bildirir.¹³⁸ Seyyah, hamamın diğer mekânları ve mimarisiyle ilgili başka bilgi vermemiştir.

Gâzi Kâsım Paşa Hamamı yıktırılıp yerine 1891 yılında şimdiki mahkeme binâsı yapılmıştır.¹³⁹

Kilise olarak kullanılan Gâzi Kâsım Paşa Câmii’nin girişinde yer alan iki kurnanın câminin kiliseye çevrildiği dönemde bu hamamdan sökülüp götürülmüş olması muhtemeldir.

137. Evliyâ Çelebi 6/254

138. Evliyâ Çelebi 6/254-255, Ayverdi 1/224

Ekrem Hakkı Ayverdi, kaplumbağanın Orhun Abidesi’nde bulunduğunu ve bu bakımdan ilgi çekici bir nokta olduğunu ifade etmektedir.

139. Ayverdi 1/224

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'ndeki kurnalardan biri (2024)

Âyan Hamamları

Evliyâ Çelebi, Peçuy'da üç hamam bulunduğunu bildirip Kâsım Paşa, Ferhad Paşa [Ferhad Bey] ve Memi Şah Gâzi [Memi Paşa] Hamamlarını anlattıktan sonra Peçuy'luların evlerinde 170 adet âyan hamamlarının bulunduğunu ve hamamların çokluğuyla halkın övündüğünü aktarır.¹⁴⁰

Macarların şehirdeki su hattını inceledikleri haritaya göre (Bkz. *Çeşmeler ve Su Yolları*) Osmanlı döneminde şehrin neredeyse tüm sokaklarına su getirildiği düşünülürse, büyük evlerde hamam bulunması mümkün gözükmektedir. Ev hamamları müstakil binâ olmadığından eser adetlerini gösterdiğimiz tabloya dâhil etmedik.

140. Evliyâ Çelebi 6/255

ÇEŞMELER ve SU YOLLARI

*Bi-hamdi'llâh kim geldün Peçuy'a
Sanasın teşne-diller irdi suya
Vecdî*

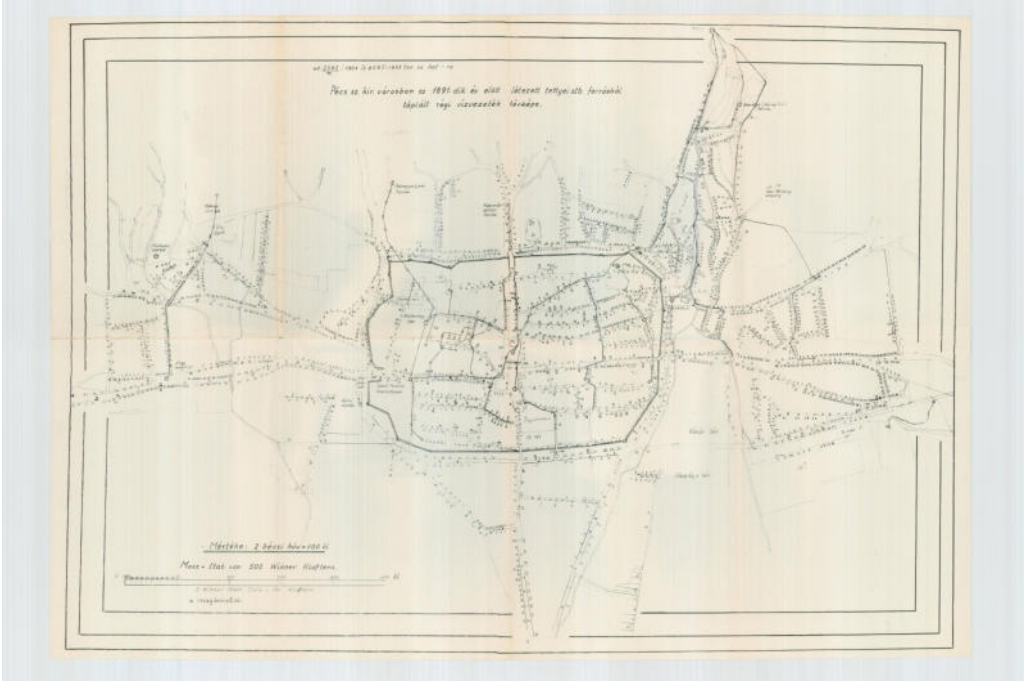
Peçuy'daki kazılarda ortaya çıkartılan künkler ve su yolu (Nagy-Fetter'den)

Evliyâ Çelebi, Peçuy'u anlatırken “47 adet hayat pınarı çeşmeleri vardır, birkaçı Eflâtun-ı İlâhî'den kalmış akar ikişer lüleli pınarlardır, Kâsım Paşa Çeşmesi, Kadı Çeşmesi, Siget Kapısı'nda Memi Şah Çeşmesi ve nice yüz adet çeşme-sârlar var” diyerek şehrin su bakımından zengin olduğunu ifade etmiştir.¹⁴¹

Osmanlı döneminden sonra da bu çeşmeler kullanılmaya devam etmiş, geçen yüzyılda hemen hemen hepsi yenilenmiştir. Evliyâ Çelebi'nin ismini verdiği çeşmelerden başka; Kızıltaş Çeşmesi, Türk Çeşmesi, İdris Baba Çeşmesi, Ferhad Bey Çeşmesi ve bir çeşme kalıntısı bulunmaktadır. Kalan 39 çeşmenin ismi ve bânisi bilinmemektedir.

141. Evliyâ Çelebi 6/255

Lajos Nagy ve Antal Fetter, Peçuy'daki su kaynakları, su yolları ve çeşmelerin târihini inceleyen bir çalışma yapıp bunu haritayla birlikte neşretmişlerdir. Bu çalışmadaki haritaya göre şehri besleyen dört ana menbâ bulunmaktadır. Bunların en uzun olanı, Tekke Tepesi'nden başlayıp Şikloş Kapısı'na kadar inen su kaynağıdır. 1970'lerdeki bazı kazılarda bu su yolunu oluşturan kemerli künkler kısmen tespit edilmiştir. Kapoşvar yolundaki kaynak ile iç kalenin su ihtiyacını sağlayan Maydanoz Çeşmesi'ni besleyen su yolu diğer iki önemli hattır. Dördüncü su yolu ise İdris Baba Türbesi ve etrafındaki mahallededir.¹⁴²

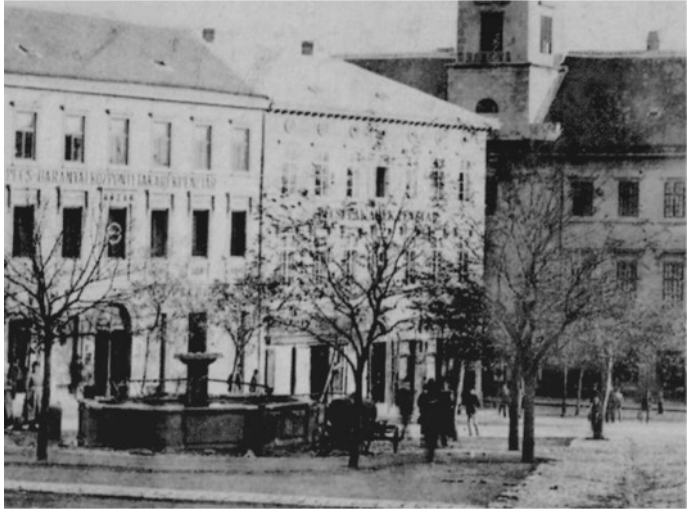
Evliyâ Çelebi, Peçuy'da 47 adet çeşme bulunduğunu aktardıktan sonra evleri anlatırken de *"iki katlı güzel hanelerdir... her evde bağ ve bahçeler, havuz ve şadırvanlar bulunur."* diyerek tüm şehrin su ihtiyacının karşılandığını anlatır.¹⁴³ Yukarıda bahsettiğimiz Nagy ve Fetter'in yayımladığı haritada 4 ana su yolu ile 50'den fazla çeşme işaretlenmiştir. Bu harita, hem Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği 47 adet çeşme rakamını doğrulamakta hem de şehrin hemen hemen tüm sokaklarına su getirildiğini göstermektedir.

Peçuy'daki eski su yolları ve çeşmeleri gösteren harita (Nagy-Fetter 1976'dan)

142. Bkz Nagy-Fetter 1976: 129-185
143. Evliyâ Çelebi 6/248

Kâsım Paşa Çeşmesi

Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği Kâsım Paşa Çeşmesi, câminin güneyinde, hamamın yanında yer alıyordu. Çeşme, Osmanlı döneminden sonra yenilenerek kullanılmaya devam etmiş, 1892'deki meydan düzenlemesi sırasında kaldırılmıştır.¹⁴⁴ Eski fotoğraf ve gravürlerden, eserin sekizgen bir havuz ve ortasındaki fıskiyeyle oluşan bir meydan çeşmesi olduğu anlaşılmaktadır. Peçuy'a gelen Peşte Başşehbenderi Fahreddin Bey, 1913'te bu mahalleye *şadırvan* denildiğini bildirmiştir.¹⁴⁵

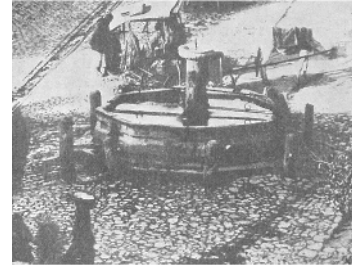
144. Régi Pécs

145. Rumbeyoğlu Fahreddin 1329: 1397

Kadı Çeşmesi

Kadı Çeşmesi, Kâsım Paşa Çeşmesi'yle aynı meydanda (Seçenyi / Széchenyi), meydanın güneyinde yer alıyordu. Joseph de Haüy'ün 1687 târîhli haritasında da işâretli olan çeşmenin eski fotoğrafından, Kâsım Paşa Çeşmesi gibi, fıskiyele sekizgen bir havuz şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

1893 yılına kadar faal olan Kadı Çeşmesi'nin yerine 1912 yılında günümüzdeki Zsolnay Çeşmesi yapılmıştır.¹⁴⁶

*Kadı Çeşmesi (1892, G. Gerö'den)
Kadı Çeşmesi'nin yerine yapılan
Zsolnay Çeşmesi (2024)*

Memi Paşa Çeşmesi

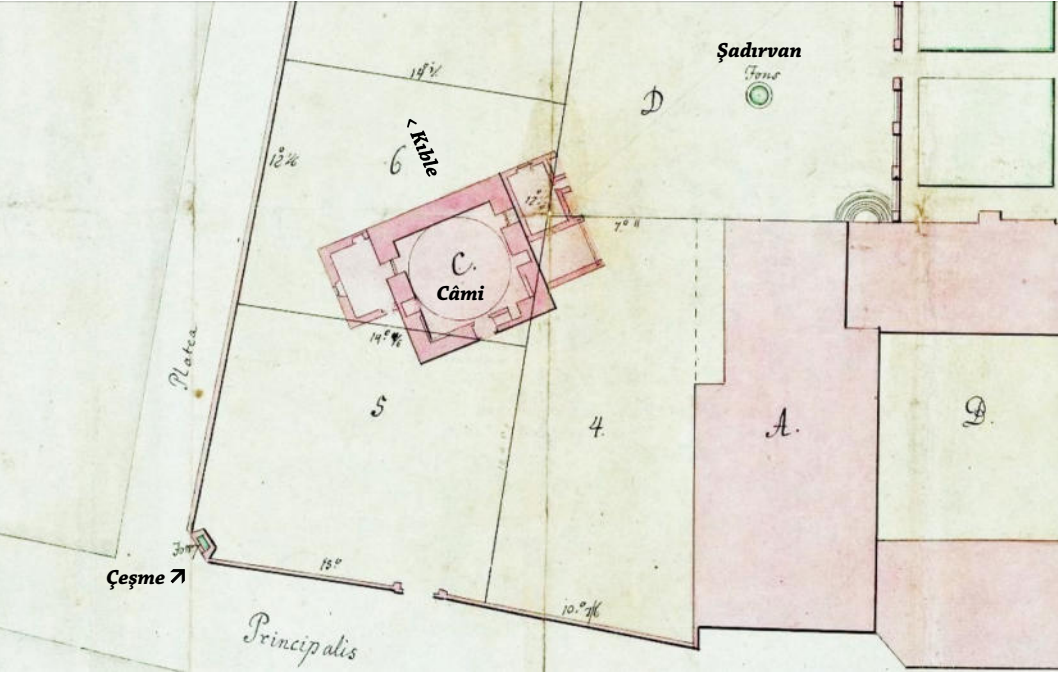
Memi Paşa Çeşmesi, Sigetvar Kapısı'nın iç tarafında câmi ve hamamın yanında yer alıyordu.¹⁴⁷ Günümüzde bu meydanda bulunan çeşmenin, şehirdeki diğer Osmanlı çeşmelerinde olduğu gibi Memi Paşa Çeşmesi'nin yerine yapılmış olması muhtemeldir.

*Fransiskan Meydanı'ndaki çeşme
(2014) sol üstte
Kadı Çeşmesi'nin yerine yapılan
Zsolnay Çeşmesi (2024) sağ üstte*

146. Hancz 2014: 111

147. Evliyâ Çelebi 6/255

Ferhad Bey Câmîi'nin kilise olarak kullanıldığı döneme ait arşiv planında çeşme ve şadırvan (1800'ler, Macaristan Arşivleri, S 12 Div. VIII. - No. 478)

Ferhad Bey Çeşmesi ve Şadırvanı

Ferhad Bey Câmîi'nin kilise olarak kullanıldığı zamanda çizilen arşiv planında; câminin avlu duvarının köşesinde, günümüzde Király ve Kazinczy Sokakları'nın birleşimine denk gelen yerde çeşme olduğu işaretlenmiştir. Ferhad Bey Çeşmesi'nin bulunduğu yerde, hâlen üzerinde 1788-1992 yazan yenilenmiş bir çeşme bulunmaktadır. Arşiv planında; câminin avlusunda batı tarafta şadırvan olduğunu düşündüğümüz daire şeklinde bir çeşme de gösterilmiştir.

Türk Çeşmesi

Türk Çeşmesi olarak bilinen eser, surların dışında, Kálvária ile Zöldfa Sokakları'nın köşesinde yer almaktadır. Bânisini bilmediğimiz bu çeşme, Joseph de Haüy'ün 1687 târîhli haritasında da işaretlidir. Eski fotoğraftan; bir binânın duvarında yer aldığı anlaşılan bu eser, 1980 yılında Belediye tarafından şimdiki yerine meydan çeşmesi olarak yeniden yapılmıştır. Yenilenen çeşmenin köşelerinde her yüzeyde ikişer adet, toplamda sekiz adet kare alanda Türk mimarisinde çok sık kullanılan çarkifelek, gülbezek gibi motifler yer almaktadır.

*Ferhad Bey Çeşmesi'nin
yerindeki çeşme (2024)*

*Türk Çeşmesi'nin
eski fotoğrafı
(Rúzsás-Szabó'dan)*

Türk Çeşmesi'nin yenilenmiş hâli (2024)

Türk Çeşmesi'ndeki motifler (2024)

*Koruma altına alınan
çeşme kalıntısı (2024)*

Çeşme Kalıntısı

Adını ve bânîsini bilmediğimiz çeşme, büyük katedralin güneyindeki parkta, Janus Pannonius ile Káptalan Sokaklarının kesişimindeki alanda yer almaktadır. Meydan düzenlemesi sırasında 2006'da yapılan kazılarda çeşmeye ait duvar ile yalak taşı tespit edilerek koruma altına alınmıştır. Yol seviyesinin altında kalan bu çeşme, zemine yapılan cam döşeme ile sergilenmektedir.

İç Kale Çeşmesi

Evliyâ Çelebi, iç kaleyi anlatırken “...câmi [Sultan Süleyman Câmiî] yanında bir âb-ı hayat kuyusu var ki Temmuz ayında içen sanki sonsuz hayat bulur.” diyerek kuyudan bahsetmiştir.¹⁴⁸ Seyyahın bahsettiği bu kuyu, eskiden câmi olan katedralin kuzey duvarının önündedir. Günümüzde *Berényi-kút* adıyla bilinmektedir.

İdris Baba (Kerkélia) Çeşmesi

Çeşme, İdris Baba Türbesi'ne 250 metre uzaklıkta, Rokuş Tepesi'nde (Rókusdomb) yer almaktadır. Çeşmenin bulunduğu bölgenin eski Türk mezarlığı olduğu bilinmektedir. Keryela (Kerjela) Çeşmesi olarak da bilinen eser, tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. 1913'te Peçuy'a gelen Peşte Başşehbenderi Fahred-

148. Evliyâ Çelebi 6/252

20. yüzyıl başlarında
İdris Baba Çeşmesi

İç Kale Çeşmesi (2024)

din Bey, “Peç şehrinde Osmanlılardan kalma müteaddid çeşme harâbeleri mevcuttur, bunlardan yalnız Kerkélia (Kerjela) Çeşmesi mâmur bir haldedir.” diyerek çeşmenin iyi durumda olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁹ Halk arasında Türk Çeşmesi, Osmanlı Çeşmesi ve İdris Baba Çeşmesi olarak bilinen eser, zamanla kullanılmaz hâle gelip belleklerde unutulmaya yüz tutmuşken 2014’te TİKA tarafından müellifin önerisiyle yeniden ayağa kaldırılmıştır.

149. Rumbeyoğlu Fahr. 1329: 1399

İdris Baba Çeşmesi'nin 1962 ve 2014'teki hâli

İdris Baba Çeşmesi'nin günümüzdeki hâli (2024)

Kızıltaş Çeşmesi (2024)

Kızıltaş Çeşmesi

Kızıltaş Çeşmesi (Vöröskő-kút), Kapošvar Kapısı'nın dışında, Aradi vértanúk ve Hunyadi János Sokaklarının kesişiminde yer almaktadır. Yapım târihini ve bânîsini bilmediğimiz bu eser, Joseph de Haüy'ün 1687 târihli haritasında işâretlidir. 1902'de yeniden yapılan çeşme¹⁵⁰ günümüzde kullanılmamaktadır.

Tekke Çeşmesi

Tekke Tepesi'nden başlayıp Şikloş Kapısı'na kadar inen Peçuy'daki en büyük su kaynağıdır.¹⁵¹ Peçuy'a gelen Peşte Başşehbenderi Fahreddin Bey, 1913'te Tekke Tepesi'ne çıkıp burada mevcut olan suyun dervişler tarafından çıkarıldığının rivâyet edildiğini neşretmiştir.¹⁵²

150. Hancz 2014: 111

151. Bkz Nagy-Fetter 1976: 129-185

152. Rumbeyoğlu 1329: 1398

Maydanoz Çeşmesi (2024)

Maydanoz Çeşmesi

Çeşme, iç kalenin kuzeybatısında sur dışında, Aradi vértanuk ve Bartók Béla Sokakları'nın birleşiminde 50 ve 52 numaralı binâların arasındadır. Kızıltaş Çeşmesi gibi, şehrin kuzeyindeki Maydanoz kaynağından gelen su hattı üzerindeki çeşmelerdendir. Türk dönemine ait bir çeşmenin yerine yapılmıştır.¹⁵³ Yeni yapılan çeşmede hamam kurnalarının stilize edilmiş bir tasarımı kullanılmıştır.

153. turistautak.openstreetmap.hu/mefo/forras-3569406594

Kővágószőlős'te Türk Çeşmesi

Şehir merkezinin 10 km doğusunda yer alan Kővágószőlős köyünde Türk Çeşmesi (Török-kút) adıyla bilinen bir su kaynağı bulunmaktadır. Sigetvar'daki Paşa Çeşmesi gibi suyun çıktığı yerde kemerli bir oyuk bulunmaktadır.

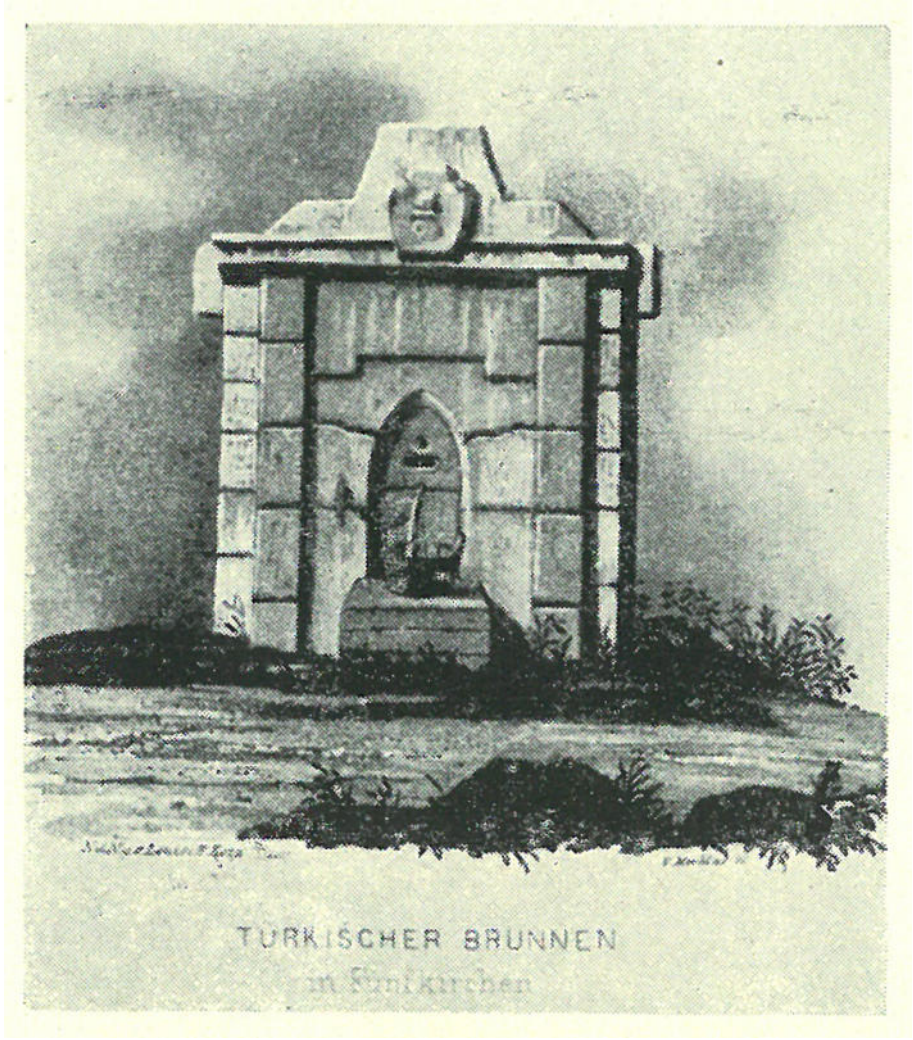
*Kővágószőlős'te Türk Çeşmesi
(mecsekinepmondak.5mp.eu'dan)*

Aranyosgadány'de Türk Çeşmesi

Peçuy'un 14 km güneybatısında yer alan Aranyosgadány'de, Türk Çeşmesi (Török-kút) isimli bir kuyu bulunmaktadır. Yerel hikâyede, Peçuy'dan ayrılan Türklerin altınlarını buraya sakladıkları anlatılmaktadır.

*Aranyosgadány'de
Türk Çeşmesi
(Új Tükör, 1983-20'den)*

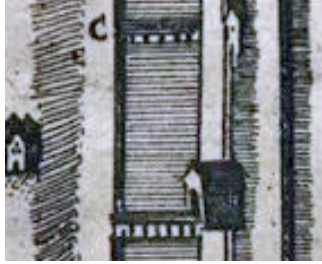

Kotz Louise'nin Türk Çeşmesi gravürü (1859, Rúzsás-Szabó'dan)

KÖPRÜLER

Macaristan'daki diğer kalelerde olduğu gibi Peçuy'da da şehre giriş çıkışlar kale kapıları önündeki ahşap köprülerle sağlanıyordu. Makaralı sistemle inşa edilen bu köprüler gerektiğinde halatlarla kaldırılır ve bu sâyede kalenin dışarıyla tüm bağlantısı kesilirdi. Şehrin eski gravür ve planlarında da bu köprüler gösterilmiştir. Giovanni Giacomo de Rossi'nin 1688 târihli gravüründe; iç kale ile şehri bağlayan bir, kale kapıları önünde beş ve tekke deresi üzerinde bir olmak üzere toplam yedi köprü görülmektedir.

*Peçuy Kalesi etrâfındaki köprüler
(1686, J. Peeters'ten)*

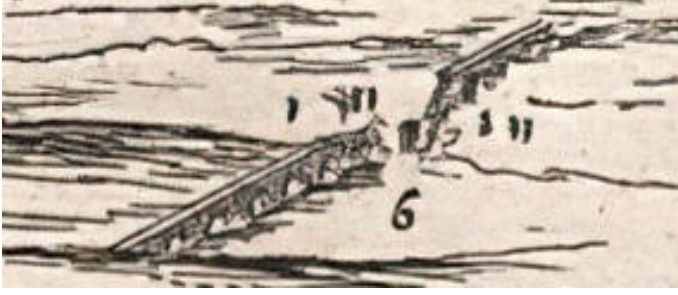

1579 târihli bir mühimme kaydında, Peçuy'da bataklık ve çamurlu bir yerdeki köprünün tâmiri için Sigetvar ve Peçuy Beylerine gönderilen bir hüküm bulunmaktadır. 800 zirâ (yaklaşık 600 metre) uzunluğundaki bu köprünün tâmiri için beş köy vergiden muaf tutulmuştur.¹⁵⁴

1579 târihli defterde Nasuh Bey Köprüsü kayıtlıdır. Kalenin güneyinde Şikloş Kapısı civarındaki bölge Nasuh Bey Mahallesi olarak bilindiğinden kapı önündeki köprünün Nasuh Bey Köprüsü olması muhtemeldir.¹⁵⁵

154. BOA MD. 42/2030, H. 06.08.987, M. 28.09.1579.

155. Pécs Atlas 2021: 41, 115

*Peçuy'daki Su Kemerî
(1688 G. G. de Rossi'den)*

Su Kemerî

Giovanni Giacomo de Rossi'nin 1688 târihli gravüründe, kale-nin batı tarafında bir kısmı yıkılmış su kemerî (6 numara ile işâretli) görülmektedir. Çizime göre 10'dan fazla kemer gözü-ken bu yapının, 1579 târihli belgede bahsedilen uzun köprü olup olmadığını bilemiyoruz.

DİĞER YAPILAR

Saat Kuleleri

Peçuy'daki müstakil saat kulesi, kalenin doğusundaki Budin Kapısı'nın üzerinde bulunuyordu. Evliyâ Çelebi, bu saatteki çan sesinin rahatsız edecek kadar yüksek ses çıkardığını bildir-miştir. Peçuy'daki câmiler bu saat çanının sesini duyup ona göre ezan okurlardı.¹⁵⁵ Budin Kapısı ve Saat Kulesi 1786'da yıktırılmıştır.¹⁵⁶ Bu kuleden başka, iç kalede câmiye çevrilen eski katedralin dört kulesinde de saat bulunuyordu.¹⁵⁷

1570 târihli kale defterinde yıllık 2000 akçe tahsis edilmiş saat ustası Behram bin Abdullah'ın ismi kayıtlıdır. 1592'de ise aynı maaşla Mehmed bin Abdullah'ın adı geçmektedir. Peçuy'daki saat ustaları hem bu kuledeki saatin hem de kiliseden çevrilen Sultan Süleyman Câmii'ndeki kulelerde yer alan dört saatin bakımını yapıyordu.¹⁵⁸

Hanlar

Evliyâ Çelebi, şehirde tüccarlara hizmet eden üç adet han bulunduğunu bildirip ayrıntı vermemiştir.¹⁵⁹

Bedesten ve Çarşı

Peçuy'un çarşısı, Budin Kapısı ile Gâzi Kâsım Paşa Câmii arasında kalan bölgede yer alıyordu. 17. yüzyılda 400 esnafın yer aldığı çarşıda Hint ve Yemen malları ile nadir kumaşlar da bulunuyordu. Çarşı, Macaristan'ın sınır bölgelerinin önemli bir ticaret yeri idi.¹⁶⁰

Kışla

Evliyâ Çelebi, iç kaledaki askerlerin 40 odalı eski medrese binâsını koğuş olarak kullandıklarını bildirmiştir.¹⁶¹

Kadı Konağı

Demir Kapı yakınlarında, Hünyadi Yanoş (Hunyadi János) ve Káptalan Sokakları'nın kesişiminde iki numarada yer alan binâ, Osmanlı döneminde kadı konağı olarak kullanılmıştır.¹⁶² İki katlı ve iç avlulu bu yapı, şehirde günümüze ulaşan en eski binâlardadır. Hâlen müze olarak kullanılan konağın ön cephe-sinde Osmanlı dönemine ait iki pencere yer almaktadır.

- 155. Evliyâ Çelebi 6/250
- 156. Pécs Atlas 2021: 96
- 157. Evliyâ Çelebi 6/252
- 158. Hegyi 2007: 1262, 1265
- 159. Evliyâ Çelebi 6/255
- 160. Evliyâ Çelebi 6/255
- 161. Evliyâ Çelebi 6/252
- 162. Németh 2018: 23

Osmanlı döneminde kışla olarak kullanılan eski medrese (2024)

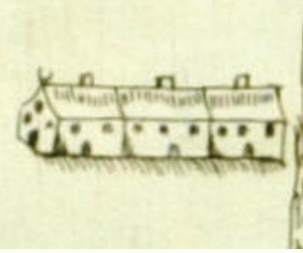
Kadı Konağı olarak kullanılan binâ (2024)

Kadı Konağı olarak kullanılan binânın eski penceresi (2024)

Peçuy Baruthânesi'nin
değirmenleri
(1664, Schnitzer'den)

Tekke Deresi'nin kenarındaki
debbağhane ve dükkanlar
(1664, Schmidtmayr'den)

Debbağhâne

Evliyâ Çelebi, Peçuy çarşısını anlatırken debbağhâne çarşısından da bahsetmiştir. Budin Kapısı'nın dışında, su kenarında diye yerini tarif ettikten sonra debbağhâne çarşısının güzelliğini Afyonkarahisar'dakine benzetir.¹⁶³ Seyyâhın bildirdiği bu debbağhâne ve dükkanlar, Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde kayıtlıdır. Mustafa Paşa, debbağhâneyi, dükkanları ve evleriyle birlikte hayır eserlerine gelir getirmesi için vakfetmiştir.¹⁶⁴ Peçuy gravürlerinde, Evliyâ Çelebi'nin târif ettiği yerde dere kenarında dükkanlar ve değirmenler görülmektedir.

Baruthâne

Peçuy Baruthânesi, Bektaşî Tekkesi'nin yakınındaki tepenin üst tarafında bağlık alanda bulunuyordu. Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*'de Peçuy'u anlattığı bölümde baruthânenen bahsetmemiş; Girit, Kefe ve Yenişehir'i anlattığı kısımlarda gezinti yerlerini tasvir ederken Peçuy Baruthânesi'nin bulunduğu bağları örnek göstermiştir.¹⁶⁵ İnşâ târihi bilinmeyen baruthâne, Peçuy'un kuşatma gravürlerinde görülmektedir. Burada bulunan barut değirmeni 1714'e kadar faaliyet göstermiştir.¹⁶⁶

163. Evliyâ Çelebi 6/255

164. TSMA.d.7000, v. 12a, Yılmaz-Günel 2016: 229

165. Evliyâ Çelebi 8/194, 8/527, 10/682

166. Pécs Atlas 2021: 36-37

*Tekke Deresi'nin
kenarındaki değirmenler (1664,
Schmidtmayr'den)*

Değirmenler

Budin kapısının dışında Tekke Deresi'nin etrafındaki bölgede debbağhâne ve dükkânlarla birlikte değirmenler de bulunuyordu. Schmidtmayr, Schnitzer ve G. G. de Rossi'nin gravürlerinde dere kenarında 6 değirmen görülmektedir. 1564-1565 târihli defterde değirmen sahiplerinden Muslihuddin'in kaydı bulunmaktadır.¹⁶⁷ Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde de Peçuy'a bağlı Vengin köyü yakınlarında Karas Nehri üzerinde üç çarktan oluşan değirmenini hayır eserlerine gelir getirmesi için vakfettiği kayıtlıdır.¹⁶⁸

167. Velics-Kammerer 1890:
2/308

168. TSMA.d.7000, v. 14b, Yılmaz
-Günel 2016: 229

PEÇUY'DAKİ OSMANLI VAKIFLARI			
Evkâfın Adı	Belgenin Târihi		Belgenin Künyesi
Câmi-i Hassa Evkâfı	24 Receb 1085	24.10.1674	BOA İE.EV. 17/2038
Droman Ali Evkâfı	19 R.evvel 1000	04.01.1592	VGMA 1197/96
Ferhad Bey / Hasan Ağa Evkâfı	12 C.evvel 1000	25.02.1592	VGMA 1197/136
	11 C.ahir 1000	25.03.1592	VGMA 1197/162
	12 C.evvel 1000	25.02.1592	VGMA 1197/136
Kâsım Paşa Evkâfı	8 Şaban 989	07.09.1581	BOA MD 45/2007
	6 Şaban 995	12.07.1587	VGMA 1223/187
	28 R.ahir 999	23.02.1591	VGMA 1197/42
Makbul Mustafa Paşa Evkâfı	29 Zilhicce 986	26.02.1579	TSMA.d.7000
Mustafa Voyvoda Bey Evkâfı	13 Şevval 995	15.09.1587	VGMA 1223/251
	23 Şevval 995	26.09.1587	VGMA 1223/258
Nasuh Bey Evkâfı	29.12.987	16.02.1580	BOA TT 585, 12b
Neriman Hâtun Evkâfı	3 Şaban 1000	15 Mayıs 1592	VGMA 1197/211
Şaban Kethüdâ Evkâfı	15 R.ahir 999	10.02.1591	VGMA 1197/33
	21 R.ahir 999	16.02.1591	VGMA 1197/38
Tiryâki Hasan Paşa Evkâfı	1020	1611	Gazavât-ı Tiryâki Hasan Paşa
Yakovalı Hasan Paşa Evkâfı	Zilkade 1073	Haziran 1663	Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi
Peçuy'a tabi Bikes? Câmiî Evkâfı	8 Muharrem 1000	26.10.1591	VGMA 1197/48

Câmi-i Hassa Evkâfı

Peçuy'da vaki Câmi-i Hassa'nın [Sultan Süleyman Câmii] hatibi Mehmed'in vazife zabtı için emir verilmesi talebiyle yazdığı istida. (BOA İE.EV. 17/2038)

Droman Ali Evkâfı

Peçuy'da merhûm Droman Ali rûhiçün yevmi iki akça ile bir cüz-i şerif tilâvet eden el-hac Hüseyin fariğ olup yerine Ali bin Ahmed mahaldir deyü kadısı arz etdikde buyruldu. (VGMA 1197/96)

Ferhad Bey / Hasan Ağa Evkâfı

Peçuy'da Ferhad Bey Câmii'nde Hasan Ağa rûhiçün yevmi iki akçe ile cüz-i şerif tilâvet etmeğe Mehmed mahaldir deyü kadısı arz etdikde buyuruldu. (VGMA 1197/136)

Peçuy'da Ferhâd Bey Câmii'nde merhûm Hasan Ağa rûhiçün yevmi iki akçe ile bir cüz-i şerif tilâvet eden Yusuf bin Ömer bin berât olup berât-ı şerif ricasına kadısı arz etdikde buyuruldu. (VGMA 1197/162)

Peçuy'da Hasan Ağa rûhiçün yevmi iki akçe ile bir cüz-i şerif tilâvet eden Hasan bin berât olup berât-ı şerif ricasına kadısı arz etdikde buyuruldu. (VGMA 1197/136)

Kâsım Paşa Evkâfı

Peçuy'da merhûm Kâsım Paşa Câmii'nde yevmi bir akça ile devirhan olan Sefer fariğ olup yerine Sâlih bin Mustafa mahaldir deyü kadısı arz etdikde buyuruldu. (VGMA 1197/42)

Kasım Paşa Evkâf nâzırı olan Receb mektub gönderib Kasım Paşa'nın Peçuy'da ve Ösek'te ve Tımişvar'da ve Lipova'da evkâfı olup Peçuy ve Lipova'da vâki olan mahalle mescidleri kâfirî binâ olup gayet köhne olduğundan maada mukassi olmağla cemaat-i müslimin darlığından ızdırap çeküb zikr olunan mescidin yeniden binâ olmaları lâzımdır deyü vakf-ı mezbûrun zevâyidinden binâ olunmak ricasına arz etmeğin vakf-ı mezbûrun zevâyidi ile zikr olunan mescidler yeniden binâ olunmak şer-i şerife ve şart-ı vakfa muvafık ise maliye tarafından hükm-i şerif verilmek buyruldu. (BOA MD 45/2007)

Merhûm Kasım Paşa'nın Peçuy ve Ösek ve Tımişvar ve Lipova'da vâki evkâfın nezâreti ve tevliyeti utekaya ve evlâd-ı utekaya meş-

rût olub yevmî on beş akça ile mütevellî olan Hüseyin kendi hâlinde olub hizmetde kusuru yok iken hilâf-ı şart-ı vâkıf el-hac İlyas nâm kimesne yedinden alub yine mezbûra sadaka buyurulmak ricâsına kadî daileri arz eyledikde buyuruldu. (VGMA 1223/187)

Mustafa Paşa Evkâfı

...ve Kal'a-i Peçuy dâhilinde binâ olunan debbâğhânemi büyü-t müte'addidesiyle ve dükkânlarıyla...ve kazâ-i Peçuy muzâfâtından Vengin nâm karye kurbunda Karaş nâm nehir üzerinde dâir olan üç aded çarha müştemil bir bâb âsiyâbımı...(TSMA.d.7000, v. 12a, 14b)

Mustafa Voyvoda Bey Evkâfı

Peçuy'da merhûm Mustafa Voyvoda Bey Evkâfı'na yevmi iki akçe ile mütevellî olan Hasan oğlu İbrâhim celâ-yı vatan eylemiş deyü kadısı hilâfet arz edüb âhere verilmeğın mezbûra her vechle tevli-yet uhdesinden gelüb kimesne olmağın yine mukarrer olmak bâbın-da mirlivâ-i Peçuy arz eyledikde buyuruldu. (VGMA 1223/251)

Peçuy'da merhûm Mustafa Voyvoda Evkâfı'ndan iki akçe ile bir cüz tilâvet eden Hasan celâ-yı vatan eyleyüb yerimi âhere verdi demiş hilâf-ı vâkı olub yine mezbûra mukarrer olmak ricasına mirlivâsı arziyla buyuruldu. (VGMA 1223/258)

Nasuh Bey Evkâfı

B. Sudâr 585 numaralı tapu defterindeki kaydını bildirmekte-dir (BOA TT 585, 12b, Sudâr 2014).

Neriman Hâtun Evkâfı

Pecuy'da Neriman Hatun ruhiçun yevmi iki akce ile Şaban Ket-hüdâ Mektebi'nde bir cüz-i şerif tilavet eden Ali Halife bi-berat olub berat-ı şerif sadaka buyrulmak ricasına kadısı arz etdikde sadaka buyruldu. (VGMA 1197/211)

Şâban Kethüdâ Evkâfı

Peçuy'da merhûm Şâban Kethüdâ Muallimhânesi'nde yevmi beş akçe ile muallim olan Ali Halife fariğ olub yerine Osman bin Sefer mahaldır deyü kadısı arz eyledikde buyuruldu. (VGMA 1197/33)

Peçuy'da merhûm Şâban Kethüdâ'nın binâ eylediği mektebhânenin yevmi beş akça ile tâlimini ve iki akça ile kitâbetini ve iki akça ile tevliyetini utekâsından Monla Ali'ye şart idüb bir buçuk akçeden

mutasarrıf iken üç akça ile tevliyetini kızı Sitti Hatun olub ve beş akçe ile talimini ve kitâbetini âher kimesne berât etdürüb bermûceb-i şart-ı vâkıf gerü mezbûr Ali'ye olmak mahal olub istidâ-yı inâyet etdikde sonra buyuruldu. (VGMA 1197/38)

Tiryâki Hasan Paşa Evkâfı

“... Budin’e varub iki sene mikdarı hükûmet eyledi ve Peçuy’da kendi için türbe ve bir medrese binâ ettirdi, tamam olunca her gün sual ederdi, bir gün müjdeli haberi geldi, tamam oldu deyu eyitti. Ana muntazirin heman varmak üzreyiz deyub Budin’den kalkub Peçuy’a gitti ve kırk yük akça vakıf edip ulufelerini tayin eyledi...” (Gazavât-ı Tiryâki Hasan Paşa, Török O.216, v.98a-b; Yılmaz 2023a: 439)

Yakovalı Hasan Paşa Evkâfı

“Bu dergâhın yigirmi bir gurus evkâfı olmak ile imâretinde ni'met-i nelîsesi âyende vü revendeye mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl ni'meti mebzul olduğundan fukarâsı çokdur.” (Evliyâ Çelebi 6/117)

Peçuy’a tabi Bikes? Câmii Evkâfı

Peçuy kazâsına tâbi Bikes? [] nam kasaba câmiinin minâresi harab olmağın tâmiri için dört bin sekiz yüz akça tahmin olunub edâ olunca rakabe olunmak için emr-i şerif ricasına kadısı arz etdikde buyuruldu. (VGMA 1197/48)

Ek-III

PEÇUY'DA TELİF VEYA İSTİNSÂH EDİLEN TASAVVUF ESERLERİ

No	Müellif	Müstensih	Eserin Adı	Târihi	Yeri / Bilgi
1	Ârifi Ahmed Dede	---	Risale-i mecmuat el-hakayık ve makale-i mefhumet ed-dekaik	1151 / 1641-42	İBB Atatürk Kitaplığı
2	Ârifi Ahmed Dede	---	Terceme-i el-Ukûd'l-Lü'lü'yye fî Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye	<i>Bilinmiyor</i>	Millî Kütüphâne
3	Ebü Nasr	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâle fî'l-Makâmât	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
4	Ebü'l-Kâsım	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâle fî Âdâbi't-Tarîkat	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
5	Ebü'l-Kâsım	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâle fî Alemin-n-Nefs	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
6	İbnü'l-Arabî	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Hilyetu'l-Ebdâl ve mâ Yazharu anhâ mine'l-Ma'ârif ve'l-Ahvâl	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
7	İbnü'l-Arabî	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâle fî Ma'rifeti'n-Nefs ve'r-Rûh	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
8	İbnü'l-Arabî	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâle fî Ma'rifeti'r-Rûh	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
9	İbnü'l-Arabî	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Şerhü'l-Fazi'l-Mütedavile Beyne's-Sufiye	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
10	İbnü'l-Arabî	<i>Bilinmiyor</i>	Uklet el-müstevfiz	1056 / 1646-47	İBB Atatürk Kitaplığı
11	İbnü'ş-Şihne	İbrahim b. Üveys	Tafsîlül 'Ikdi'l-Ferâid bi Tekmilî Kaydi'ş-Şerâid	1024 / 1615-16	Hacı Selim Ağa Kütüphânesi
12	Kemâl Paşazâde	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâletü'l-İstihlâf	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
13	Mollâ Arab Muhyî	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâletü't-Tahkîki Cevazi'l-İsticar ale't-Tedris	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
14	Mollâ Gürânî	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâletü't-Tarazzafuha Reddi ale'l-Mevla Husrev el-Vela	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
15	Şemseddin Sivâsî	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâle fî menâzilü'l-arifin	1036 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
16	<i>Bilinmiyor</i>	Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih	Risâletü'n-Necât fî Şuruti't-Tarîkat	1037 / 1627	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphânesi
17	Peçevî Mustafa Efendi	---	Şerh-i İlähi-i Atvâr-ı Seb'a	<i>Bilinmiyor</i>	Hüseyin Vassâf bildirmektedir

Ek-IV : Peçuy Medhiyeleri

Tiryâki Hasan Paşa'nın Divan Kâtibi Câfer İyânî Bey'in *Cihâdnâme-i Hasan Paşa* eserinde Peçuy şehrini anlattığı bölüm¹:

Ba'de ez-hamd-ı Hüdâ ve teslîh-i resûl-i Kibriyâ fuzalâ-yı fazilet-medâr ve fusahâi şîrîn-güftâr böyle rivâyet ü iş'âr ederler ki: Ol 'ilm ü hikmet seyrângâhı Eflâtun-ilâhî Engürüs ve Latine kârib metânet-i 'arib üzre olan Peçuy nâm dil-cûy bünyâd u icâd eyleyüp ol şehr-i bi-hamtânun her gûşesi bir hazîre ve mesîreleri bâğ-ı cinân gibi ra'nâ vü dil-güşâ ve ni'met ü 'illeti bi-hadd ü lâ yuhsâ olduğundan mâ'adâ ol belde-i kadîmenün her gûşesi sarây-ı âlî ve kasr-ı cennet havâlisi takrîr ü tahrîrden bîrûn u efrûz eyledi. Nazm:

Nice târif-i tavsîf ola bu şehr
Ki mislin görmemişdür dehr

Binâlar rabtludur içi kat kat
Bunun tafsiline olmaya tâkât

Derûnu gencile ma'mûr olmuş
Anunçün mârdan bir sûr olmuş

Felek dersem muhallîd diridür
İçindeki mülekâ ya peridür

Yeter oldu bunun evsâfı ma'dûd
Diyelüm anı ki oldur asl-ı maksûd

1. Cihâdnâme-i Hasan Paşa v.1a,
Öztekin 2017: 12-13

16. asrın sonlarında Peçuy'da kadılık yapan Vecdî mahlaslı şâir
Filibeli Abdurrahman Efendi'nin divanında Peçuy medhiyesi¹:

Bi-hamdi'llâh kim geldün Peçuy'a
Sanasın teşne-diller irdi suya

Zihî dârü'l-garrâ ser-hadd-i İslâm
Makarr olmuş guzât-ı ceng-cûya

Civârındadır Eflâtûn-ı hikmet
Degül mahfî kiçi ile uluya

Zamân-ı sayfda 'âlem dimâğı
Garik olur bahâr-ı misk-i bûya

İçi memlûdurur begler agalar
Taşı me'vâ ricâl-ı hûb-hûya

Varurlar koç yigitler rûz-ı meydân
Koyun tuza varur gibi 'adûya

Çıkarlar çarkaya çün nerre-i şîr
Bular rûbeh gibi urmaz pusuya

İderler her gice 'ayş-ı Îlâhî
Giderler her zamân bir dürlü toya

Kışın kâşânelerde 'ayş iderler
Yazın varurlar ol sûya bu sûya

1. Kavruk-Selçuk 2009: 46-47

Mey-i mihr ü mahabbet nûş iderler
Bu bezmüñ hâceti yokdur toluya

Hevâ vü söz ü sazı dinlemezler
Meger kûyında ra'nâlık okıya

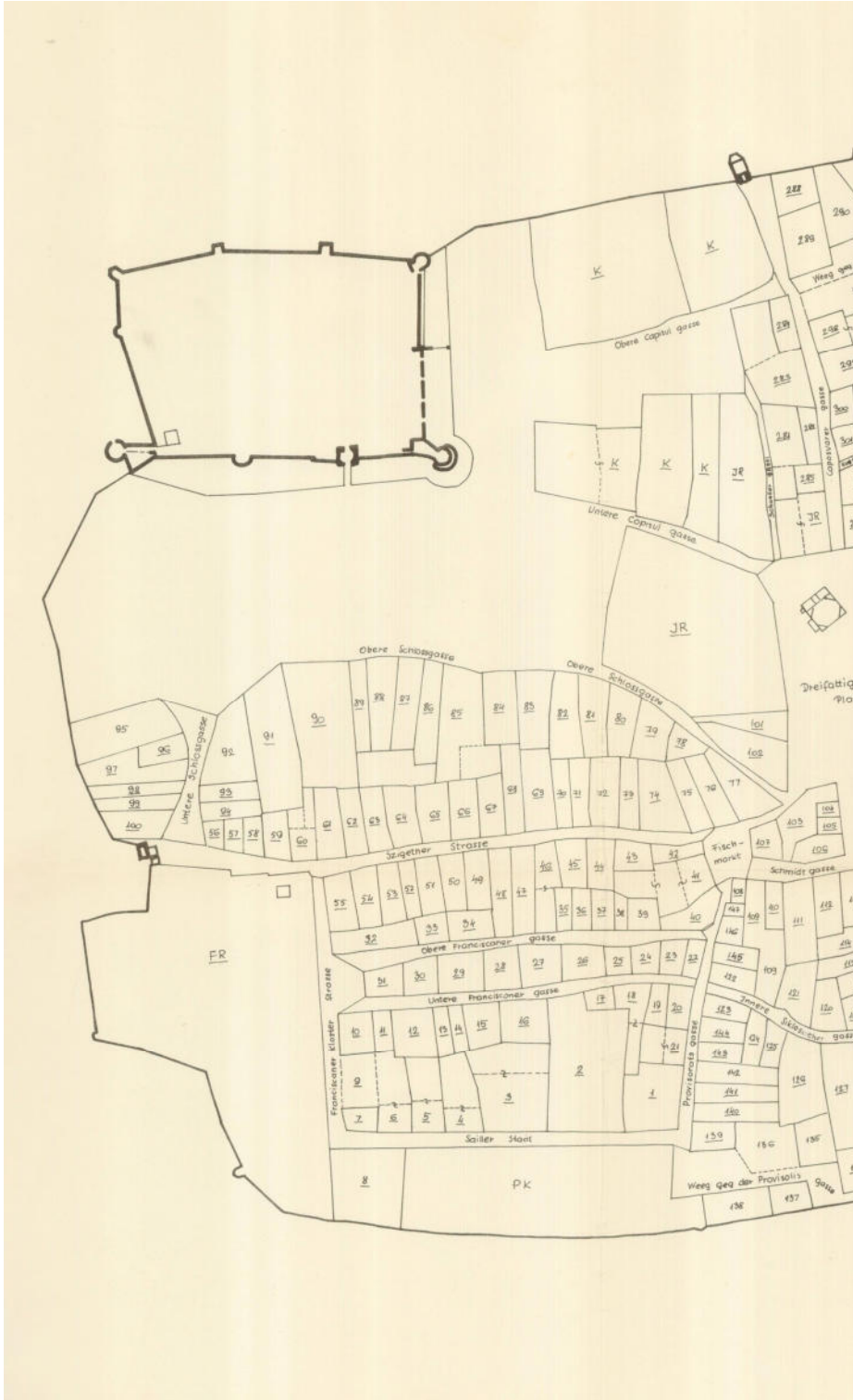
Bular biri biriyle yek-cihetdür
Anuñçün virmediler yüz dü-rûya

Biri birine bağışlasın Allâh
Virilsün Vecdiyâ 'izzet kamuya

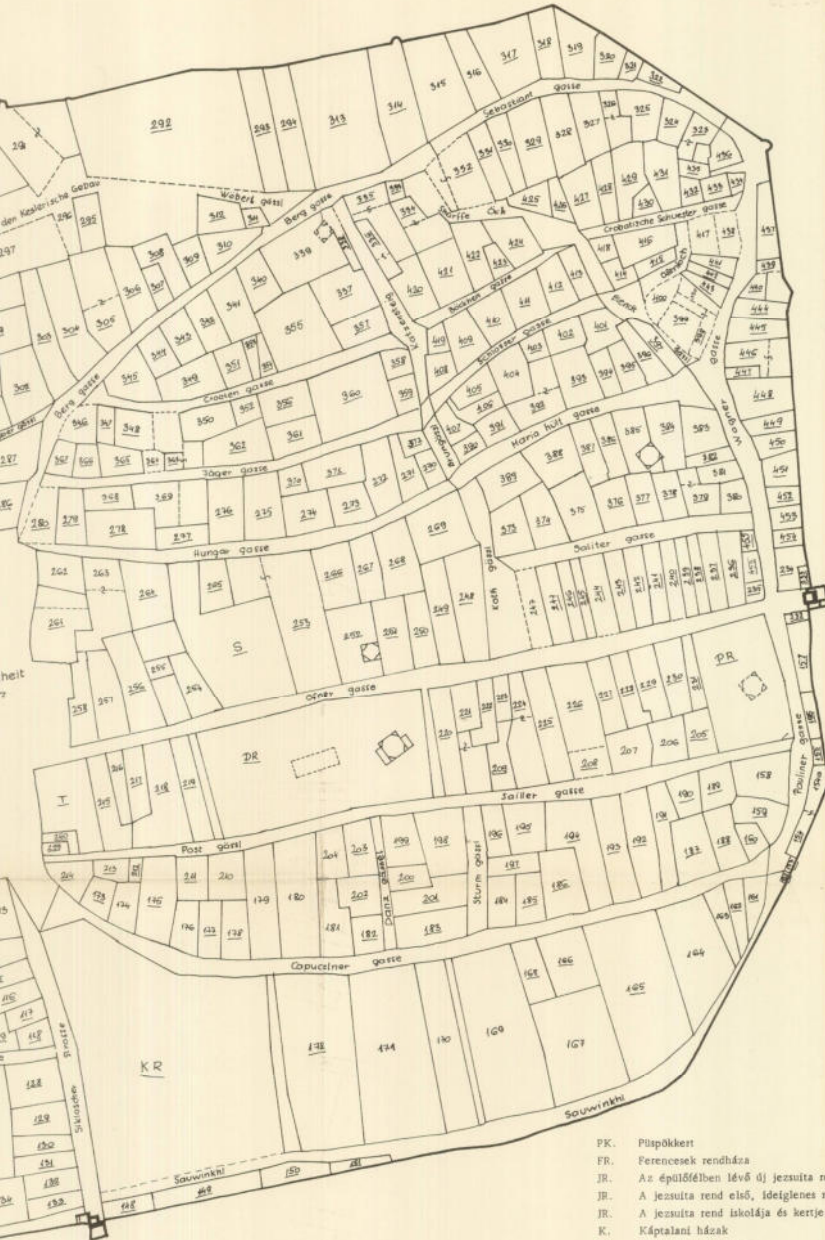
Ek-V : Peçuy'un Eski Harita ve Gravürleri

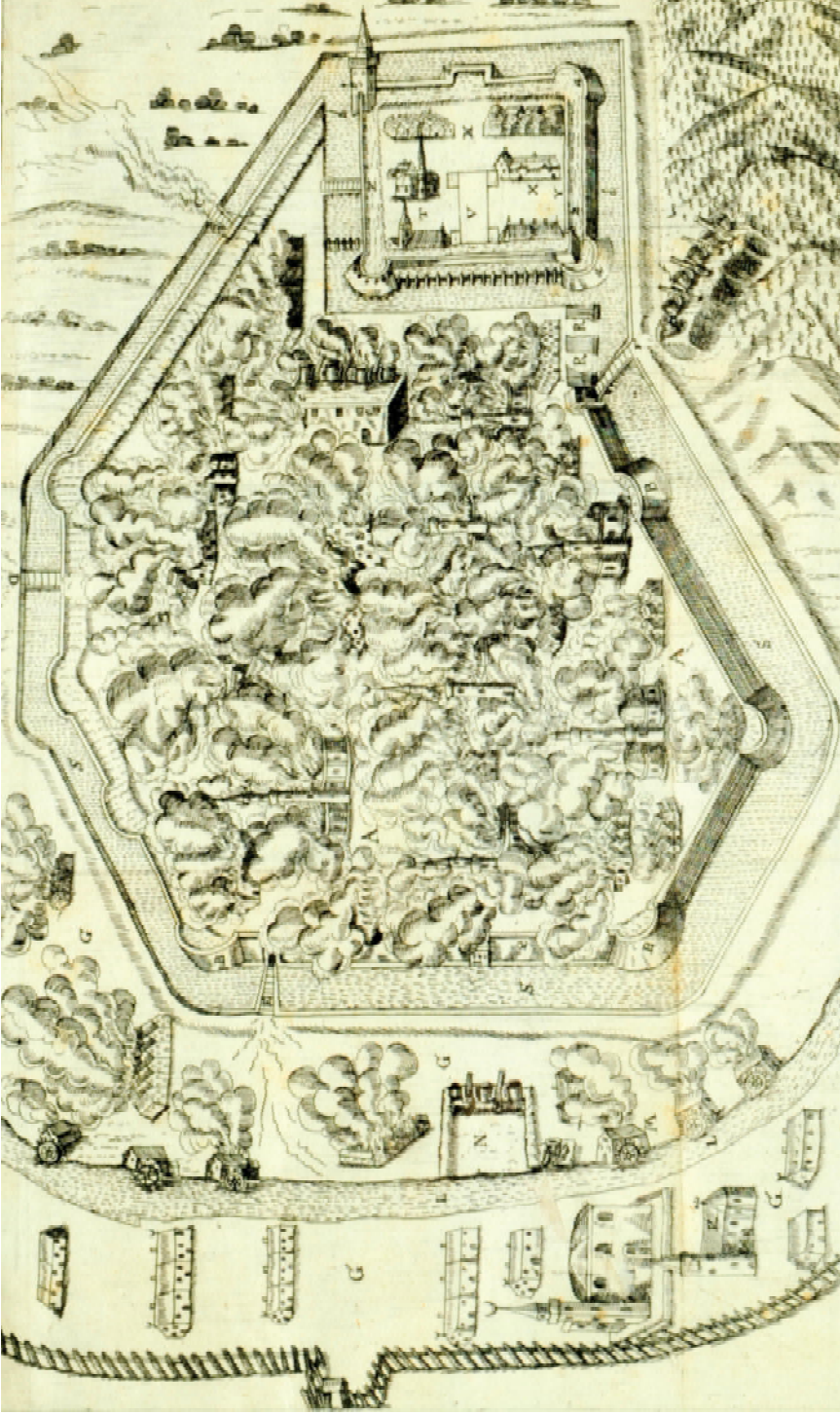
Peçuy Planı
(1687, Joseph de
Haiti, Generallande-
sarchiv Karlsruhe Hfk
Planbände Nr.8, 21a)

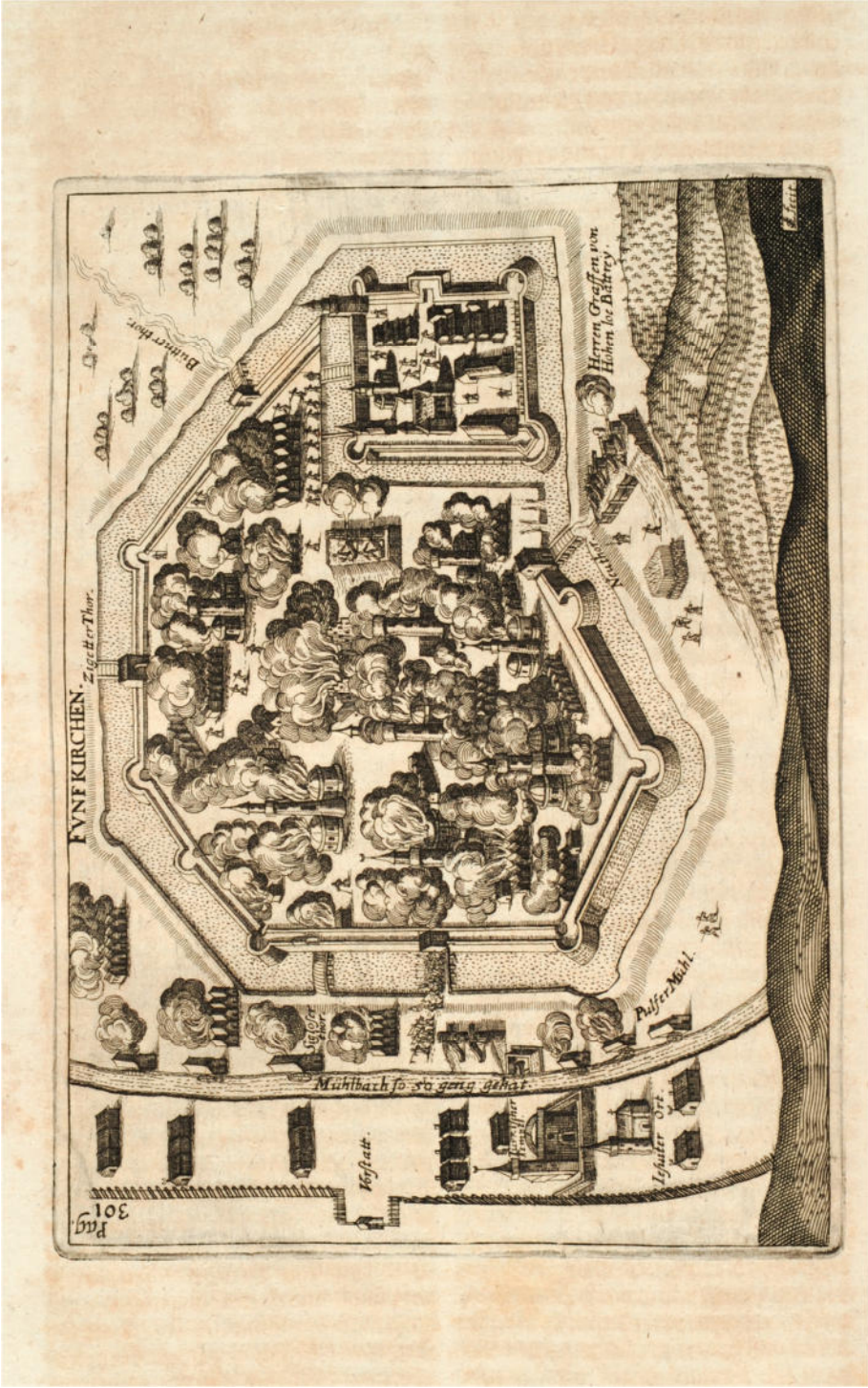
1722 yılında
Peçuy Kalesi'ni, sokakları
ve binâları gösteren plan
(József Madas, 1971)

- PK. Püspökhkert
 FR. Ferencesek rendháza
 JR. Az épülőfélben lévő dj jezuita rendház telke
 JR. A jezuita rend első, ideiglenes rendháza
 JR. A jezuita rend iskolája és kertje
 K. Káptalani házak
 KR. A kapucinus rendház
 T. Tanácsháza
 S. Császári söház
 DR. Dominikánus rendház
 PR. A pálos rend telke
 telekhatár
 ----- bizonytalan telekhatár
 164 üres telek hrsz.
 165 beépített telek hrsz.

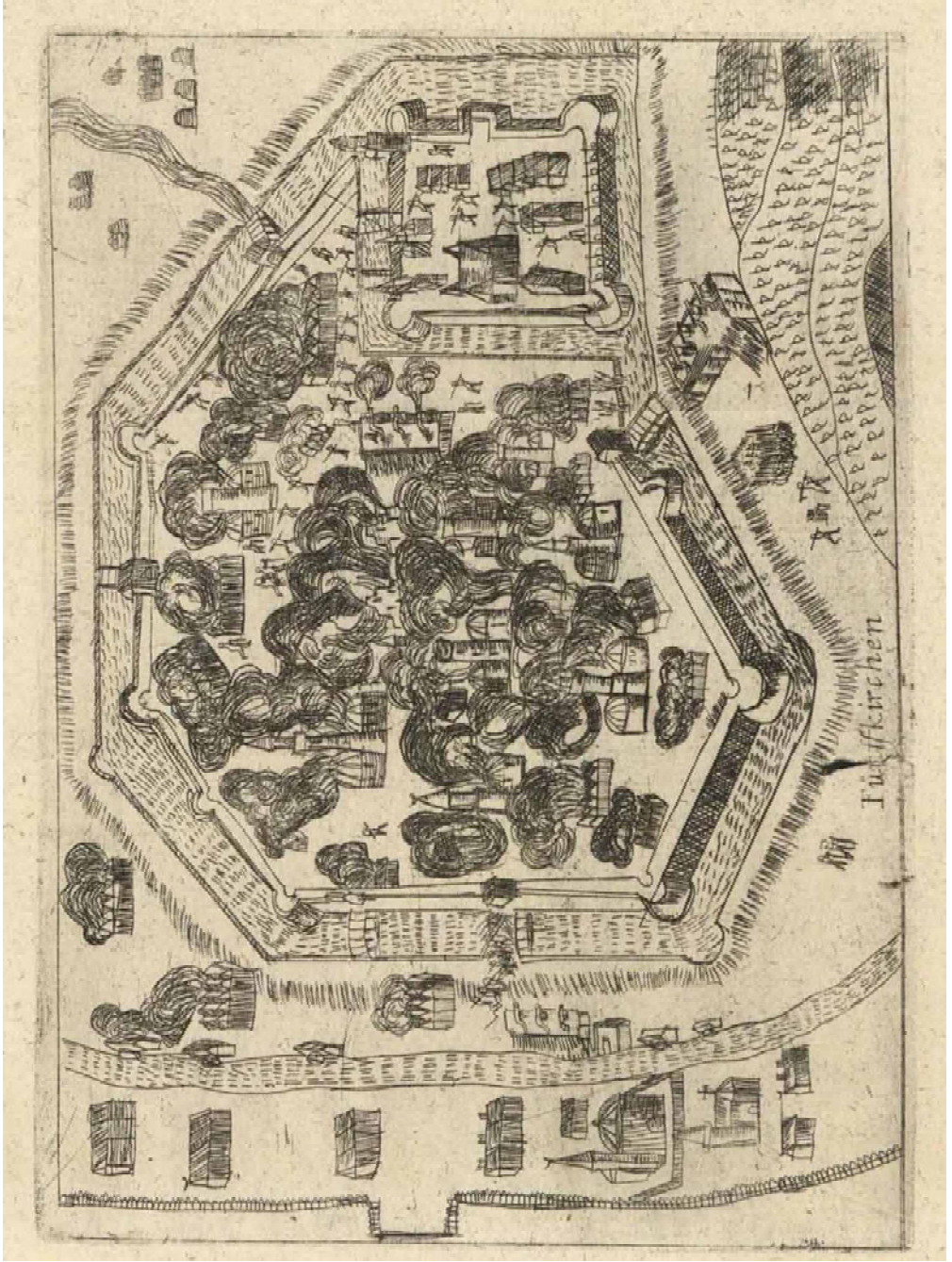
Peçuy Gravürü (1664, Anton Salomon Schmidtmayr, Pécs Atlas'tan)

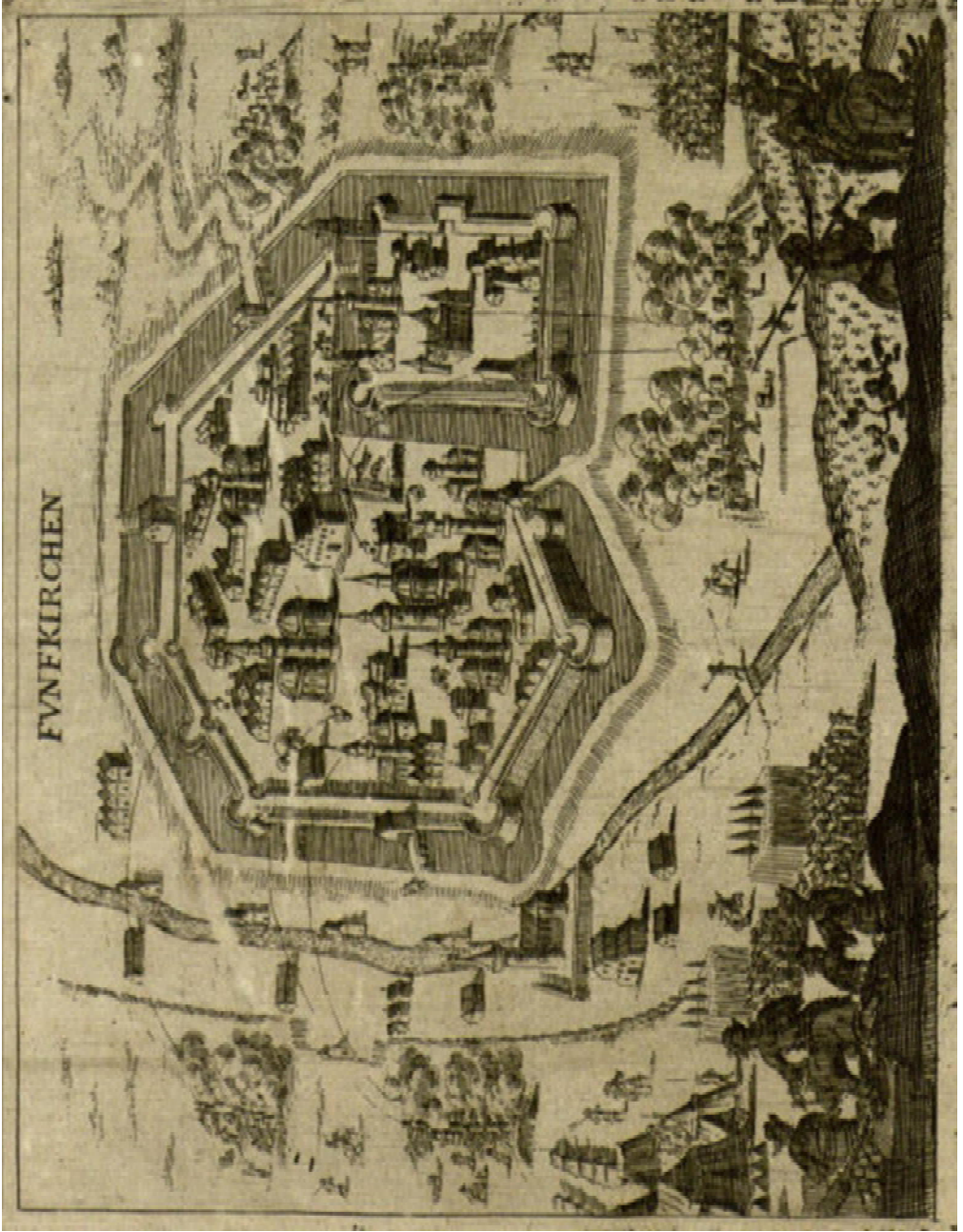
Peçuy Gravürü (1664, Lucas Schnitzer, Pécs Atlas'tan)

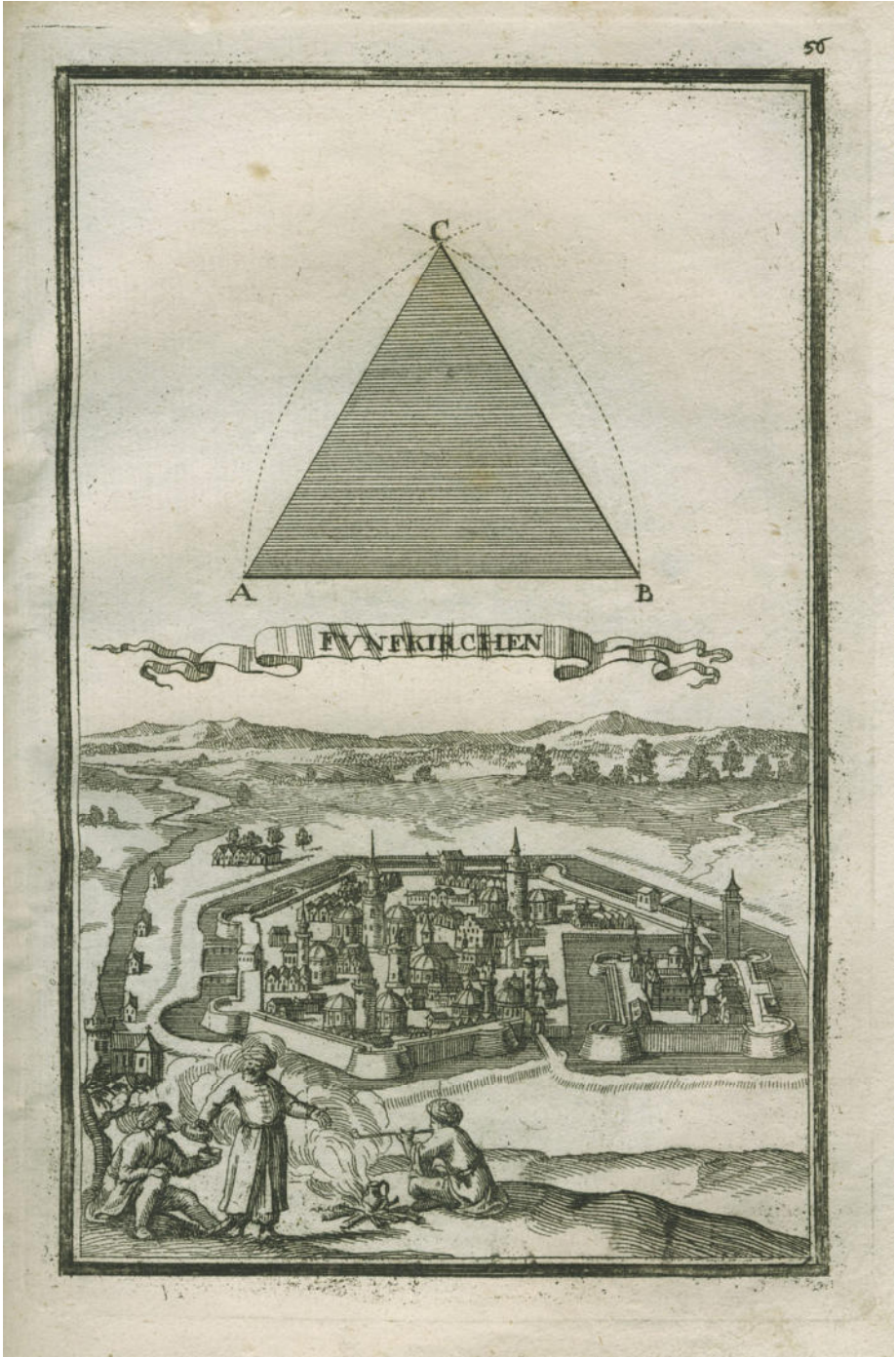
Peçuy Gravürü (1664, Merian Matthaeus, Országos Széchényi Könyvtár)

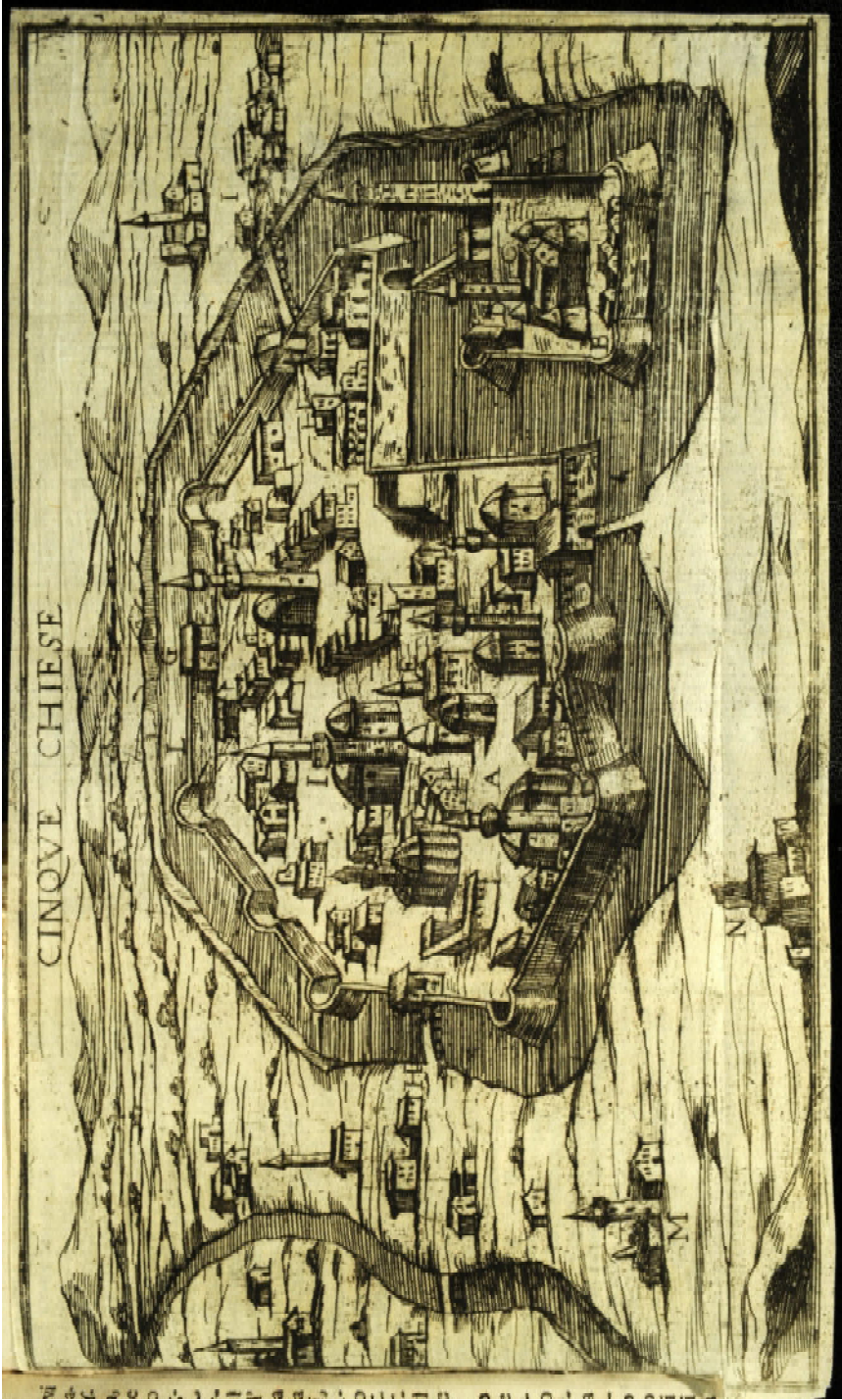
Peçuy Gravürü (1665, çizeri bilinmiyor, zvab.com'dan)

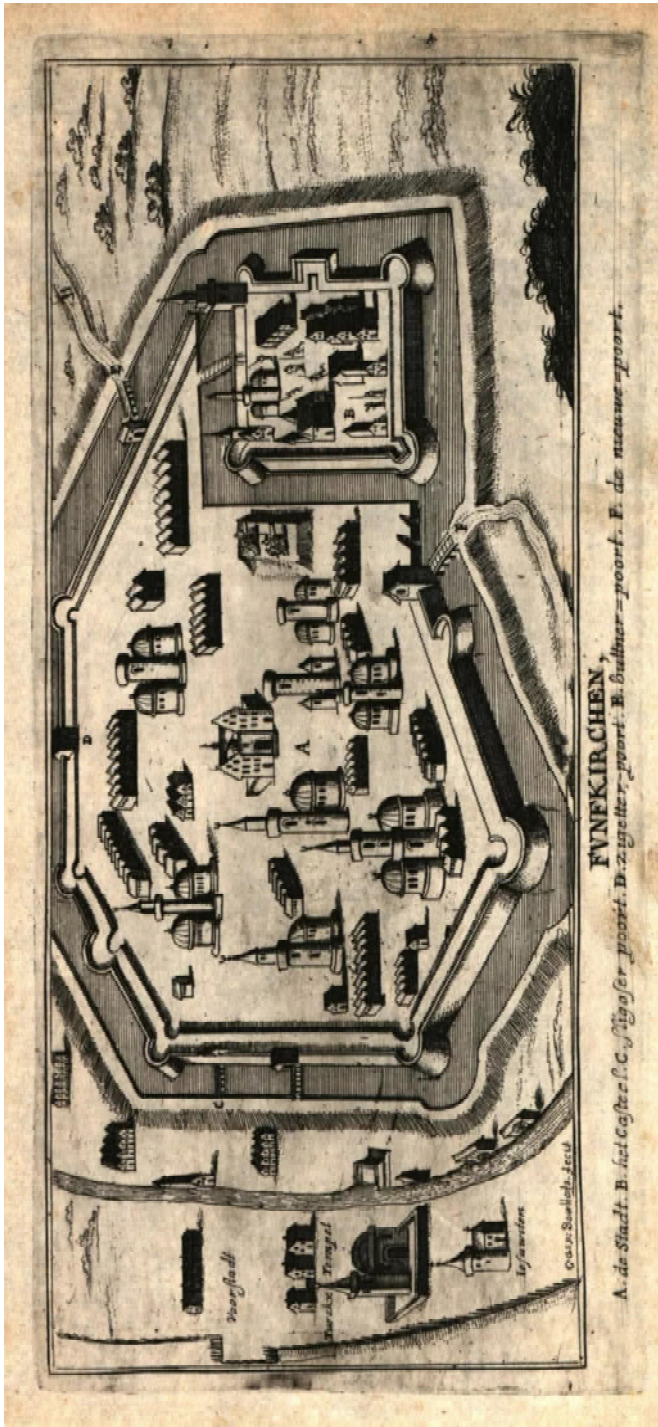
Peçuy Gravürü (1686, sk-szeged.hu'dan)

Peçuy Gravürü (1686, Jakob Koppmayer, Országos Széchényi Könyvtár)

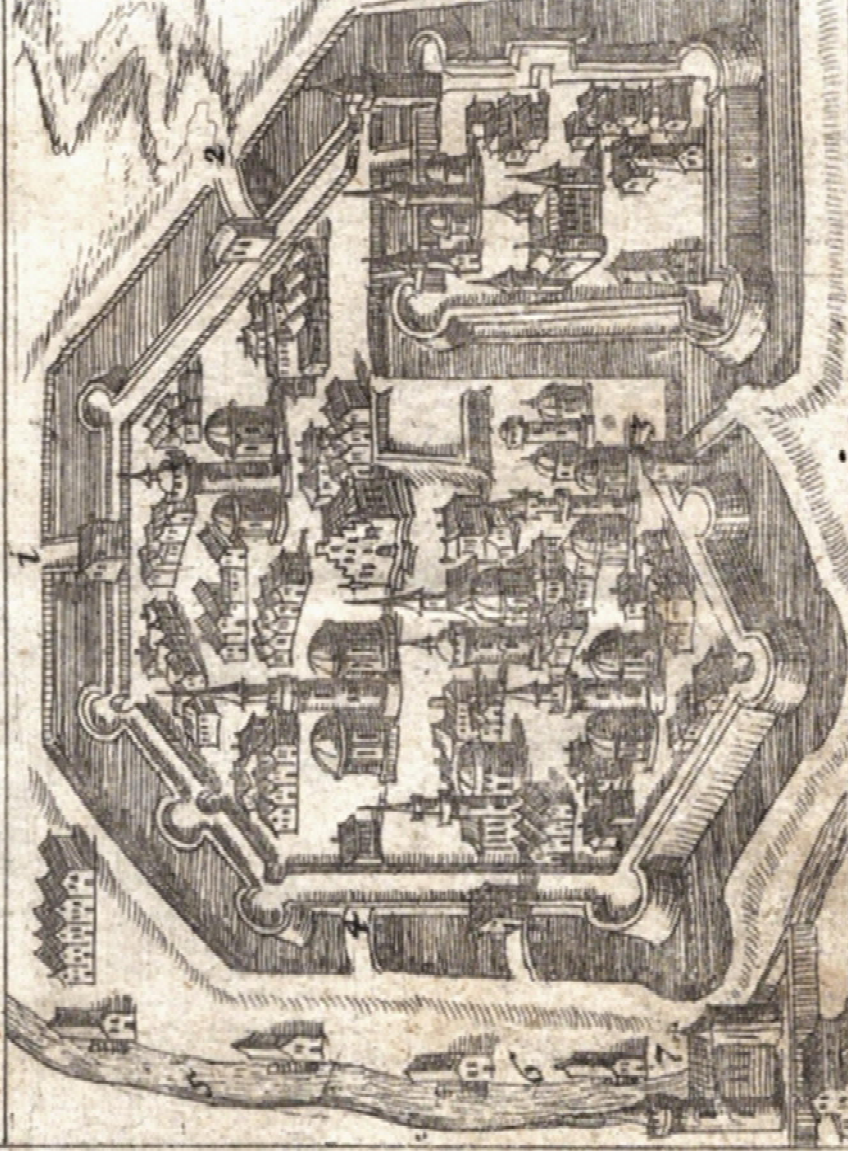

Peçuy Gravürü (1686, Giovanni Antonio Panceri, Pécs Atlas'tan)

Peçuy Gravürü (1686, Jacob Peeters, zvab.com'dan)

FÜNFKIRCHEN.

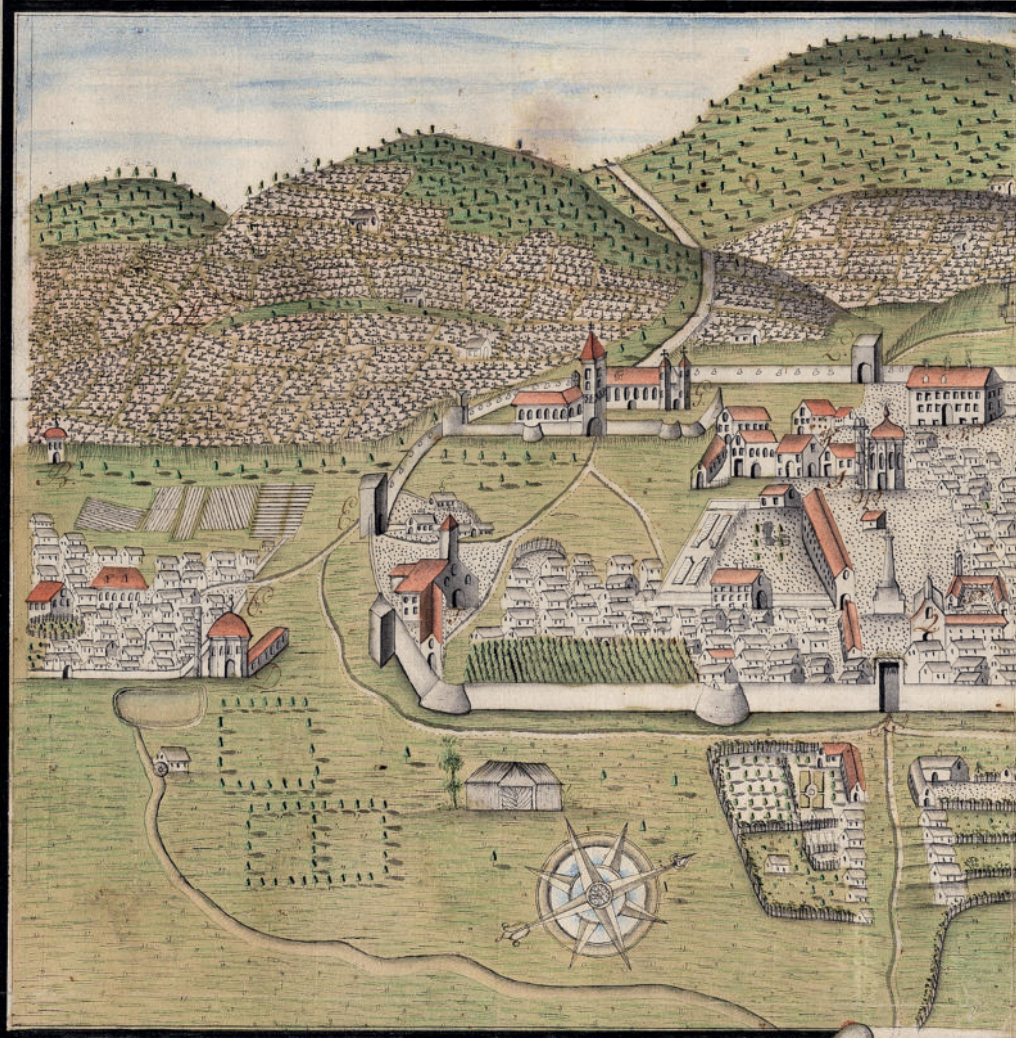

1. Ziegeler thor. 2. Büttner thor. 3. Neut thor. 4. Siglofer thor. 5. Muhl,
badt. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Peçuy Gravürü (1688, Giovanni Giacomo de Rossi)

W 41.2545. 782

Quingue Ecclesiae ruderae in meliorem hanc faciem restaurata. *Locus memorabilis.*
A. Locus ubi inventa est Tumba Romana.
B. Sacellum Sancti Rochi.
C. Suburbium Bigethanum.
D. Hospitale cum maschea Turcia in Templum Conversa.
E. Portica Bigethana.
F. Monasterium & Templum Q.P. Franciscanorum.

Excellenti
Illustrissimo ac
Donip
Georgi Alti
Epope Quingue Eccles
torum Comitatum de
Vallpa, upre moac
Utriusque lica & Al
actuali intimo ad l
Num. Consiliarii ep
Tern velozita

Summo
 Reverendissimo
 no
 cenzialta inel
 Baronia, Polna
 rpuolomili
 Aplice, Matly
 ens, Ream Bile
 hoc ele. duntum
 1611

Rex et Residentia Episcopalis cum Templum Cathedrali
 A. Collegium S. I. cum Ecclesia et Turrisolium mosquea Turcia W. Templum O. P. cum Cam. Rura
 Ecclesiae. A. Domus Canoniceorum
 Porta Terce. M. Mons Calvariae
 N. Seminarium S. Pauli Apostoli
 O. Domus Lemitatenis S. Circa Civica.
 R. Monasterium Capucinorum.
 P. Monasterium S. P. Dominicanorum.
 R. Monasterium S. P. Comita S. Pauli
 S. Porta Pucensis.
 U. Tegye olim mola Pulveria.

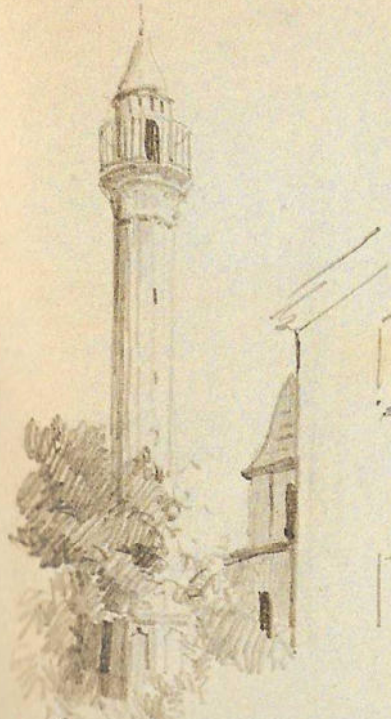
X. Templum M. Monaste. Augusti
 Y. Suburbium Bubense.
 Z. Sacellum S. V. Maria ad nives
 P. Pauli Apostoli
 A. Porta S. Hieronymi
 Tres Nationes Urbis incolae Hungari
 Germani & Alti

بیمارستان محمد اولیٰ در قیصریه
 (در کوه قیصریه) قیصریه
 باغچه شده در

مجله شماره ۹ قیصریه
 جامع شریفی شکل عارفیه آفریده
 جامع قیصریه در قیصریه
 برار لایحه نه برار لایحه کله افرشته
 سکر کوشه احباب بر قیصریه
 اولمده در سده کوه قیصریه و سکر
 ان بر برون میانه در کوشه
 قیصریه در قیصریه
 چند قیصریه آفریده

مجله شماره ۹ قیصریه
 باخوده قیصریه
 سکر کوشه در قیصریه
 قیصریه در قیصریه
 قیصریه در قیصریه
 قیصریه در قیصریه
 قیصریه در قیصریه
 قیصریه در قیصریه

Süheyl Ünver'in Defterlerinde Peçuy'daki İdris Baba Türbesi, Gâzi Kâsım Paşa Câmii ve Yakovalı Hasan Paşa Câmii

Macaristan'da nelerimiz var?

Peçuy'da kimin olduğu meçhul olan bir türbe (Öksüz çocuklar hastahanesinin bahçesindedir).

Macaristan'da Peçuy'da Kâsım Paşa Câmii Şerîfi'nin şekli-hâzırır. Arkasında çan kulesi vardır. Kubbesi eskiden yuvarlakmış. Yine yuvarlaktır lâkin üstüne sekiz köşe ahşap bir kubbe inşâ olunmuştur. Ve resimde görülüyor ve şehrin en büyük meydanında ve merkezindedir. Kible tarafına bilâhare mâbedin cümle kapısı açılmıştır.

Macaristan'da Peçuy şehrinde Yakovalı Hasan Paşa Câmii Şerîfi minâresi mevcut yegâne câmidir. Şimdilik bu şehrin Belediye Hastahânesi'nin kilisesidir. Minâresi çan kulesidir. Kubbesi tam bir nısf dairedir. Ve dört köşedir. Dört köşeden sekiz köşeye geçer. Ondan da yuvarlak kubbeye geçer.

Süheyl Ünver Arşivinden Hoca Ali Rıza, Dr. Rifat Osman, A. Süheyl Ünver, Hazırlayan: Üzeyir Karataş, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2025, s.486-487.

OTTOMAN ARCHITECTURE IN PÉCS

The city known as *Pécs* in Hungarian, *Fünfkirchen* (Five Churches) in German, and *Quinque Ecclesiae* in Latin is referred to as *Peçuy* in Ottoman sources, following its Croatian pronunciation. It was founded at the foothills of the Mecsek Mountains in southwestern Hungary. Pécs, located 30 km northwest of Mohács, traces its history back to the Roman period. In 1009, Hungarian King Stephen I established a bishopric in the city, and later, in 1367, Louis I founded Hungary's first university there. It was conquered by Sultan Suleiman the Magnificent in 1529 but was left to Hungarian King János Zápolya. The castle (fortress), which was definitively conquered by Murad Bey, the Sanjakbey of Osijek, and Kâsım Bey, the Sanjakbey of Mohács, on July 20, 1543, was attached to the Mohács Sanjak. Second only to Buda, Pécs became the largest city in Ottoman Hungary and served as a sanjak of the Kanije (Nagykanizsa) Eyalet until it was occupied by the Imperial army under the command of Ludwig von Baden on October 22, 1686.

In Pécs, which remained under Turkish rule for 143 years, the Ottoman administration brought significant changes to urban life. The city's walls were repaired and new ones were built, and a strong military garrison was stationed in the fortress. Within approximately 30 years after the conquest, the Muslim population became the majority.

Unlike other Hungarian cities, Ottoman Pécs emerged as a city where Turks remained culturally permanent, similar to the towns of Rumelia, and distinguished itself with a unique architectural character. The Gazi Kasım Pasha Mosque and Masjid, featuring the largest domed mosque in the Balkans, was among the first buildings constructed in the city. Together with its surrounding Turkish bath (hammam), madrasa, fountain and sebil (public fountain), and a burial site, it formed a complex that became the heart of the city. Memi Pasha, Ferhad Bey, and Yakovalı Hasan Pasha were also the founders of other such complexes throughout the city.

In 1663, the city's Muslim population lived in 17 neighborhoods. As the population grew, Muslim quarters also emerged outside the fortress, with the expanding community residing in the neighborhood now known as Poturluk. The city's primary economic activity relied on the water power of the Tekke Stream. The mills surrounding the stream and the tannery, along with the locally produced leather and the textile products brought by merchants, formed the main elements of the Pécs market. In addition to the Bedesten market, there were three caravanserais (inns) used by traders.

Pécs was the center of the greatest diversity of Sufi orders in Hungary. In addition to Halveti, Ussaki, Qadiri, and Bektashi dervish lodges, the only Mevlevi lodge in Hungary was also established here. Of that Mevlevi lodge, only the Yakovalı Hasan Pasha Mosque and masjid has survived to the present day—now used museum and it remains the only Ottoman-era Mosque in Hungary that has preserved its original form.

In Pécs, where clean water was brought to nearly every street via water channels, the public's hygiene needs were met by three Turkish baths (hammams) located within the complexes inside the fortress. Additionally, 47 fountains and sebils were in operation.

In Ottoman times, a vibrant cultural life flourished in the city with 19 mosques and masjids, 11 schools, 5 madrasas, and 6 dervish lodges, which produced notable historians such as İbrâhim Peçevî and Câfer İyânî Bey. Among the famed figures of Ottoman history, Nişancı Mehmed Pasha and Tiryaki Hasan Pasha were interred in Pécs. Here, prominent Sufi masters such as Bektashi İdris Baba, with his tomb surviving to this day, and the Mevlevi sheikh Ârifi Ahmed Dede were nurtured. In Pécs, Müftüzâde Abdülkerim Şeyh Sâlih compiled 12 works by Sufis including Ibn Arabi, Mollâ Gürânî, and Şemseddin Sivâsî. Additionally, 17 Sufi works, either authored or compiled, have been identified from the dervish lodges in Pécs that were established by Mevlevi sheikhs such as Peçevî Mustafa Efendi and his son Ârifi Ahmed Dede.

Evliyâ Çelebi wrote that “all the people of the city, old and young, are *abdâl-meşrep* (mystical disposition) Persian-speaking men”. Under the influence of the Mevlevî lodge, works such as the *Mesnevî-i Şerîf*, Hafîz’s *Divan*, Sadi’s *Gülîstan ve Bostan*, and the *Divan* by Ömer Hayyam and Nizami were among the most widely read.

Situated on gently sloping land at the foothills of Mecsek Mountain, Pécs’s natural beauty and its architecturally distinguished buildings were reflected in 16th- and 17th-century texts by renowned figures such as İbrâhim Peçevî, Evliyâ Çelebi, Filibeli Vecdî, and Câfer İyânî. In Ottoman sources, the city, celebrated for its soul-stirring charm, was frequently referred to as *Peçuy-ı dîlcûy* (Pécs, the city that captivates the heart). Despite the presence of a frontier castle, it is evident that over the course of a century and a half under Turkish administration, Pécs fully acquired its distinct Ottoman city identity.

In this study, our primary sources are Evliyâ Çelebi’s famous *Seyahatnâme* and the collected works of Ekrem Hakkı Ayverdi. The first volume of the four-volume handbook series titled *Avrupa’da Osmanlı Mimarî Eserleri* (Ottoman Monuments in Europe), which Ayverdi prepared together with İ. Aydın Yüksel, Gürbüz Ertürk, and İbrahim Numan, covers Hungary and Romania. The importance of this work is known to the connoisseurs. In the late Ayverdi’s work, Evliyâ Çelebi and the waqf documents related to the city’s monuments served as the main sources. Recently, when a facsimile and transcription of the *Seyahatnâme* were made, it was discovered that the version of the *Seyahatnâme* used during the compilation of the Ayverdi collection (the 1314 Istanbul edition printed in old Ottoman script by Ahmed Cevdet) was published with omissions from the main text. For this reason, we re-examined *Evliyâ Çelebi’s Seyahatnâme* from the beginning and, since the Ahmed Cevdet edition does not include certain structures, we have incorporated in this study those edifices in Pécs such as the tannery, Bedesten (covered market), caravanserai (inn), and clock tower that are absent from the Ayverdi collection.

From Turkish archives, we identified 12 waqfs established in Pécs. In these waqf records, the names of previously unknown

tombs, schools, and madrasas, as well as those of the benefactors, were revealed.

Ekrem Hakkı Ayverdi's team conducted their study of Pécs in 1975. Since that time, we have incorporated into this work the restorations, functional changes, and renovations that have occurred in the monuments. Monuments such as the Memi Pasha Turkish bath and the square fountain, which were discovered and protected in archaeological studies after 1975, along with restored structures like the İdris Baba Fountain, have been examined along with their histories.

Another source for our study has been maps and surveys from Hungarian archives. Survey drawings of the Ferhad Bey Mosque and its Turkish bath allowed us to attempt the restitution of these monuments. The castle plan drawn by the French engineer Joseph de Haüy in 1687 is extremely important for understanding the condition of the city during the Ottoman period and determining the locations of certain structures. In the relevant sections of the study, we have included details from this map. In addition, siege engravings from 1664 by Anton Salomon Schmidtmayr and Lucas Schnitzer, as well as an engraving by Giovanni Antonio Panceri from 1686, serve as significant sources for depicting the silhouette of the city during the Ottoman period.

Architect Ernő Foerk studied the Turkish works in Hungary in 1917 together with the architecture students of Budapest University and published his survey drawings under the title *Török Emlékek Magyarországbán (Turkish Monuments in Hungary)* in 1918. In his survey album, the survey drawings of works in Pécs—including the Gâzi Kâsım Pasha Mosque and masjid, Yakovalı Hasan Pasha Mosque and masjid, İdris Baba Tomb, and Ferhad Bey Mosque and masjid—as well as detailed drawings of the capitals, column heads, and keystones preserved in the city museum, are presented. Ernő's published survey drawings are extremely valuable for illustrating the condition of these works over the past centuries.

Publications by Hungarian experts have further enriched our study and provided insights into information that had not

previously entered the Turkish literature. We have made extensive use of the comprehensive works, monographic articles, photographs, and drawings of the archaeologist Győző Gerö, who was involved in the restoration of most of the Turkish works in Hungary. We examined archival survey drawings related to the Yakovalı Hasan Pasha Mosque and the İdris Baba Tomb from the books of Turkish scholar Balázs Sudár. From the same author's book on mosques and masjids in Hungary, *Dzsámik És Mecsetek A Hódolt Magyarországon (Mosques and Masjids in Ottoman Hungary)*, we added the previously unknown Çardaklı Masjid and Mehmed Reis Masjid to our study.

Based on our research using the sources mentioned above and below, we identified 129 architectural works in Pécs that were either constructed or restored during the Ottoman period. These works and their numbers are as follows: 49 fountains and sebils, 19 mosques and masjids, 12 schools, 8 bridges, 7 mills, 6 dervish lodges, 5 madrasas (theological schools), 5 clock towers, 4 tombs, 3 Turkish baths (hammams), 3 caravanserais (inns), 2 castles (fortresses), 1 aqueduct, 1 Bedesten (covered market), 1 tannery, 1 barracks, 1 barbican, and 1 gunpowder mill.

It is evident that during the one and a half centuries of Turkish rule, Pécs was a city rich in both cultural and architectural heritage.

A number of the architectural works constructed in Pécs during the Ottoman period have survived to this day. Among these, the most important structure is the mosque commissioned by Gâzi Kasım Pasha. Known by the epithet "Gâzi" Kasım Pasha, after establishing the Beylik of Mohács and Pécs, served as Beylerbey of Buda between 1548 and 1551. A founder who also established waqfs in Lippa, Timișoara, and Osijek had a mosque, Turkish bath, madrasa, and fountain and sebil built in the center of Pécs. Over time, a complex developed around the mosque that included the tomb of Nişancı Mehmed Pasha. After the Ottoman period, the mosque was converted into a church and the other structures were demolished. The building, now used as a church, originally consisted of a square-plan, single-domed prayer hall with a colonnaded final congregation area and a minaret. Gâzi

Kasım Pasha Mosque and Masjid is a unique example of classical period Turkish architecture. Although its minaret and final congregation area have not survived, its structural walls and large dome remain an important example of Turkish architecture in Central Europe.

Local leader Ferhad Bey had a complex built in Pécs that included a mosque, tomb, ablution fountain, fountain and sebil, dervish lodge, and a double Turkish bath. Of these structures, only a fragment of the mosque's wall remains.

Another complex in the city belonged to Memi Pasha. In the 1570s, Memi Pasha converted a church located on the inner side of Szigetvár Gate into a mosque and also had a minaret, school, madrasa, Turkish bath, and fountain and sebil constructed, thereby creating a complex. The remnants of the church-turned-mosque and its adjacent Turkish bath have survived to the present day.

Yakovalı Hasan Pasha, known by the epithets *Hacı* and *Gâzi*, was the grandson of Memi Pasha, who had established a complex in Pécs. Like his grandfather, he also had a mosque, madrasa, and Mevlevi lodge constructed in the city. The madrasa, the Mevlevi lodge, and the mosque's final congregation area have not survived. The mosque is currently used as a museum.

The Tabakhâne Mosque, located in the northeast of the city outside the walls, was converted into a church in 1712 by priests affiliated with the Ágoston order after the Ottoman period. Today, on the south wall of the building now known as Aziz Ágoston Church (Szent Ágoston-templom), three windows along with stone lintels and arches belonging to the former mosque remain. In addition, on the north façade, the upper row of windows together with the columns and keystones of the mosque's final congregation area have survived.

In the northern part of Pécs, outside the walls, on a commanding hill now called Tettye, the remnants of a Bekta dervish lodge can be found. This building, which was used as a dervish lodge during the Ottoman period, was a residence commissioned from an Italian master by György Szathmary, the Bishop of Pécs between

1505 and 1521. With the end of Turkish rule in the city, the dervish lodge was used as a monastery for a time before it was eventually abandoned.

Another structure that has survived to the present day is the İdris Baba Tomb. The tomb is located outside the walls on Nyár Street, within a grove that once served as a Muslim cemetery. This small, octagonally planned structure was restored in 2021 and now functions as a museum open to visitors.

The İdris Baba Fountain is located 250 meters from the tomb. Also known as the Keryela (Kerjela) Fountain, this structure is a single-faced wall fountain. Commonly referred to as the Turkish Fountain, Ottoman Fountain, and İdris Baba Fountain, it was restored by TİKA in 2014.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

BOA A. DVNSMHM.d. 25/1950
BOA A. DVNSMHM.d. 25/2003
BOA A. DVNSMHM.d. 37/403
BOA İE.EV. 17/2038
BOA MD 45/2007
BOA MD 3/585
BOA MD 42/2030

BOA MD 42/2033
BOA TT 480
BOA TT 585
BOA TT 585
TSMA.d.7000
VGMA 1197
VGMA 1223

MATBÜ YAYINLAR

Ágoston 1994

Gábor Ágoston (1994) *Macaristan'da Mevlevilik ve İslâm Kültürü*, Osmanlı Araştırmaları, İstanbul, S.14, s.1-9

Ak 2012

Mahmut Ak (2012) *Tiryâki Hasan Paşa*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.41, s.205-207, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Ak 2023

Fatma Küçük Ak (2023), *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Mimari ve Mimari Süsleme Terimleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

Ayverdi

Ekrem Hakkı Ayverdi, Aydın Yüksel, Gürbüz Ertürk, İbrahim Nüman (2000) *Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri I Romanya Macaristan*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Baltacı 2005

Cahid Baltacı (2005) *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri 1-2*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Bilge 2010

Sadık Müfit Bilge (2010) *Osmanlı'nın Macaristanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Bodó 2006

Balázs Bodó (2006) *A pécsi barbakan*, Tanulmányok a 80 éves Nováki Gyula tiszteletére, s.45-54.

Dolenecz 1891

József Dolenecz (1891) *A pécsi bazilika*, Vasárnapi Ujság, 21.06.1891, s. 398-405.

Ernő 2016

Foerk Ernő (2016) *A Török emlékek Magyarországon / Macaristan'daki Tarihi Türk Eserleri*, TİKA Yayınları, Budapeşte.

Evlîyâ Çelebi

Evlîyâ Çelebi (2010), *Günümüz Türkçesiyle Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. ve 7. Cilt, Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eyice 1991

Semavi Eyice (1991) *Âşık Paşa Camii*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.4, s.3-5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Eyice 2000

Semavi Eyice (2000) *İdris Baba Türbesi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.21, s.484-485, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Eyice 2001

Semavi Eyice (2001) *Kasım Paşa Câmii*, DİA, c.24, s.547-548, İstanbul: TDV Yayınları.

Gazavât-ı Tiryâki Hasan Paşa

Câfer İyânî, *Gazavât-ı Tiryâki Hasan Paşa*, Macaristan Bilimler Akademisi Kütüphanesi, Török O.216.

Gere-Sudár 2011

László Gere ve Balázs Sudár (2011) *A Pécsi Ferhád-Dzsámi*, Archaeologiai Értesítő 136, s. 269-296.

Gerecze 1893

Péter Gerecze (1893) *A pécsi székesegyház*, Budapest.

Gerö 1976

Győző Gerö (1976) *Turkish Monuments in Hungary*, Budapest: Kossuth Printing House.

Gerö 1987

Győző Gerő (1987) *A pécsi Memi pasa fűrdő*, Műemlékvédelem 31/2 (1987), s. 109-117.

Gerö 2009

Győző Gerő (2009) *A Pécs-Budai külváros településtörténete és dzsámija a török korban*, Műemlékvédelem, Sayı 2009/3, s.111-121.

Gosztonyi 1941

Gyula Gosztonyi (1941) *A török eredetű pécsi belvárosi templom műemléki feltárása*, Építészet, 1941/3, s.85-88.

Gosztonyi 1943

Gyula Gosztonyi (1943) *Szatmáry püspök palotájának romjai a pécsi Tettyén*, Építészet, 1943/3, s.88-90.

Gölpınarlı 2006

Abdülbâki Gölpınarlı (2006) *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Hammer 1844

Joseph von Hammer-Purgstall (1844) *Pécsi főtemplomban találtató keleti felirásokról*, Magyar Academiai Értesítő, 1844/4, s. 55-66.

Hancz 2014

Erika Hancz (2014), *Az Oszmán kori Pécs, Szülőföld Könyvkiadó*, Pécs.

Hegy 2007

Klára Hegyi (2007) *A török hódoltság várjai és várkatonasága I-II-III*, Budapest.

Kárpáti-Szekér

Kárpáti, Gábor ve Szekér, György (1994) *A pécsi ferences és domonkos kolostorok kutatása*, Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon Tanulmányok, Művészettörténet- műemlékvédelem 7, s.235-256.

Kavruk-Selçuk

Hasan Kavruk ve Bahir Selçuk (2012) *Filibeli Vecdî ve Divân'ı*, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Kovács ve Rabb

Gergő Máté Kovács ve Péter Rabb (2020) *The Dimensions of the Two Remaining Türbes in Ottoman Hungary: Contributions to the Methods of Ottoman Construction Practices in the Sixteenth Century*, Megaron, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, Sayı 15-2, s.230-239.

Madas 1975

József Madas (1975) *Török temető Pécssett*, A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, S. 17-18, 1972-73, s.117-124, Pécs.

Mažuran 1994

Ive Mažuran (1994) *Srednjovjekovni I Turski Osijek*, Osijek.

Mehmed Süreyyâ

Mehmed Süreyyâ (1996) *Sicill-i Osmanî*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

Molnár 1993

József Molnár (1993) *Macaristan'daki Türk Anıtları: Monuments Turcs en Hongrie*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Nagy-Fetter 1976

Lajos Nagy ve Antal Fetter (1976) *Pécs régi vízvezeték rendszereinek története*, Baranyai helytörténetírás 1974-1975, s.129-185, Pécs.

Németh 2018

István Németh (2018) *Török építészeti emlékek Magyarországon*, Budapest.

Osmânzâde Hüseyin Vassâf

Osmânzâde Hüseyin Vassâf (2015) *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. M. Akkuş, A. Yılmaz, Kitâbevi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

Öztekin 2017

Saltuk Seyhan Öztekin (2017) *Cafer İyani Bey'in Tarih-i Gazi Hasan Paşa (Cihadname-i Hasan Paşa) Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Batman Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Batman.

Papp 2007

Sándor Papp (2007) *Peçuy*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.34, s.214-216, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Pécs Atlas 2021

Magyar Várostörténeti Atlasz 8. Pécs, Budapest - Pécs, 2021.

Régi Pécs

Régi Pécs (17.11.2013) *Széchenyi Tér - Csorgókutak és a törökök*, regipecs.blog.hu

Rumbeyoğlu Fahreddin 1329

Rumbeyoğlu Fahreddin (1329) *Macaristan'da Bazı Âsâr-ı Osmâniyye*, Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası, 1 Teşrinievvel 1329, 14 Ekim 1913, cilt:4, cüz: 22, sayfa 1391-1400.

Rúzsás-Szabó 1958

Lajos Rúzsás ve Zoltán Pál Szabó (1958) *A Török Pécs*, Pécs.

Sezer 2022

Musa Sezer (2022) *Sokollu Ferhad Paşa Evkâfı*, Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Yıl 4, Sayı 2, s. 352-379.

Sudár 2006

Balázs Sudár (2006) *Ki volt Jakováli Haszan pasa?* Pécsi Szemle 2006/1, s. 27-34.

Sudár 2013

Balázs Sudár (2013) *A pécsi İdrisz baba-türbe*, Budapest.

Sudár 2014

Balázs Sudár (2014) *Dzsámik és mecsetek a hódolt Magyarországon*, Budapest.

Szőnyi 1928

Ottó Szőnyi (1928) *Ferhád pasa fürdője Pécssett*, Historia 1, s. 32-42.

Târih-i Peçevî

Peçevî İbrahim Efendi (1283) *Târih-i Peçevî*, İstanbul.

Velics-Kammerer

Antal Velics ve Ernő Kammerer (1890) *Magyarországi török kincstári defterek I-II*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Yılmaz 2015

Mehmet Emin Yılmaz (2015) *Peçuy Tekkeleri*, Kâtip Çelebi Üniversitesi Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2015-2, s. 165-180.

Yılmaz 2023a

Mehmet Emin Yılmaz (2023) *Gül Baba ve Osmanlı Macaristanı'nda Mânevi Miras / Gül Baba and Religious Heritage in Ottoman Hungary*, TİKA Yayınları, Ankara.

Yılmaz 2023b

Mehmet Emin Yılmaz (2023) *Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri / The Turkish Monuments Converted into Churches*, YTB Yayınları, Ankara.

Yılmaz-Günel 2016

Mehmet Emin Yılmaz ve Gökçe Günel (2016) *Sâhib'ül-Hayrât Makbûl (Sokollu Mustafa Paşa*, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi, Sayı 38, Güz 2015, s.219-252, Ankara-2016.

İNTERNET KAYNAKLARI**Kubbealtı Lugatı**

lugatim.com

Osmanlı Nüfus Defterleri

adatbazisokonline.mnl.gov.hu

Tarih Çevirme Kılavuzu

ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu

Mehmet Emin YILMAZ
Y. Mimar
mimaremin@gmail.com

1981 yılında Ankara’da doğdu, ilkokulu ve ortaokulu Ankara’da, liseyi Çanakkale’de tamamladı. Anadolu Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nü bitirdi. Türk Tarih Kurumu’nun Balkanlar’da yürüttüğü *Yurtdışındaki Tarihi Türk Eserlerinin Tespiti Projesi*’nde görev aldı. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü’ne *Bulgaristan Hacıoğlu Pazarcığı’ndaki (Dobriç) Camiler ve Çeşmeler* konulu tezini sunarak yüksek lisans eğitimini tamamladı. Yurtiçi ve yurtdışında muhtelif tarihî eserlere ait koruma-onarım ve müze projeleri hazırladı. Hâlen Ankara’da serbest mimarlık hizmetlerine ve araştırmalarına devam etmekte olup Türk mimarî eserlerini konu alan kitapları ve makaleleri bulunmaktadır.

Kitapları:

- 2013 Macaristan Budin’de Gül Baba Tekkesi ve Türbesi
- 2015 Sigetvar’da Türk Mimârîsi, Türbe Palankası: Kanunî Sultan Süleyman’ın Makam Türbesi
- 2020 Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri (1. Baskı)
- 2021 Ekrem Hakkı Ayverdi Usûlüyle Türk Mimârî Eserlerinin Yeniden Tesbiti: Slovakya - Macaristan
- 2023 Gül Baba ve Osmanlı Macaristanı’nda Manevî Mîras
Gül Baba and Religious Heritage in Ottoman Hungary
- 2023 Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri I-II-III (Genişletilmiş 2. Baskı)
The Turkish Monuments Converted into Churches I-II-III
- 2024 Sultan Abdülaziz Han İçin Hazırlanan Budin Rehberi (Ed.)
- 2024 Macaristan’da Osmanlı Mimarîsi Rehberi
A Guide for Ottoman Architecture In Hungary
- 2025 Peçuy’da Osmanlı Mimarîsi
- 2025 Macaristan’da Osmanlı Kitâbeleri
- 2025 Macaristan’da Osmanlı Vakıfları
- 2025 Macaristan’da Osmanlı Dervişleri

2024
TÜRK-MACAR
KÜLTÜR YILI

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

YTB

